

SİYASİ KARAR(1)

Serdar SEMENT*

ÖZET

Siyasi karar tahakküm-yönetim- strateji ilişkilerini içerir ve kendine has bağımsızlaşma yeteneği vardır. Siyasi kararın egemenlikle rabıtası norm ihdasıyla konumlandığından norm ve istisna eksenleri ayrıntılandırılmış, istisnayı dışlamanın aslılığı vurgulanmıştır. Aydınlanmacı tezde normların hakikati temsili, özneler arasındalığı üzerinde durulmuş Rawls'un düzeltme girişimine değinilmiştir. Müzakereci ve kararçı tezlerin rasyonel addedilmeyen unsurların siyasi kararlara sızıışı bakımından farklılaşmaları irdelenmiştir. Schmitt'in reddettiği norma yakınlık ve meylettiği istisna kuramının ulus muhtevasından gelen tarihi sabiteleri dışlayıcı yapısına buna mukabil liberal tezlerin siyasi karar mimarisi bakımından tam yapısızlaştırmayı hedeflediğine ve Rawls'un nötrleştirici tutumuna değinilmiştir. Düzenlemeci teknik baskınlaştıkça siyasi kararların normla tek biçimli cevap üretimine dönüştüğü,istisna kuramının deneyim ağırlıklı teknikte dirençle karşılandığına değinilmiştir. Siyasi kararın üst limitte egemenlikle olan rabıtasına nazaran neyin norm olduğu ya da istisnai olanla, iç limitte neyin rasyonel olmadığına dair dışlamalarla belirlendiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi karar, tahakküm-yönetim-strateji, bağımsızlaşma, norm ve istisna, müzakere, özneler arasındalık, yapısızlaştırma-değersizleştirme, nötrleştirme, ilm-i tedbir-i menzil.

POLITICAL DECISION

ABSTRACT

Political decisions which have an independent nature of their own involve the inter-relationships among domination, administration and strategy. Taking into consideration the approach that establishes the relationship between political decision and sovereignty through institutionalization of norms, exceptions and norms are delineated and exclusion of exceptions is emphasized with regards to Schmitt and Agamben-Benjamin. The representation of reality through norms in the Enlightenment thought and the inter-subjectivity of the norms with regards to Habermas is elaborated while the additional revisions brought upon by Rawls are discussed. The differentiation of negotiator and decision maker (as in Schmitt) theories are thoroughly scrutinized with respect to their relevant analysis of infiltration of political decisions by factors which are regarded as irrational. The theories of Schmitt which disregard norm-centric approaches and lean towards the exception-centric theories (which exclude historical constants arising from national content) are mentioned. Rawl's neutralization approach is examined in view of the liberal theories aiming to destructure political decision architecture along the abovementioned lines. It is mentioned that, as the regulatory technique becomes more dominant, political decisions take the shape of jurisprudential uniform answers. It is also discussed that the exceptions approach meets more resistance in experiential processes. What is relevant as norm in view of the relationship between political decision and its upper limits, sovereignty, is also considered. Additionally, it is mentioned that the exceptional factors are determined through the exclusion of what is regarded as "off-limits", namely irrational.

Keywords: Political decision, sovereignty, domination-administration-strategy, independency, norm and exceptions, negotiation, inter-subjectivity, destructuralization -disvaluation, neutralization, science of distances.

* Danışman

1. Giriş

Ülkemizde yapılan siyasi değerlendirmelerin büyük kısmında giderilemeyen farklar vardır. Bunun nedenlerinden biri kavram-usuller hatta kurumlar hakkındaki fikirlerin dayandığı temel ve gerekçelendirmelerin açık seçik olmayışı, ortak bir paydaya dayandırılmamasıdır. Genel irade, temsil, karar, sorumluluk, performans v.d. bakımından yapılacak değerlendirmeler, siyasetimizin kaotik görünümünü sergiler. En temel kavramların bile aşağıda gayret edildiği gibi tekraren tartışılması, değerlendirilmesi, farklı yönlerinin sergilenmesi ilk anda aciz ifadesi gibi gelmekle birlikte bizi buna iten nedenler açıktır.

Konunun sınırlarını tayin bakımından siyasi kararın hakikat anlayışları diye özetleyebileceğimiz ahlak-adalet ve diğer ilkeler bakımından konumlanmasına ve siyasi akıl yürütmeye dair teknik ve yönelimlere girmeyeceğiz. Çalışmada daha çok siyasi kararın üst limiti diyebileceğimiz, siyasi kararın egemenlikle rabitası ve kayıtlanması ya da dışlayıcılığıyla ilgileneceğiz. Literatüre hakim siyasi kararın içeriğine dair eşitlik-verimlilik eksenli, adaletin usuli olup olmaması v.b. hususlarla siyasi kararın akılcılaştırılması-uyarlanması (kültüre-ekonomiye v.b.), siyasi karar ve maliyet analizleri v.b. hususlara girmeyeceğiz.

Siyasi kararın kesin tanımını yapmak güç pratik bakımdan risklidir. Siyasi kararın ayırt edici özelliği kapsamının ziyadesiyle geniş, etkisinin nispeten uzun döneme yayılabilmesidir. En azından siyasi karar bu özellikleri hedefleyen iddialardır. M. Foucault kendisine sadık kalınmadan izlenecek olunursa siyasi karar, tarihi sürece kabaca eşlik edecek biçimde bazı özelliklerini belirginleştirmiştir. Siyasi karar; rahmetli S.S. Onar hocanın tasnifiyle ilk elde “kudret-hükmetme” bakımından emir verme, mali sonuç doğurma hatta silah kullanımını kapsayacak biçimde tahakküm ilişkilerini barındırır. Buna siyasi kararın iktidar ilişkileriyle rabitası bakımından müeyyideye bağlanmayı barındırması ya da “çıkışı olmayan” yapıda olması diyebiliriz (Sartori,1993:233). Siyasi kararın tarihi gelişime eşlik eden ikinci özelliği çoğunlukla modern toplumların yapısından kaynaklanan “yönetim ilişkilerine dair-teknik” yönelimli olmasıdır (Giddens, 2005:82). Siyasi karar, kamu hizmeti konsepti çerçevesinde ya da etrafında daha çok yönetime-idareye dair kararlardır ve onun değişken-sürekli-eşit-genel v.b. özelliklerini yansıtır ve barındırır. M. Weber bu hususu “günlük yaşamda egemenlik her şeyden önce yönetimdir” diye ifade eder (Weber,1995:321). Tarihi sürece eşlik edecek biçimde siyasi kararın üçüncü özelliği; onun, derece ve yönelimi değişebilmekle birlikte stratejik unsurları barındırması, hayatın hemen her alanında insan-nesne, insan-insan ilişkilerini nitelik-kapsam-psikoloji-ahlak-kaynak aktarımı vb. birçok yönleri belirlemesidir.

Dıştan ya da etki itibariyle siyasi karar yukarıda sözü edilen hükmetme-yönetim ilişkilerini barındırma-stratejik olma özelliklerini; geçerli oldukları siyasi- sistemin zaman-mekan konumlanmalarına nazaran biri birine

geçebildiği düzeyler ya da kompozisyonlar haline getirebilmekte, kaçışlı-transfer edilebilir-hatta ters yüz edilebilir biçim ve içerik kazanmakta. Ancak öyle siyasi kararlar vardır ki söz konusu üç başlıkta özetlenenleri zaman-mekan bakımından en geniş biçimde etkinleştirmiş ve kendini kalıcı yapılara dönüştürmüştür.

2. Siyasi Kararın Bağımsızlığı ve Siyasetin Doğası

Toplumsal ya da tarihi olan, siyaseten mümkün olanın bütünüyle değil sadece alt seçeneğidir. Bütüncül ya da kısmi, saf ekonomik ya da kültürel, kurguya dayalı ya da pozitivist, mazi istikbale gebedir uç yaklaşımı olsun, siyasi karar üzerinde etkinlik sağlayabilen hiç bir perspektif, siyasetin akli/kurumsal hatta tekrarlanabilir olandan kopup gidiş özelliğini değiştiremez. Siyasi kararın ana belirleyicisi ne toplumsal ne tarihi ya da onların alt unsurları değildir. Siyasi kararın ana karakteri siyasi alanın(2)dinamiklerince belirlenmesi ve nispi bağımsızlığıdır. Kimi düşünürlere göre bağımsızlık yoksa siyasi olanda yoktur.

O halde bir “gösteren ya da ölçüt olarak” siyasi alanın daha doğrusu olanın ne olduğunun tayin ve tespiti, siyasi kararın dıştan-etki itibariyle niteliklerinin tasvirinin ertesinde hem siyasi kararın içerik bakımından tasvirine geçiş hem de siyasi kararın tanımının netleştirilmesi gayretinde önemli bir uğrak haline gelir. Siyasi olanın belirlenmesinde nasıl bir ölçüt ihdas edilebilir? Bu ölçüt bazı yazarlarca üstünlük-belirleyicilik-tabii olmamaya, kimi yazarlarca da şiddet kullanımı içerebilmek ya da bunlara dayalı olmaya, müzakereye dayalılık ya da salt şekli bakımdan devlete ait olanla sınırlı tutulmaya dayandırılmış ya da bununla ağırlıklandırılmışlardır. Siyasi kararın temel özelliği, kendini belirleyen değil sadece etkileyen manasında hesaba katılan yahut siyasi kararı aldırarak derecede etkinleşebilen unsurlardan veya bunların kombinasyonlarından ari olarak kendini bağımsızlaştırabilecek yapıda olmasıdır(3). Bu yapı siyasi kararın bağımsızlık karakterini sergiler.

Bağımsızlığı temellendiren prensip, söz konusu siyasi birimin -ki bu çalışmada kabaca temel siyasi birim ulus-devlettir ve aslen başka siyasi birimler bakımından da söz konusu bağımsızlık temellendirmesi aynen geçerlidir- varlık ve bütünlüğünü korumasıdır. Eğer bu bağımsızlıktan yoksun ya da bununla temellendirilmemekteyse, karar, siyasi olmaktan çıkmış, bozuk ya da açık-seçik olmayan, en azından eski deyimle mafevk değil madundur. Siyasi sistemlerin din-ekonomi-katı ideoloji-kültür v.b. etkenlerin bağımlısı hallerine dönüştükleri görülebilir. Bu siyasi bakımdan bir bozukluktur. Konjonktürel durum ya da konum itibariyle olsun siyasi kararın bağımsızlık karakteri aslidir. Bundan sapma halleri bahsedilen ya bağımlılık hallerinin ya da çıkar-şiddet v.b. etmenlerin ürünüdür.

Siyasi kararın bağımsızlık karakteri iki temel düzeyde değerlendirilebilir: Mahiyet ilkesi(Montesquieu,1963:56,75. “Hükümetin mahiyeti ile ilkesi

arasında şöyle bir fark vardır: Mahiyeti onun öyle olmasını sağlayan şeydir. Birisi onun özel yapısıdır, öteki onu harekete geçiren insan tutkularıdır...)bakımından siyasi kararın bağımsızlığı vazgeçilmez-ötelenemez niteliktedir. Uygulama ilkesi bakımından bu husus tam geçerli değildir. Siyasi kararın hayata geçirilmesi hatta etkinlik kazanan bir gerçekliğe dönüşmesi (Sartori, Demokrasi Kuramı, :21-22,Horkheimer,2002:82) şartlara tabi bir husustur.

Siyasi kararın belirgin olmayan ancak temel formu olan normların oluşturulmasından önce siyasi örgütlenme bakımından bir araya gelme yeteneklerinin kritik önemi açıktır. Dışarıdan bakıldığında siyasi kararın ana karakteri bağımsızlaşma becerileridir ancak bunun gerçekleştiği bağlamın “dümdüz satırlı yeni fethedilmiş bir ülke” de ya da homojen bir insan topluluğuna yönelik olma ve her keresinde yenilenmek üzere açılan bembeyaz sayfalar üzerine yazılma biçiminde olmadığı da açıktır. Siyasi karar da kendiliğinden özne niteliğinde olmayan her daim tarih-içidir ve bu manada belirli toplumsal-siyasi sistemlerde temellenir, hayata-tarihe-an’a bağlıdır. Burada kastedilen “bağımsızlık” kendini etkinleştirme becerisine sahip olmak ve nispi bir güçlülüktür.

Siyasi kararın öznesi kimdir? Sorunun cevabı değişkendir. Fakat özneleştirme bakımından daralan bir yönelime gitmek şart addedilebilir. Özneleştirmeyi şart addetmeden konunun etrafından dolanmayı ve asıl olanın siyasi kararlaştırma teknikleri olduğunu, çalışmada, siyasi kararın yapı ve niteliklerini sergilemeye gayret ederken özneleştirmeyi siyasi kararın belirleyicilik ve bağımsızlık özellikleriyle birlikte bir kenara koymayı tercih ettik. Bunu Foucault’tan mülhem “... özne sorununu ortadan kaldırmamayı öznenin söylemlerin çeşitliliği içinde işgal edebildiği durumları ve fonksiyonları tanımlamak...” olarak değerlendirebiliriz. Özneleştirmeden çok kendini daha etkin kılan siyasi akıl yürütme biçimlerinin siyasi kararlaştırma zemini bakımından netleştirilmesi gerekir. Her iki aşama tamamlandığında siyasi kararın hangi öznenin ya da siyasi aktör/gruptan sudur ettiğinin analizi sağlıklı olur.

Bu sınır ve kademelenme içinde analizin ilk elde her iki aşamanın da dinamiklerini ortaya koyması bakımından milli - tarihi unsurlarla rasyonalist - evrensel unsurları ayırtlayabilmesi(Özipek,2005:59)gerekir. Bir araya gelme ve normlaştırma/kaideleştirme bakımından tarihi ve aktüel plandaki yeteneklerimizin/kapasitelerimizin –ki aslında İngilizcesi daha yerindedir: sagacity, Osmanlılar buna feraset derdi– sergilememiz belki "yeni" norm oluşturma çabalarımızın daha sağlıklı kılınmasını sağlar. Mesela yüz-yüz yirmi bin sayfalık AB kodifikasyonlarını iktibas etmenin arifesindeyken. Malumdur ki iktibas yapılacak her usul-kurumun salt bir yapı nakli anlamına gelmeyip bilhassa o usul-kurumun ardında yer alan tarihi-müzakerevi ya da kritik edilmiş yönlerini de barındırdığı açıktır. Siyasi karar daha verilmeden önce siyasi kararın verilmesini sağlayan/sınırlayan

kapasiteler mevcut olmalıdır. Bu bakımdan İstanbul salt coğrafi-tarihi değil siyasi-idari ve kültürel ama en önemlisi hukuki manada bir “ekol”dür.

"Moneteist dinler bakımından Kudüs ve Mekke ne ise, hiç şüphesiz hukuk bakımından İstanbul' da odur"(4). Tarihin en kritik "codification" ları, en büyük/etkin siyasi kararlaştırmaları ya da başka manada tarihin en büyük "vakıa'nın ıslah edilişleri" aynı şehirde, İstanbul' da yapılmıştır. İki Justiniaus' un, ikincisi ise Fatih'in başlatıp Kanuni' nin sürdürdüğü Osmanlı ve İslam Hukukuna ait olandır. "Yine modern zamanların en büyük teşrii tecrübelerinden birine İsviçre Medeni Kanununun iktibası tecrübesine burada (ve tabii diğerleri) girişilmiştir". Hayatı düzenleme, hatta alem'e nizam verme(5)boyutunda girişimlerdir bunlar. Justiniaus'un on birinci yüzyıldan itibaren Kıta Avrupa'sı ve uzanımı olan medeniyete, Osmanlı padişahlarının ise eski Osmanlı hakimiyetindeki ve kültürel uzanımındaki medeniyetlere olmak üzere kısmen temel kısmen de etraflanmış biçimde "İslam" üzerinden etkilerini halen sürdürmekte. Direkt ya da dolaylı yoldan Bizansın dindeki kodlamasının derin etkileri hala tartışılır: "Antik çağda ahlaki deneyim, kişinin kendi yaşamını bir sanat eseri gibi yoğurmasına dayanıyordu. Oysa Hristiyanlığın kitaplı dini, ahlakı belli bir koda dayandırdı." Bir başka hatta Giddens, kapitalist sistemi döllemek bakımından başat olmamakla birlikte Roma Hukukunun tekraren etkinleşmesinin üzerinde önemle durur ve bunu hesaplanabilirlik yaratması ve düzenlediği sözleşme rejiminin devredilebilir nitelikte olmasına bağlar(Giddens,2005:201). Vurgulanması gereken,"düzenleme"nin dolayısıyla siyasi kararın eğer eşyanın tabiatına uygun ve ölçüsünde gerçekleştirilmişse, etkinleşebilme becerisinin artmasıdır.

Siyasetin özünde bundan sonra ne yapacağız değil ne yapalım sorusu yatar. Yapacağız acz ve endişe hissi içerir. Yapalım ise ağırlıkla kararlılık ve saygı içeren onay arayışını barındırır. Soru, karar yükünün siyasette ve siyasetçide olduğunu ve bir iddia/hedefe yönelim taşıdığını unutturmamalı: Ne yapılacağını, neyi kimin ve nasıl yapacağını kararlaştırılması. Bunun farklılaşabilen, tekelleştirilmeyen anlayış ve kavrayışlara dayalı, değişimi gerçekleştirebilme potansiyelini taşıyarak yapılabilmesi(6). Siyaset geleceğe dönüktür; geleceğe dair tasarımın bugünden güç ve etkinlik kazanması(7), izlenecek usullerin ve yapılacak tercihlerin bütünüdür.

İçerik bakımından "geleceğe dönük güç kazanmış tasarımlar" olarak siyasi kararlaştırmaların konumu siyasi faaliyetin tam merkezindedir. Siyaset olması gerekenlerin olanı etkilemesi bakımından belirginleşir. Hobbes siyasetin kilit kavramını "iktidar, gelecekteki aşikar iyiliği sağlamanın bugün eldeki aracıdır" diye tanımlar. Siyaset arzulananından çok mümkün olana dayalılıkla sınırlı olarak bundan sonra yapılacaklar hakkındadır. Kuşkusuz tüm insani kararlar ileriye dönüktür, siyasi kararlar aralarındaki temel fark siyasi kararın en azından ortaklaştırılmayı başarmış konulara ve ağırlıkla siyasi birimin bütününe dair oluşudur. Bu bakımdan ben değil biz ve

ağırlıkla aynı siyasi bütüne dahil ötekiler için verilen kararlardır. Siyasi kararın içeriği muhataplarının iradelerini içermek bakımından belli varsayımlara dayalıdır; başkaları adına alındıklarından geçerlilikleri daima geçicidir ve yanılabilirlik esastır. Bu bakımdan daima değişime açıktırlar. Ancak sadece belli tipte siyasi karara belli ölçülerde -ki bu genellikle kurucu iradeye uygunlukla paraleldir- kalıcılık ve carilik/etkinlik anlamında üstünlük atfedilir.

Sayısal bakımdan yapılacak analizlerde göze çarpan husus, siyasi kararlar modern toplumlarda giderek kollejyal diyebileceğimiz kurul tipi örgütlenmelerde üretilir. Modern toplumun gerekleri olan güveni tesis, riskleri minimize etme, sorumlulukları sınırlama, sürekli karar üretmekten kaynaklanan bilgi birikimi ve benzeri avantajları yitirmeme ya da çıkarların dengeli temsili ve çıkar çatışmalarının giderimi bakımlarından bu halin gerek ve yararları açıktır. Konu kararlaştırma olduğundan belki bunu "çıkartı" en çok dile getirilmesi gerekenin önünü açmak olarak değerlendirebiliriz.

Siyasi karar da geçmişten etkilenir ancak belki başarısının temelinde "kuru" geçmişten uzaklaşma kabiliyeti yatar. Geçmişten etkilenmek kabul edilebilir ancak belirlenmek siyasetin doğasına aykırıdır. Kimi zaman geçmiş, siyasi tasarımların taraftar bulması ve anlaşılabilir kılınması bakımından bir araçtır(8). Mantık olarak, yaşayanlar, geçmişin eylemleri ile ancak geçici/sınırlı olarak mutlu edilebilir. Ancak bugün yaşayanların geçmişte yaşayanlarla/değerlerle bütünleşmiş olmaları siyasi tasarımların belirlenmesinde ziyadesiyle etkinlik kazanabilir.

"Olması gerekenlere yönelik iddialar", siyasi söylemlerin içeriği bununla özetlenebilir. Toplumsal alanlardan hiç biri siyaset kadar soyutlama-unutma ile yakından ilgili değildir. Diğer toplumsal alanlara göre soyutlama (9)-unutma hali en çok siyasetin içine sızmıştır. Toplumsal alanın belirlenmesinde siyasetin hakim faktör oluşunun özünde bu yatar. Siyasetin bu yeteneği olmasaydı toplumun bütününe ve geleceğine bakmak mümkün ancak güç olurdu. Siyasi alan tarafından belirlenen güç kullanımı ve değer/kaynak dağıtım faaliyetleri zaman ve mantık olarak sonra gelir. Bireysel ve diğer toplumsal alandaki eylemlerde soyutlama-unutmanın payı belki bu derece önemli değildir. Gündelik hayatın rutini, eylemleri bir şekilde mümkün kılar. Oysa siyasi alanın rutini gündelik hayata hiç benzemez.

Buna karşın siyasi sistem bakımından yapılan kararlarda soyutlama-unutmanın, ilerleme ya da değişim ile bağı açık değildir. Olması da gerekmez. Değerler(10)siyasi tasarımların belirlenmesini ne yöne çekerse o siyasi sistem için ileri olan ya da değişmemesi gereken büyük ölçüde o'dur. Aynı kaynaktan iki yönlü bir problemle karşılaşılabilir: İlki, yüzyıllarca süren siyasi kalıp-kurum-usullerin kalıcılık izahının nasıl yapılacağı, ikincisi; tarihsel kalıpların siyasi tasarımlara sızma yeteneğinin nasıl açıklanacağıdır?

Sağlam bir zemine oturtulmuş tarihi bilgiye dayalı olmayan siyasi tasarımların başarısından kuşku etmemek saflık olur. Ancak bu hal; tarihsel olan siyasi tasarımı belirler çıkarımını desteklemez. Siyasi tasarımın içine sızan tarihsel bilgi-kanaat, siyasi alanın bahsedilen yeteneğinden ayrı tutulmalı. Tarihsel olanla desteklenmiş siyasi tasarım, sadece daha güçlü bir tasarımdır. Hatta tarihsel olanın tekrarlanma olasılığına dayalı varsayımdan daha da fazlasıyla. Ancak ısrarla kastedilen; siyasetin doğasında yer alan soyut-unutmaya dayalılık ve ileriye dönüklük, geçmişe sadece yorumlama bakımından temas edebilmek kısıtı devam etmekte. Geleneğin hacimli ve derinlikli bir kültürel birikim olarak siyasi alandaki etkinliği, "tarihi" olmaktan değil somut gerçeği kavrayabilme konusundaki elverişliliğinden dolayıdır ve bu ölçüdedir. Bu yaklaşım belki geleneğin siyaseten etkinlik kazanabilme becerisinin de anahtarıdır.

Kalıcılık nisbi bir problem ve görünüdür. Kalıcılık; kurumsal/ müessesevi, usullere dair ya da değerlere (bütün olarak müesses denilebilir) dayalı güçlü ısrarlılıklardır. Müesses siyasi tercihler, toplumsal halin tanımlanmasına göre değerlendirilir. Problem kabul etme ya da olumlama toplumsal hale göre değişir. Ancak bu siyasetin geleceğe dönük olma özelliğiyle az ilgilidir. Siyaset olması gerekenin hızını düşürdüğünde ya da toplumsal hale göre tasarımlarla toplumsal halin farkını daralttığında, kalıcılıklar mümkün ve belki arzu edilir olur. Siyasi tasarımların derin ve yaygın değişimlere yönelimi, kalıcılıklara sarılımlı artıran bir etmendir. Bazen de toplumsal kalıcılıkların yol açtığı tıkanıklıklar siyasi tasarımları sert dönüştürücüler haline getirebilir. Bunlarda siyasete rağmen değil, siyasi bir tercihtir. Kalıcılık tasarımların devamlılığıyla ilgilidir, devamlılıklarca açıklanamazlarsa da, bu onun siyasetten bağımsız karakteri olduğunu düşündürmemeli. Kalıcılığın yol açtığı kolaylıklar, siyasi analiz bakımından peçelemelere neden olabilmekte.

Siyasi karar bakımından belirleyici olan bir diğer niteleme de kendine kaynaklık eden siyasi tasarımların güç kazanmasıdır: Güç kazanmanın ölçütü, bugünün şekillenmesinde yeterli derecede etkin olmaktır. Önemli alan-dönemlerde, önemli karar an ya da uygulamalarında, yaygın bir coğrafyada, geniş bir kitle üzerinde etkinlik kazanmış olmak esastır. Etkinlik kazanmanın "gerçekleşme-gerçek sayılma"dan başlayan hukuki bağlayıcılık derecesi farklılaşarak "yasa" ya kadar yükselebilen ve sükut-u hayale varabilecek hatta "ütöpik" vasıfta olmaya kadar geniş bir yelpaze içerdiğini belirtmek gerek. Dolayısıyla etkinlik kazanmanın ölçütü değişken, tespiti güç ancak belki kabullenilmesi kolaydır.

İzlenecek yolları yapılacak tercihleri belirleyen siyasi tasarımlar, salt yapılan/siyasi karar sürecine sızmış ya da hakim olmakla değil buna müeyyide kazandırmış olmakla daha da güçlü hale gelir. Tamamlanma değil ancak belirginleşme siyasi kararın gereğini yapmanın zaman zaman

müeyyideye bağlanmasıdır. Siyasetin doğasında ve siyasi kararın içeriğinde müeyyidelendirmenin varlığı ilk planda mantıklı ya da mecburi değildir. Müeyyideye bağlanmadan devasa görünüm kazanan siyasi kararlar alınmış ve etkinleşmiştir. Müeyyidelendirmenin Hobbes'cu manada insan doğasıyla ilgili olması siyasetin kurgusunu değiştirmez.

Siyasi karara kaynaklık eden siyasi tasarımlar nereden doğmakta? Akılcı kategoriler mi deneyimler mi yoksa ahlak mı yoksa ihtiyaçlar mı? "Siyasetçilerin amaçları, ister mutlak değerler ister yalnızca akılcı ilkeler olarak sunulsunlar, savunucuları ne denli sıklıkla sanki bunlar bağımsız bir varoluşun aldatıcı görkemine sahiplermiş gibi davransalar da deneyimden türetilmişlerdir..."(Crespigny-Minogue, 1981:137). Tekrarlanmayanlar siyaseten pek de problem teşkil etmezler.

Deneyimlerin siyasi olanın toplumsal alanlarla temasını, özellikle disipline edici bir enstrüman olarak hukukla ilişkilerini etkilediği açıktır. Siyasi kararların buldukları zaman dilimi ya da anda bağlandıkları deneyimlere nazaran aynı zamanda tarih içinden geçen dikine bir kavrammış gibi etkinlik ve belirlenim niteliği kazanan yapısal özelliklerine değinmek gerekir. Bu bize siyasi kararın türev niteliğini, töz olmadan bir form oluşunu unutturmamalı. Siyasi kararın güçlülüğü nispi bir özellik ve bahsedilen bağımsızlığın görünümüdür. Buna göre disipline edici olarak yapısında o anın etkin zihniyet yapısının ya da hakikat anlayışının içeriğine hem sahip(11)hem de bunu üretmenin aracıdır. Ancak bizzat hakikatin kendisi değildir; klasik ifadeyle "norm hakikatin değil iktidarın iradesidir".

Siyasi karar bu bakımdan toplumsal farklılıkları göz ardı eden, eşitleyen ya da umursamamaya zaman zaman da onları törpüleyen hukuki yönelimlerden bizzat farklılıkları kollayan bir yapıya dönüşmüştür. Modern topluma nazaran siyasi karar kendini çeşitlilik değil hiyerarşi karşısında bir yapıyla konumlandırmış ve farklılıklardan kaynaklanan ya da kaynaklanabilecek şiddetin törpülenme mekanizması olmaya yönelmiştir. Bu bakımdan müzakereci tezlerin aciliyet kazanan konulardaki zemini türev alanlardan asli alanlara doğru kayma gösterir. **Klasik liberal hukukun ağırlıklı yönelimi eşitleştirici iken kitlelerden gelen nüfus-sayı problemlerini çözmenin öne çıktığı açıktır. Modern toplumun siyasi kararlarıysa; tekdüze normlaştırmalardan çok segmental yapıda, hiyerarşi ve çeşitlilik kombinasyonlarına uygun formda buna yönelik normlar üretmeyi öne çıkarır.**

İleride değinileceği gibi iletişimsel akla dayalı olmayan mutabakat normlarına dayalı (klasik dönem aydınlanmacı) müzakereci tezin etrafından dolandığı bir husustur bu. Bu eksiklik; cihaz devlet anlayışından, teknik-yönetim bakımından nötrlüğün sınırında, denkleştirici bir içeriklendirmeye meyyal oluşu belirginleştirmiştir. Burada, her problemi halletmek için elinde tek bir aparat olan bir siyasi yapıya dönüşmüşlük, ciddi bir arızanın

habercisidir. Problemlerin halinde temel form norm, ana disiplin hukuktur. Her yerde her bahiste her meselede çözümün hukukileşmesi, siyasetin ve idarenin ve kapsamlı manada devletin tek cevaplama biçiminin hukukileşmesi bir gereklilik sayılır hatta mecburiyet haline gelmiştir. Bu tek biçimli cevaplandırmaya dayalılık, siyasi karar ve hukuk, siyasi karar ve onun yapısını etkileyen ya da belirleyen ilke ya da tarihi faktörleri kritiklemektedir. Hayek tek ölçekli tek biçimli ve muazzam büyüklükteki siyasi alana nazaran çok ölçekli sınırsız sayılı ve biçimli piyasa organizasyonunun riskini mukayese eder ve doğal olarak piyasa karar mekanizmasını tercih eder. Bu tercihte söz konusu tek biçimliliğin ve bunun temellendirdiği büyük ölçekliliğe dayalılığın da payı vardır.

Siyasi tasarımları besleyen kaynaklar çeşitli, yer ve zamana göre değişkendir. Siyasi tasarımları besleyen toplumsal kaynakların (ekonomik-kültürel-geleneksel-ahlaki) varlığı ve çeşitliliği ve siyasi kararlaştırmaların toplumsal hususiyetlerin mahiyetlerine saygısı olmasaydı, siyaset, büyük ihtimal kopuk ve tek yönlü kategorilere dönüşürdü. Beslemek, belirlemek sınırına dayandığında L. Lipson' un monist-düalist yapı yaklaşımına ya da siyasetin bağımlılığı teorilerine göz atılmalıdır(12).

Deneyim ve akılla beslenmeyip yeterlilikle yoğrulmamış tasarımların kaynaklık ettiği siyasi kararlaştırmalar, serbestçe devinip duran enerjik savrulmalara hatta belki kaosa neden olurdu. İtibar edilme gereği es geçilen siyasi ilkelerden biri de; rasyonalistlerin ya da ilk dönem aydınlanmacıların ilk düsturu olan siyasi kararlaştırmayla eşyanın tabiatının biri birine uygunluğudur. Kant'ın düsturları "norm"lar için olduğu kadar siyasi kararlar bakımından da caridir. Siyaset, eşyanın tabiatına olan saygısı ölçüsünde düzeni oluşturmak bakımından mahirdir. Bu özelliği gözden kaçır ki pratik siyasetin değeri bununla başlar.

Siyasi kararlaştırmalara kaynaklık eden siyasi tasarımların doğuşunda toplumsal sistemden gelen etkilerin farklılaşan ve kısmen zayıflayan yönüne biraz temas edelim: Toplumsal alanda, ağırlıklı ihtiyaçlarla ve dolaylı ya da direkt olarak toplumsal aktörlerin imkan ve kabiliyetleriyle şekillenen kararlara rastlarız. Siyasi alanda ağırlıklı olarak siyasi ilkelere göre belirlenen ya da siyasetin doğasıyla yoğrulan şahsi hatta grup imkan ve kabiliyetlerinin daha sınırlı etkide olduğu/olması gerektiği tasarımlara rastlamaktayız. Siyasi alanın toplumsal alandan farklı olarak ihtiyaçlarla bağlantısı dolaylı mıdır? Tam da öyledir. Siyasi kararların doğasında, toplumsal gereksinimlerin karşılanacağı platformun kurulması yatar. Siyasi kararların ortaklaşırma mantığında ihtiyaçların direkt olarak karşılanması değil, ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan toplumsal devinimlerin "harekete geçirilmesi/tanzimi" esastır.

Platform olma özelliğinin siyasi alanın nötr oluşu ya da siyasi alanın dar tutulması konularıyla karıştırılmaması gerekir. Ciddi yaklaşım ve derin

sezgileri olan bazı düşünürlerin bu bahiste "zorunluluk" diyebileceğimiz değerlendirmeleri mevcuttur: Buna göre sadece zorunlu konularda yasa çıkarmak ya da zorunluluk gerektiren konularda devlet faaliyeti icra etmek esas alınmalıdır: "Modern devletlerin öldürücü hastalığı olan hükmetme tutkusuna karşı uyanık bulunmak için, toplumun gerçekten bir temel teşkil eden o ilkesine hep inançlı kalarak yalnız ihtiyaç duyulan yasaları çıkarmak, zor bir görevdir"(Humboldt,2004:69).Toplumsal devinimlerin ölçeği platformun çerçevesini bu da belli ölçüde siyasi kararların içeriğini belirler. Ancak bu devinimlerle siyasi tasarımların nihayet bulurken örtüşmeleri ayrılanmalıdır. Bu yolla zihinsel kategorilerin siyasi analize sızışlarının engellenmesi gerekir. Siyasi kararların toplumsal ihtiyaçlardan soyutlanma yeteneği bahis bakımından kabullenilmelidir. Siyasi başarıya giden yolun kilometre taşlarından biri budur.

Eğer siyasi tasarımların siyasi iç dinamiklere sahip olduğunu göremezsek, toplumsal olanla bağını koparır mıyız? Toplumsal gereksinimin siyasi kararlara sızıışı, ortaklaştırma dinamiklerinin sağlıklı işlemesiyle ilgilidir. Toplumsal gereksinimin siyasi karara tam bir yansıma halini başarı olarak görmek hem mümkün hem de sağlıklı değildir. Siyasi alanın dinamikleri bunu mümkün kılmaz belki kılmamalıdır da. Başarımın ölçütü tam yansıma değildir. Aksi toplumsal ihtiyaçlarla siyasi tasarımları dengeleme ya da ahenkleştirme mühendisliğinin yolunu açardı ki tamamı totalitarizme varan büyük hüsrانların kapısını açmıştır. Sonuçta siyasi alanın çıktısı, çoğunlukla, toplumsal ihtiyaçların gelecekte alacağı şeklin ya da nasıl giderileceğinin toplumsal olanın mahiyetine saygıyı ve eşyanın tabiatına uygunluğu göz ardı etmeden yapılan/yapılması gereken siyasi kestirimine dönüşür.

Yapılamayacaklarla yola çıkmanın sıkıntısı açıktır. Ancak aksi yanlışa, yaygınlık ya da etkinlik adına boyun eğmek olurdu. Toplumsal olgunun mahiyetine saygıyı içeren siyasi ahlakı ve toplumsal gereksinimi siyasi alanın özerk doğasıyla ayrılmayarak yapılan anlaştırmayı elde etmeden siyasi kararların oluşumunu tam kavrayamayız. Bu yolla siyasi alanda çıkara hatta kaprise dayalı olan bozucu sızışların, "yasa"larla, onları oluşturan süreçlerin gerçek mahiyet ve iradelerini ayrımlayabiliriz. Anlaştırma sonucunda ortaya çıkan özerk alan, kapalı-müdahale dışı, üstün vasıflı bir iktidar perspektifi ile eş anlamlı değildir. Hikmet-i Hükümetle neticelendirme, amacımızın tam tersidir. Anlaşdırılmış siyasi alan kavrayışı kazançtır, siyasi dinamiğin belirlenişi ve belirlediklerine müdahale mümkün hale gelir. Bir araya gelmenin nimetlerini artırım, külfetlerini indirim, bir arada oluşun enerjisini sönen ateş topuna döndürmemek kolaylaşır.

Siyasi tasarımların nasıl etkinlik kazandığı iktidar mücadelesi ile ilgilidir. Etkinlik kazanmada içerik bakımından üstünlük sağlayan unsurların varlığı irdelenmeli mi? Evet. Ama bunun değişkenliği baştan kabul edilmeli. Analiz ileriye götürüldüğünde bir ihmal düzeyi daha kendiliğinden oluşur:

Siyasi tasarımların etkinlik kazanma süreci ile siyasi aktörlerin davranışlarını belli belirsiz birlikte ele almaktan kaynaklanan ihmal. Cari siyasi analiz tekniğinde esas, siyasi analizin siyasi rekabete odaklanması olduğundan siyasi tasarımlar ve onların mahiyetlerinden çok siyasi aktörlerin davranışlarına yönelinir. Bu halde siyasi kararların teknik-idari yönelimli olan esasından ya da bu kararların hayatla temas noktası olan içeriklerinden kopmak gibi ağır bir hataya neden olunur.

3. Yapılacak Tercihlerin Bütünü Olma ya da İzlenecek Usul

Bu husus ilk olarak ölçek problemiyle ilgilidir. Yaygın anlamda etkinlik kazanması beklenen tercihler söz konusu olduğunda, belki devamlılık da buna eklenebilir, "siyaset" ile karşılayabileceğimiz bir tercihler bütününden bahsedebiliriz. Yaygın olmayan anlamda bir tercihler bütününden söz etmekteyse, "siyasa" ile karşılayabileceğimiz bir tercihler bütünü söz konusudur(13). Değinilmesi gereken bir diğer boyut; yapılan tercihlerin kimini mutlu kimini mutsuz kılabilceği, zenginlik-güç-saygınlık v.b. bakımdan farklılar yaratacağı ya da sürdüreceğidir. Siyasetin bu özelliği zaman ve yer bakımından farklılık arz edebilmekte. Yine de siyaset, güç kullanımını içererek toplumsal kaynakların ya da değerlerin dağıtımını gerçekleştirilmekte. Tasarımlar ve izlenecek usuller ya da yapılacak tercihlerin maddi-geçimsel bakımdan sonuçlar yaratması kaçınılmazdır. Burada siyasetin kaynak/değer dağıtım süreçlerine ağırlık vererek çıkara dayalı olma vasfı öne çıkar. Siyasetin "iyi ya da adil yapılmadığında" çirkinleşen bir başka yüzü de budur.

Yukarıdaki sava bazı düşünürler toplumsal kaynak ya da değerlerin dağıtımı bakımından siyasetin "yaratmayacağı" şeyleri dağıtamayacağı varsayımıyla itiraz etmişlerdir. Bir araya gelişin geçimsel faaliyetler dışında değer yaratamayacağını savlayan bu yaklaşımı reddetmekteyim. Siyaset bir araya gelmenin doğallığını araçsallaştırarak salt sevimsiz, "soğurucu-sömürücü" ya da sahip olmadığını ele geçirip fütursuzca dağıtan yapıda değildir. İnsan ve bir araya gelen insanlar değer yaratır. Değerin yaratıcısı salt "birey" değil; değerde, bir araya gelişinde katkısı bulunmakta. Derecesi değişse de bu bir arada oluşun doğal sonucudur. Bir araya geliş değer yarattığı gibi değerlerin dağılımını da değiştirir. Dolayısıyla ilk ve bireyi soyutlayan haller hariç, değerler ve dağılımları salt bireysel değildir. Ancak birey aşan alanların varlığı bilinip kabullenildiğinde, adil olmanın ölçütünde siyasi olanın geçerliliği kabullenilebilir. Ölçütlerimizin yanılmaya açık ve maliyetlendirmelerinin "sahih" olmaması, onların bu niteliklerini fark ettiğimiz ölçüde terk edilmelerine yol açmamalı.

Siyasi kararlara kaynaklık eden siyasi tasarımların hangileri "etkinlik kazanmış birer gerçekliğe" dönüşecektir? Hangilerine çeşitli ve güçlü müeyyidelendirmeler sağlanacak? Neden bazı siyasi tasarımlar her siyasi sistemde öncelikle kararlaştırılır? Neden bazı siyasi tasarımların değişimi güçleştirilir ve bazı siyasi tasarımlara kutsal denilebilecek ölçüde değer

atfedilir? Siyasi kararların alımına dair süreçlere daima dikkat edilir. Sanki sonuçları tümüyle belirlenmiş gibi "karar alma anına" odaklanılır. Bunun sebebi, belki de o anı oluşturan siyasi katılma faktörleri ve siyasi tasarımların doğuşunu tayin bakımından öne çıkanların zor belirlenmesidir. O anın cazibesi de bunda etkili olur. Siyasi analizi güçlü gibi gösteren bu odaklanmanın pratik yararı sorgulanmalı. İzleyen bahiste tüketici olmasa da yukarıdaki sorulara cevap arayacak, siyasi karar anına ve müzakereye temas edeceğiz.

4. Siyasi Kararlaştırma Nedir?

Bahis ve devamında; siyasi kararların işlevsellik-meşruiyet eksenlenmesini meydana getiren ve daha çok siyasi kararın üst limiti diyebileceğimiz tartışmalara gireceğiz. Burada eksenlerin ilk ucunda siyasi kararın gerekliliği ve işlevselliği diğer ucunda ise ancak müzakere edilen kararların işlevsel ve meşru olabileceği üzerinde durulacak. İlkinde karar veya ancak norm olarak gereklilik ikincisinde ancak müzakereyle temellenebilirlik esastır. Konu doğal olarak egemenlik-tahakküm etrafında şekillendiğinden buradan başlanacak, siyasi kararın emretme-kudret unsuru ya da egemenlikle olan rabıtası üzerinden ilerlenecektir.

Siyasi karar anına odaklanmanın nedenleri irdelenmelidir. Bunda belki başlıca etken en büyük merak ve mücadelelerin konusunun şu olmasıdır: **Son sözü** kim söyleyecek? Aynı değer ve önemde bir başka soru sorulmalı: Ne söylenecek ya da yapılacak? İrade, egemenlik ve mücadelecî yaklaşımların klasik endişesi daha ileri götürülmeli. Adalet ile diğer siyasi ilkelerin tahakkuku ve siyasi alandan beklenen ihtiyaçların temininde en elverişlinin gözetimi, neyin kararlaştırılacağı ya da neyin yapılacağı ancak çözümselliğin merkeze oturtulması ile mümkündür.

Siyasi kararlaştırma nedir? Geçici yönelimimiz siyasi kararlaştırma anına odaklanarak siyaseti ve siyasi iktidarı dolayısıyla siyasi kararın en önemli niteliği olan tahakküm içeren unsurunu öne çıkartmak olacaktır. Eğer siyasi kararın egemenlikle rabıtasını kuran ilkeyi, onun, Schmitt gibi belirlenemez-bilinemez-düzenlenmez-mutlaklığına dayandırarsak, siyasi kararlaştırma nedir sorusunun cevabı bizleri üstün ya da kendi için olabilen ilkelerin uygulanma serbestliğine (zorunluluğun yasası olmaz gibi) ya da geniş açılı yapılanan ya da hem sınırlılığı hem de sınırsızlığı içeren ikili yapıda bir siyasi karar mimarisine götürecektir. Yok eğer bu ikili yapıdan uzak, tek biçimli salt sınırlanabilirlikle yapılandırılmış bir siyasi karar mimarisine yöneleceksek kayıtlı bir iktidar rabıtası kurmamız gerekecektir. Burada ölçüt, istisna hallerinin normlar karşısındaki konumu ve bunun hukuk düzenindeki düzenlenişidir(rejimi). İstisna hallerinin normlar karşısındaki konumu bakımından siyasi karar istisnainin ne olduğunu söylemekse, iktidarla rabıtamızın sınırlanamazlık, yok eğer siyasi karar istisnaiyi dışlayarak normu etkin kılmaya gayret etmektir dersek iktidarla rabıtamızın kayıtlılık olduğu düşünülebilir. Devamında; istisna halinin hukuk düzenine

ithal edilmesinin salt hukukun gereklerinden oluşuyla ya da bunun böyle addedilişiyse bunu reddetmekten çok bu tavrı sınırlamaya yönelecek bir tutum, en kritik husustur. Ancak bu ifadeler etraflandırılmaya muhtaçtır.

Belki ilk değinilmesi gereken ne Schmitt tezlerinin kabulü bizi otoriter bir rejime götürür ne de Benjamin-Agamben tercihi bizi sınırlı-kayıtlı iktidar anlayışı bakımından güvenceler. Yanı sıra Agamben, olgunun gerçekliği bakımından istisna halinin artık hukuk düzeninde ana figür olduğunu sergiler. Bu husus salt olgusalığın ötesinde kabullenilmekte, bazı yazarlar, siyasetin nefes anının istisna halinden çıktığını, siyasetin canlılığının normun cenderesinden kaçışa dayalılığını vurgular.

Modern toplumun çıkmazları arasında yer alan temel hususlar bazen siyasete dair merkezdeki tartışmanın içeriğine hakim oluverir. On bir eylül saldırısı ertesinde Afganistan-Irak müdahaleleri de bu tartışma yerine medeniyetler çatışması üzerinden temellendirilmiştir. Oysa hukuk-siyaset ve norm-istisnaya dayalı olarak temellendirilmeyen tartışmanın zemini kaybedilmiş, zeminin kaybı daha ağır kayıp ve kalıcı etki doğuran yayılım arz eden yapıda diğer gelişmelerin nedeni olmuştur. Kısaca istisnailik üzerinden tartışma pratik bakımdan da gereklidir. Kastettiğim, siyasi karar salt akla ya da düzenlemeci tekniğe dayandırılırsa istisna haline dayalılık peşi sıra mecburen gelir. İstisna hali tek biçimli cevaplılığa dayalı siyasetin zaafı, aslen hukuk sisteminin etkisizliğinin ve gelip geçici konar-göçer felsefelere ve onların biçimlendirdiği düzenlemelere dayalılığının ve güya hukukla yaşamın kopukluğunu giderim düzeneğidir. Siyasi kararın (dolayısıyla formlaşmalar bakımından normların) gelenek/tecrübeyle teknik kazandırılmış siyasi akıl yürütmeye dayalılığı öne çıkarılmazsa netice ne olacaktır? Siyasi kararın iktidarla rabitasının, kayıtsızlığın ya da sınırsızlığının ötesinde müdahale biçimi-ölçüsü-şiddeti ve çözümsüzlüğün sonuçlarını tayin etmek giderek güçleşecektir. Hukuk kendi içinde kapalı devreye dönüşmüş bir cihaz tarafından her daim “yaratılan” (deyim H. Kelsen’ den) “biçime dair” bir türevler bütünü haline gelip kendini kabul ettiren evrilmeler olmaktan uzaklaştırılırsa, onun hayatla-hakikatle olan, belki en önemlisi “anlamla olan bağlar” ını (Agamben,2001:73-74) sorgulayan zihinlerin “aşkınlaşmalara dair” endişeleri de artar. Merkezdeki siyasi tartışmanın genel manzarası ya da kenara konan deneyimlere ve salt akla dayalılıkların bedeli budur.

Bahsin çerçevesini oluştururken Nur Vergin' den esinlendim. Ancak varmak istediğim izah farklıdır.

(Schmitt,2002:13-16) **"Egemen olağanüstü hale karar verendir...** Tartışılan somut uygulamadır, yani bir anlaşmazlık durumunda kamusal çıkarı veya devletin çıkarımı, kamu güvenliği ve düzenini... Neyin oluşturduğuna kimin karar vereceği gibi... Ancak bu durum, egemenliğin öznesine ilişkin soruyu yani egemenliğe ilişkin soruyu güncel kılar. Ne acil

bir durumun ne zaman söz konusu olduğu kesin olarak belirlenebilir, ne de böyle bir durumda nelerin meydana gelebileceği içeriksel olarak tek tek sayılabilir, hele gerçekten son derece acil bir durum ve bunun bertaraf edilmesi söz konusu olursa... Burada, yargılama yetkisinin ön şartı kadar içeriğinin de sınırlandırılmaması zorunludur. O nedenle, olağanüstü halde hukuk devleti anlayışına uygun bir yetki yoktur. Anayasa, böyle bir durumda, olsa olsa kimin müdahaleye yetkili olduğunu belirtebilir... "

" ...Onun (J. Bodin'in) egemenliği bölünmez bir birlik olarak algılayan ve devlet içindeki iktidar sorununu nihai bir çözüme kavuşturan tanımlamasında gerçekten çarpıcı olan nokta da buydu. Böylece, onun bilimsel ve verimliliğinin ve başarısının sebebi, "karar"ı egemenlik kavramının içine yerleştirmiş olmasında yatar...(14).

Ancak Schmitt'in aksine Bodin'in kararı egemenliğin içine yerleştirmesinin ötesinde bir okunma tarzı vardır. Şöyle ki Bodin, egemenliğin sınırlandırılmaması ile siyasi kararın oluşumunda egemenliğin sınırlandırılması bakımından tam tutarlı değildir (15). "...Bodin egemenin tanrı ve doğa yasasıyla bağlı olduğundan asla şüphe etmiyordu..." Gene de tabii hukuk karşısında egemenin bazı yetersizlikleri vardır...anlaşmalara bağlı kalmayı ve özel mülkiyete saygılı olmayı..." gibi. George Sabine nakletmekte: "Bodin' in egemenlik teorisindeki ikinci bir karışıklık onun Fransız anayasa hukukuna bağlılığından doğmaktaydı. Avukat ve ahlakçı olarak tüm doğal eğilimleri, meşruti hükümet doğrultusunda ve ülkenin eski örf ve uygulamasına saygı duyulmasından yanaydı... Fransa kralının kanunen yapamayacağı belirli şeylerin olduğunu kabul ediyordu. Özellikle, kral ardıllık düşüncesini değiştiremez ve kamu arazisini başkasına devredemez; bununla birlikte, Fransa kralının kelimenin tam anlamıyla bir egemen, gerçekte par excellence bir egemen örneği olduğuna inanıyordu. Bodin egemenliğin uygulanmasıyla zorunlu olarak bağlantılı olan (egemenin kendisinin bile değiştiremeyeceği) özel bir yasa türünün varlığını kabul ediyordu. Bodin bunlara leges imperii diyor ve bunların çiğnenmesiyle egemenliğin yok olacağını açıkça belirtiyordu. Burada karıştırmaya ortadadır; egemen doğrudan doğruya yasanın kaynağıdır ve aynı zamanda kendisinin yapmadığı ve değiştiremeyeceği yasalara tabidir. "

Bodin bakımından da iki sınırlama söz konusu. İlki klasik liberal mülkiyet hakkının tabii hukukla özdeş dokunulamazlığı. Bu bakımdan Bodin' de liberallerin yumuşak okuma "sırasının" içine konulabilir. Ancak burada Burke' de de rastladığımız ulus ölçeğinden gelen daha sağlam bir dokunulmazlık alanı söz konusu. Bu, siyasi kararlaştırma alanının konusu dışındadır(16). Bu sert okuma aynı yumuşak okumada olduğu gibi Schmitt tarafından atlanmaktadır. Önem taşıyan husus şudur: Müzakereci ve kararçı tutumlar, ulus ölçeğinden gelen sert sınırlamanın siyasi kararlaştırma anında ve süreçlerinde kaale alınmaması gayretindedir. Bunu üstün olan bir ilkenin dile getirilme gereğinin bile olmaması manasında ya da zaten zemin olanın

gereklerinin vurgulanmaya değer olmadığı şeklinde değil, bir ölçüt olarak ulus ölçek ve muhtevasından gelen etkinlikleri ya da “nesillerin mutabakatını”, siyasi kararın dayanağı haline getirilmemesinde önce değersizleştirme sonra yapısızlaştırma tutumu olarak değerlendirmekteyim(17). Ayrıca ulus ölçek-muhtevasından gelen etkinlikler “geçici-gezici” çıkarların doğal yoldan ayıklanmasında da etki sahibidir.

Burada bir uğrak yapalım: Literatüre ya da salt Schmitt üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında Schmitt'in konumlandırılması onun halk-politik bütünle devleti köprülemek bakımından “karar” ve “Devlet Başkanlığı” üzerinden kişiselleştirmeye dayalı bir düzenek kurguladığı görülür. Schmitt'e nazaran somut siyasi düzen, aslında, halkın ya da politik bütünüün yaşam tarzını ya da pratiğini normlara aktarmasını gerektirir. Bunun için halkın politik iradesini etkinleştirmesi gerekir. Gerçi bu temsili ve egemen diktatörlük ayrımlarıyla hukuki manada da etraflandırılır ve berkitilir ancak temellendirme düzeneği devlet başkanlığıdır. Burada siyasi partilerin ve tefessüh etmiş bir müzakere-parlamento fikrinin reddi de fondadır (Parlamentoların çöküşleri bir mütearife gibi Schmitt dışında da yapılan analizlerde kullanılır ancak tam tersine örneklerde vardır, İngiliz parlamentosu gibi: Moore,2003:59). Kurumların çöküş halinin varlığına kanaat getirmek mümkün. Ancak Schmitt düzeneğinde siyasi kararın; istisna halinin belirlenemezlik-kayıtlanamazlık-düzenlenemezlik müphemliklerine sığınmadan ki bunlarda geçerlidir, millet kategorisinden gelen içerik ya da etkinliklere açıklığının limitli oluşunu görmek gerekir. Onun kitlelerle devlet başkanı üzerinden kurulan karar üzerine bina edilmiş düzeneği karşısında norm esaslı ve an'a odaklı olmaktan uzak daha cesametli bir sistem tercih edilmeli. Hegel ya da Burke'te temellenen akıl-geleneğe uyumu ya da geleneğe dayalılık bu bakımdan öne çıkar. İstisna hali bakımından kararlılığın devleti cihazlı kılmak adına tercih edilmesinin de karşısında olmamanın nedeni bunun hem “tehdit” bakımından caydırıcılık taşımayacağı hem de bunu devleti normal zamanda yapması gereken çalışma düzen ve düzeyinden uzaklaştıracağı, alması gereken tedbirleri savsaklayacağıdır. Gerçekten de istisna haliyle yetkilendirilmiş yürütme-devlet tekniği, tedbiri elden bırakmayan ve geleneğe-deneyime dayalılığı düzenlemeciliğin önüne çıkaran yapılar karşısında pratik siyasi hayatta avantaj sahibi görünmemekte.

Devlet hayatında kaide-norm esas olmalı egemenlikte buna göre temellendirilmeli. Egemen karar yerine istisnayı dışlamakla temellendirildiğinde devlet hayatında istisna olmaz düsturu da etkinlik kazanır. Bunu “yol olur” manasına değil devlet hayatından tüm istisnailiklerin temizlenmesinin elzem oluşu adına belirtiyorum. Devlet bir form ve töz olan millet ise felsefi bakımdan da bu böyledir ki büyük düşünce sistemleri de bunu ihdas eder. Norm-kaide ile devlet olmanın bağı Benjamin'in şiddetle egemenliğin bağına koparması gibi tersine sıkı tutulmalıdır. Millet ise form değil bir töz olduğundan normunda üstündedir ki bu da istisna olanı kararlaştırma yetkisidir. O kayıtsız şartsız özdür ki bu

nedenle istisnai olana da sadece o “bizzat” karar verebilir. Devlet, her ne kadar kayıtlı kararları kırmaya çalışsa da onun özü kayıtlılıktır, egemenliği temsil eder ve taşır ancak egemenliğin bizzat kendisi değildir: Aksi akla da geleneğe de geleneğimize de aykırıdır. Unutulsa da aksi kutsanmış gibi görünse de aykırıdır. Söz konusu kayıtlılık siyasi kararın üst limitidir ve bağımsızlık ve nispi güçlülük özelliklerini de temellendirir. Siyasete yer açmak ya da milletin “daha” doğrudan temsili adına Schmitt sistematığı bir manivela yapılamaz, her halde bu, millet adına hiç yapılamaz (18). Tarih-gelenek ve ulus kavramının içeriğinden gelen diğer kategorilerin hacimli birikimleri Schmitt düzeneğinde “normdan daha önce” harcanmış gitmişlerdir. Nesle hakim ve dayalı norm eğer ölçüt ve etkin kılınmazsa, bu, nesil aşan ve nesiller üstü etkinlik yapısında olan normdan hiç beklenmemeli. Gelenek, tarih ve hacimli birikime dayalı olarak temellendirilmiş bir kararlaştırma düzeneğine bağlı kalmak, zamanın ruhu ve gereği ile rabitali olarak daha berkitilmiş bir yapıdır. “Bizim” devlet anlayışımızda aslen devlet hayatında istisnalar yaratılamaması üzerine kuruludur. Ebed olma ile kaimlik bu düsturla yan yana durur. Anayasa Mahkememizde egemenliğin kayıtsızlığını buna mukabil temsilcileri vasıtasıyla kullanılan iktidarın kayıtlılığını ayırmıştır. Kısaca devletin tanımlayanı temsil ettiği egemenlik değil kullandığı iktidardır.

Ulus ölçek ve içeriğinden gelen/kaynaklanan sağlam dokunulmazlık alanının siyasi kararlara etkileşmesinden ve önemli bulduğumdan E. Burke' den alınma metni uzunluğuna rağmen aynen nakledeceğim (Sabine,1969:300): “ Bizim anayasamız (kastedilen İngiliz anayasasıdır) gelenekler anayasasıdır: biricik yetkesi çok eskiden bu yana var olmasından gelmektedir... Gelenek tüm haklar içinde en sağlam olandır; o mülkiyetin yanı sıra mülkiyeti koruyacak olan hükümet içinde esastır. Gelenek, denenmiş planlar karşısında, ulusun uzun yıllar ona bağlı olarak yaşadığı yerleşmiş bir planın doğurduğu umuttur. Hatta milletin tercihinden daha parlak bir umut olan gelenek, seçim yoluyla ortaya çıkan herhangi ani ve geçici bir düzenden çok daha iyidir. Çünkü, ulus ne sınırlı bir ölçü üzerine kurulmuş bir düşünce ne de geçici özel bir gruptur; buna karşılık ulus, sayıca arttığı ve uzayda yayıldığı gibi zamanda da yayılan bir süreklilik düşüncesidir. Bu, tek bir günde, tek bir insan kümesi tarafından yapılmış karışık ve sersemce bir seçim değildir. Bu, çağların ve nesillerin yarattığı ciddi bir seçimdir. Bu, seçimden on bin kere daha iyi olan özel durumların, fırsatların, kararların, yatkinliklerin ve halkın uzun bir zaman süreci içinde ortaya çıkan ahlaki, uygar ve toplumsal alışkanlıkların yarattığı bir anayasadır.”

Carl Schmitt ulus ölçek/mahiyetinden gelen çerçeveler değil ısrarla “politika–egemenlik” eksenini özetinde durur. “Somut gerçeklikte kamu düzeni ve güvenliğinin ne zaman var olduğu ve ne zaman bozulup tehlikeye düştüğü, buna karar verecek olan askeri bir bürokrasi, müteşebbis ruhun hakimiyetindeki özerk yapı veya radikal bir parti örgütü olmasına bağlı

olarak çok değişik biçimlerde ortaya çıkar. Çünkü her düzen, bir karara dayanır ve üzerinde kafa yormadan çok açık bir kavrammış gibi kullanılan hukuki düzen kavramı da hukukun bağımsız iki unsurunu barındırır. Diğer tüm düzenler gibi hukuki düzen de bir norma değil bir karara dayanır (Schmitt,2002:17) ”(19).

Belirtilmesi gereken dört husus var. İlki Schmitt egemenliğin öznesi üzerinde ziyadesiyle odaklanırken haklı görünmekle birlikte kimin ne söylediği ya da ne yapacağı/yapabileceği de en az o önemdedir(20). Ki Schmitt olağanüstü halde buna müdahale bile edilmemelidir der. İkincisi, analiz bakımından olağanüstünün cazibesi karşısında olağan olanın tali oluşu tercih edilebilir mi? Üçüncüsü, olağanüstüye göre tanımlanmış ölçütlerle olağanın kavranması farklılaştırılabilir bir içerik sergilemelidir. Dördüncüsü, modern anayasalarda Schmitt iddiasının (“...O, (egemen) normal durumda geçerli olan hukuk düzeninin dışında olmamakla birlikte yine de bu düzene aittir. Çünkü anayasanın tümüyle askıya alınmasına karar vermeye yetkilidir. Modern anayasal gelişim, egemeni bu anlamda bertaraf etmek eğilimindedir...”) aksine kriz yönetimi “olağanlaştırılmıştır”. Bu hem şekil hem de içerik bakımından söz konusudur. 1982 Anayasası örneklerden biri olarak kabul edilebilir. Belki ifadeyi AB reformları ertesinde biraz esnetmek gerekir; özellikle hükümet kurma/düşürme konusunda rasyonelleştirilmiş parlamenter rejim teknikleri bakımından bu husus belirginlik kazanır.

Vergin,(21) Schmitt' in “...iktidarın sahibi olanın hak ve görevlerinin büyük bir özenle sınırlandırıldığı hukuk devletlerinde bile bertaraf edilmesi mümkün olmayan bir mutlakiyetçi “anın” var olduğunu” anlattığını belirtir. Vergin, Schmitt' in anlatımında, egemenliğin zapt edilemez oluşu bağlamında gerçekçilik taşıyan yanlar olduğunu vurgulamakta. Devamında liberal parlamenter demokrasi kurumlarının içi boş sadece araçsal nitelikte tekniklerden ibaret olmalarından ötürü toplumun karşılaşabileceği tehditlere direnç göstermemesinden şikayetçi olduğunu (Schmitt' in) belirtmekte. Gerçekten de gerek egemenliği sınır kavram bağlamında daha iyi tanımlayan bir süreç olarak karar anı, gerekse karar anının tam ortasında yer alan mutlakiyetçi anın yadsınamazlığı, dikkate alınmalı. Schmitt' in liberalizmin uzun süren usuli - müzakereci siyasi sürecin/ortamının öteleyici yanını iyi okuduğunu belirtmeliyiz.

Schmitt'in tezine rağbet edilirse siyasi karar, kurguladığı somut düzen bakımından halk ile yasa (normlar), politik bütün ve politik düzen arasında kopukluk yaşatmayacaktır. Schmitt'e göre yaşam tarzı ve diğer bakımdan olsun (Bezci,2006:111) halkın hususiyetleri, normlara tam yansımış olacağından ya da yansımaları gerekeceğinden müzakereci tez bakımından aşağıda temas edilecek dışlanması gerekenler, pekala Schmitt yaklaşımına göre normlaşması gereken unsurlardandır. Schmitt kurgusunda devlet bir form olarak hem akla hem de geleneğe dayalı olduğundan “kurumsallaşmış ayrımlanmışlık” devrededir ancak nispeten etkin olan politik olanın

bağımsızlık karakteri ve onun hakim-hakem rolü ile konuyu neticelendirmesidir, ötelemesi değil. Burada siyasi karar, müzakereci tezin aksine akla uygun olmayanları dışlamak bakımından sadece “siyasi akıl”la sınırlıdır: Ne klasik manada inanç-din-ananevi olanı hurafe ve akıl dışı adına reddeden hakikatin peşinde pozitivizmle yüklü olarak ne de modern manada iletişimsel akılla değil. Ona göre “...Devlet (in) politik formu sorunluysa, ulus/halk sahip olduğu politik var oluşsal iradesiyle kendisine yeni bir Devlet yaratmalıdır...” ve “...Devleti güçlü kılmmanın yolu ‘halkın kabul edilebilirliklerini’ takip etmekten geçer...” (Bezci,2006: 125-173). Hegel’de ise “Devlet”, “...bir gelenek içinde **tarihsel** olarak bir araya gelmiş bir halkın törelerini, adetlerini ve moral bilincini içerir...” (Hünler,1997:300).

Giorgio Agamben, istisna halinin, salt Schmitt’in dikkat çekmesinin ötesinde teorik-pratik yönden olsun tarihi-felsefi ve hukuki-teknik bakımından olsun kritikliğini vurgular. İstisna hali siyasetin en çetin meselesidir. Kimi hukukçuların istisna halini bir sınır sorunu olarak görmelerine, bu sınır meselesinin salt siyasi mesele olduğunu iddia edenlerin (“...İstisnai önlemler, siyasal kriz dönemlerinin ürünü iseler ve bu nitelikleriyle hukuki-anayasal alanda değil, siyasi alanda anlaşılmak zorunda iseler ...”(De Martino’dan naklen Agamben,2006:10-12) varlığına rağmen konunun hukuku yaşama bağlayan köprüleme olmak bakımından kritikliğine dikkat çeker. İstisna hali, kamu hukuku ile siyasal olgu, hukuk düzeni ile yaşam arasındaki ara bölgenin irdelenmesiyle; hem hukuk-siyaset hem de batı siyasi tarihi temel sorunlarının cevaplanmasının sağlanacağını, küresel iç savaş olarak tanımlanan durumun aydınlatılmasını ve mutlak yönetimle demokrasi arasındaki ayrımın belirsizliğinin giderilebileceğini belirtir. En önemli siyasi kararlaştırma içeriğinin ve bizzat siyasi kararlaştırmanın ne olduğunun merkezinde istisna halinin önemine işaret eder.

Agamben istisna halinin kuşatma hali ya da askeri yasa gibi savaşa dair bir hali kavramsallaştırmadığını, “olgu”nun kendine özgü yapısını tanımlamak için yetersiz kaldığını, istisna halinin salt bir kargaşa halini ifade etmeyip hukuk düzeninin bizzat kendisinin askıya alınarak hukukun sınırını ya da eşliğini anlattığını vurgulamakta(Agamben,2006:13-15). İstisna halinin Roma dönemine kadar uzanan tarihi bir kavram-müessesese olmakla birlikte modern istisna halinin demokratik-devrimci geleneğin bir ürünü olduğuna dikkat çeker. Bazen istisna hali, devlet erklerinin (yasama-yürütme-yargı) aralarında oluşan ayrımın henüz vuku bulmadığı bütünlüklü hale geri dönüşü ifade eder. Gücün ayrılaşmamışlığı ve bütünlüğü fikri, burada istisna hali ile örtüştürülür. Bazen istisna hali, salt bir hükümetin yönetim tekniğidir. Bu halde hükümetler ”tam yetki”li kılınır, yürütmeye geniş bir düzenleme yapma gücü ve tüm mevzuatı değiştirme yetkisi tanınır. Bazen de istisna hali temsili ya da egemen geçici diktatörlük olarak belirir ve bu yönetim tipine istisna hali yakıştırılır. Bunlar totaliter sistemlere dönüşme ve kalıcı olma riski taşır.

Agamben, istisna halinin modern anayasalarda düzenlenmiş ya da yer almış olması bakımından konunun tartışmalı-muğlak olduğunu belirtir. Fransa ve Almanya istisna hallerinin anayasada ya da yasalarda düzenlenebileceği, İtalya-İsviçre-İngiltere ve ABD ise en azından prensibi olarak anayasada düzenlenemeyeceği kabul edilmiş, yazarlar da bu eksene uygun konumlanmıştır(22). Schmitt başta olmak üzere istisna halinin anayasalarda düzenlenemeyeceğini ileri sürenler, tanım gereği norma sokulamayacak bir şeyin yasa yoluyla düzenlenmesini eleştirirler.

Pratik olarak istisna hali üzerinden neyin siyasi kararlaştırma olduğu sorusu hukuki takibe uğrama bakımından da sonuç doğurabilir ve bu bir ön tedbir olarak anayasalarda şekillendirilebilir. Bu da belli tip ya da konumdaki siyasi aktörleri teşvik edici ya da engelleyici olabilir. Bazen tam tersine yöneticilerin dışında, yönetilenler bakımından anayasada düzenlenen bir istisna hali olarak: **(burada gönderme yapılan Federal Alman anayasası tam tersi bir anlayışa dayalı olarak istisna halini düzenlemektedir, yöneticiye karşı)** “Bu düzeni (demokratik-anayasal) ortadan kaldırmaya kalkışan kişiye karşı, başka çareler olanaklı değilse, bütün Almanların direnme hakkı vardır.” bu hak, ödev olarak dönüşüme uğradığında yerine getirmeyenlere karşı ceza takibi söz konusu olabilecektir. Agamben bunu anayasanın korunması gereken değer haline gelmesi ve **yurttaşların siyasi tercihlerinin de hukukleştirilmesi** olarak yorumlamakta.

İstisna hali ekonomik durumdan kaynaklanabilir. Agamben, Haziran 1937’de Fransız Frangı’nın devalüe edilmesi, kur denetiminin sıkılaştırılması ve yeni (herhalde daha ağır) vergilerin ihdası için hükümetin parlamentodan yetki talebini hatırlatmakta. Belki bunların daha vahimini 1929 ABD buhranı için New Deal bakımından belirtmek gerekir. Günümüz bakımından anarşik olaylar, büyük doğal afetler, AIDS, deli dana, kuş gribi v.b. hatırlandığında istisna halinin her şeyden kaynaklanabileceği açıktır. Burada, Türk siyasi sisteminin derin servet- ve gelir etkileri yaratabilen kur, faiz, vergi, borçlanma v.d. bakımdan bırakın istisna hali, norm bakımından da sınırlamaya tabi olmayan bir yapıda olduğu unutulmamalı(23).

Agamben, istisna halinin tarihi geçmişine değinerek (necessitas legem non habet: zorunluluğun yasa yoktur ki bu iki anlama gelebilir; zorunluluk hiç bir yasa tanımaz yahut zorunluluk kendi yasasını yaratır) kavramı açmakta. Bir şey zorunluluktan dolayı yapılmaktaysa yasal olarak yapılıyor demektir. Hukukta zorunluluk, yasal olmayı yasal hale getirir. Yasanın lafzı hemen çare bulunması gereken bir durumda doğrudan bir tehlikeyi ima etmemekteyse “şehre” neyin zararlı ya da yararlı olduğunun tayini insan gücü kapsamında değildir. Bu hal bakımından yasada bağımsızlık getirilir. Burada zorunluluk halinde yasa hükmü dışında davranan kişi, yasa hakkında değil onun lafzına uyulmaması gerektiğini gördüğü tekil vakıa hakkında hüküm vermekte. Agamben ekleme yaparak yasaların insanların ortak esenliğini hedeflemesi gereğini, bu yüzden yasa gücü ve gerekçesine sahip

olduğunu, bunu yerine getirmemekteyse zorlayıcı etkisi olamayacağını ifade etmekte. Zorunluluk halinde yasanın zorlama gücü ortadan kalkar, çünkü tekil esenlik söz konusu değildir (Agamben,2006:35).

Zorunluluk kendi yasasını çıkarırsa özellikle devrimci haller bakımından konu kritikleşir. Zorunluluk bu şekilde hukukun kaynakları arasına girdiğinde Agamben naklen "... en azından kural olarak ve eksiksiz ve pratik açıdan etkili bir biçimde, daha önce belirlenmiş normlarca disipline edilemeyecek bir hal olarak algılanmalıdır..." ikazını eklemekte. Bu halde zorunluluk yasa yapabilir hale gelebilir. Üstün derecede bir hukuk kurumunu yani devletin kökenini, meşruluğunu, anayasal düzenini oluşturabilir. Fiili bir süreç olarak kurulduğunda anayasal düzen, devrim yoluyla mesela, geçerlilik kazanabilir. Burada zorunluluk halinin hukuku, devrimin etkisi (ya da belki nedenleri) bertaraf edilebilir. Sonraki haller, bir uyarlanma, yenilenme olarak değerlendirilebilir. Devrimci haldeki eylemler şiddet içerebilir ki W. Benjamin'in izahlarında kritik önem taşır. Yazılı hale getirilemeyecek normların varlığı ve bunların kalıcı hale getirilemeyeceklerinin ayırdının bilincinin olup olmadığı kritiktir. Agamben ayrıca hizmet etmeleri gereken şartlar gerçekleşmeden belirlenemeyecek normların mevcudiyetini ikaz eder (Agamben, 2006,38).

Agamben zorunluluk halinin ya istisna hali ya da devrim biçiminde, "kendi içlerinde hukuk dışı ya da hukuk karşıtı fiili işleyişlerin hukuka geçtiği, hukuk normlarının ise salt fiil ile birbirine karıştığı belirsiz ve kesinlikten uzak bir bölge (24) şeklinde kendini gösterdiğini" ifade etmekte. Bu eşikte hukuk ile fiil biri birinden ayırt edilememekte. Acil durum fiili duruma, fiili durum ise hukuka dönüşmekte. Malum devrimci halde ilerleme artık bir sıçramaya dönüştürüldüğünden söz konusu hukuka dönüşümlerin hızı ve sağlıklılığı genelde tam bir kopuş ya da geçmişe tepkime halini alır.

Agamben, hakkını teslim ederek Schmitt'in istisna hali kuramının yanlı da olsa bir kehanetle güncel olmakla yetinmeyip aynı zamanda günümüze hakim paradigmayı yakaladığını belirtmekte. İstisna hali bir yönetim biçimini ifade eder hale gelmiştir. Schmitt'in istisna halini hukuk düzenine katmasına (burada katmanın düzenlenebilirliği barındırmadığını ekleyelim) yarayan aparat hukukun iki temel ögesini ayırlaması: Karar ve norm. Normal halde norma nazaran kararın özerkliği en aza indirilebiliyorsa istisna halinde de normun geçerliliği en aza iner ya da sıfırlanır. Bununla birlikte normal olmayan istisna hallerinde karar, hukuk alanı içinde kalmış olur. Düzenlenemezse de istisna hali hakkında karar verebilen egemen, istisna halinin hukuk düzeniyle olan bağlantısını güvenceler. "Dışarıda olup gene de hukuk düzenine ait olmak". Yasalar yürürlükte ancak biçimsel olarak uygulanmamakta. Başka deyişle fiili uygulamayı olanaklı kılmak için normlar, uygulamadan ayrılır.

Yasaların gücü nereden kaynaklanır? Modern devlette yetkili kurum olan parlamento iradesine dayalı yasalar ardlarında halkın temsilini yansıtır. Yani yasaların gücü bir fiksiyona (kurmaca) dayalı olarak yapılandırılmıştır. Oysa (genel olarak) yasanın gücü ile onun uygulanmasının gücü aynı düzeyde değildir. Yasalara izafe edilmiş fiksiyon halinden gelen bu güç uygulamada etkisini yitirir. W. Benjamin yasaların gücü ile parlamenter fiksiyon arasındaki bağda şiddetin yer ve önemine dikkat çekmenin ötesinde bunun devrimci anlayışla yapılandığı tarihi yönünü sergiler ve kurum olarak güç yitiminde söz konusu misyona aykırı düşmeyi vurgular (Dellaloğlu,2005:113). Agamben, normun uygulanabilmesi için o normun kendiliğindenliğinin yetmediğini ayrıca o **normdan direkt olarak çıkarsanmış** bir kararın da yeterli olmadığını belirtmekte. Aksi halde mahkeme ya da duruşmalara gerek kalmazdı. Aynı dil ile dünya arasında olduğu gibi norm ile uygulama arasında birini ötekenden dolaysız olarak türetmeye yarayan içsel bir ilişki yoktur. İstisna hali, her anlamda uygulamayla normun ayrılıklarını sergileyen, katıksız yasa gücünün askıya alınmışlığını gösteren bir açılamdır. Eğer istisnai halin olumsuzlaması olmasaydı normun geçerliliği olmayacaktı. Normun uygulanabilmesi için onun uygulanmasını askıya alarak bir istisna üretmek gerekir.

İstisnai halin hukuki-siyasi niteliklerinin dökümünü tekrarlırsak; hukuki bir boşluk, hukuka bağlanılabilemezlik (ya da tersi), gerek devrimci manada hukuk kaynağı gerekse devletin kendini savunması için bir hakkının kullanımı olarak devreye girmesi, tam ya da genişletilmiş yetki olarak görünmesi v.d. Agamben tüm bunları yanırlar. Ayrıca Schmitt' in hukukun uygulanmasını sağlamak için hukuk normunu uygulama, kurucu erk ile kurulu erk arasındaki ayırım ve norm ile karar arasındaki özlü farka dayalı olarak temellendirilmesi de istisna hali kuramını yanırlanmaktan kurtaramaz. Zorunluluk da bir hukuk hali değildir.

İstisna hali hukuk ile yaşam arasındaki bağ bakımından stratejik önemde buna mukabil istisna halindeki eylemler düzenlenemedikleri gibi hukukan yokturlar. Yasanın gücü, tanımlanamaz alanda “sanki çalınmış gibi” sahiplenilir ama bu bir fiksiyondur. Agamben söz konusu alanın siyasi diye tanımlanabileceğini ancak bunun hukukla bağının ve konumlanışının açık olmadığını belirtir. Kısaca **Agamben siyasi alanı tanımlama bakımından Schmitt'in serbestisini kabul etmekte ancak ona hukuki ifadesini kullanmak bakımından bir imkan bile tanımamakta**. Schmitt'in, Agamben nezdindeki entellektüel kredisinin eşiği budur. Bize kalan, Agamben'de siyasi-hukuki olan netleştirilmesi olmadan siyasi kararın özünün ne olduğunun belirlenmesinde alanın daraltılmasıdır. Söz konusu daraltmadan önce Agamben ve Benjamin tezlerinin Schmitt karşısında tamamlanması gerekmektedir.

Walter Benjamin, hukukun dışında ve ötesinde olan ve bu niteliğiyle hukuk kuran şiddet ile hukuku koruyan şiddet arasındaki diyalektiği

parçalayabilecek olan şiddeti sergilemekte. Benjamin, Agamben'in nakline göre, hukukun hiç bir biçimde katlanamayacağı hukuk dışındaki şiddetin varlığını ortaya koyar. Bunun nedeni böyle bir şiddetin araçlarının hukukla bağdaşmazlığı değil, bilakis, varlığının hukuk dışılığının yalın gerçekliğidir. Bu şiddet hukuku ne kurabilir ne de koruyabilir, hukuku tahtından indirir. Konuyu sınırlarken; G. Burdeau ya da diğer anayasa hukukçularının kurma-kurucu irade ve norm ancak başka bir normdan doğar (H. Kelsen) bahislerinden bilerek uzak tutmaktayım.

Schmitt için karar hukuk-yaşam bağı, Benjamin için ise ayrıca metafizik bir ögedir. İşte bu çıkmaz ikisi arasındaki karşıt konumlanmayı yaratır. Karar hakkındaki yargı ya bizi siyaset-siyasi karar-yaşam ve hukuk üçgeninde ortada bırakacak ya da bir kenarda taraf yapacaktır. Bu üçgende karar, teorinin pratiği kucakladığı noktadır.

Schmitt, Benjamin için kabul edilemez olan şiddeti hukuka dahil etmeye gayret eder. Ona göre saf şiddet söz konusu olamaz zira istisna halindeki bu şiddet, kendi dışlanması aracılığıyla hukuka taşınmıştır (negatif öge olarak doğrulayıcı unsur). Bu alanda istisna halinde gerçekleşen saf şiddet, Benjamin' e göre bir karar olarak hukuka dahil edilemez. Schmitt'te ise neyin istisna hali olduğu hem açıklıkla ortaya konulamaz hem de içeriği belirlenemez. Bu imkansızlık egemenliğin ve zorunlu olarak karar verecek olan egemenin dayanağını oluşturur. Egemen bu imkansızlığı gideren sınırdaki "adam" belki de insanüstüdür! **Schmitt'te egemen, istisna halini hukukun içine dahil edip istisna halinin ne olduğunu, norm karşısında tekil ya da toplumsal ölçekte vakıanın bütüncül niteliğini, siyaseten ederini ve bu eksende siyasi kararlaşdırmayı gerçekleştirir.** Dolayısıyla bazen normu doğrulamış (hukuka can vermiş) bazen de onu askıya almıştır. **Egemen olağanüstüne, istisnai olana karar vermekle politik bütünlü (form) onun temelini oluşturan siyasi birimi ki bu millettir (töz) birleştirir.** Benjamin'de ise egemenin yetkisi ve bununla temellenen görevi istisna haline karar vermek değil, bizzat onu dışlamaktır. "...Egemenliğe ilişkin barok kavrayış... istisna haline ilişkin bir tartışmadan gelişir ve hükümdarın en önemli görevi olarak istisna halini dışlama görevini atfeder..." **Hükümdar istisna halini hukukun dışında bırakmalı.** Benjamin karar yerine dışlamayı geçirmiştir. Burada **net olarak siyasi karar, istisnai olanı norm karşısında dışlamak, normu etkin kılmaktır.** Osmanlı'nın deyimiyle normu (kaideyi) doğrulamak/doğrulamak, her şeyi yerli yerine yerleştirmek, tedbir-i menzile uygun davranmak ve menzile kavuşturmaktır.

W. Benjamin, egemenin, istisnai olanı dışlayarak aslında karar üretememekte oluşunu sergiler. Egemen istisnai olanı dışlayarak karar almış gibi olmakta ancak meselenin halli de ortada kalmakta. "...istisna hali, hakkında karar vermesi gereken hükümdar, ilk fırsatta kararın neredeyse olanaksız olduğunu ortaya koyar..." Schmitt bu öteleyici tavırla açıkça alay etmişti. Schmitt için kararsızlık, felakettir, istisna hali kuramı da bu felakete bir cevaptır. O, karar

verilemeyen an/olan, Benjamin için, egemenin insan kalmasını sağlayandır. Çünkü ancak insanüstü olan söz konusu boşluğu doldurabilirken, Schmitt'te insanüstü addedilse de, egemen o kararı verebilmeli. Tartışmanın insicamını bozmak pahasına eklenmesi gereken, Agamben'in Kutsal İnsan adlı eserindeki analizlerinde; Benjamin'in, ancak insan üstü olanın istisnai olanı ihdas edebileceği görüşünü İstisna Hali'ne nazaran derinleştirir ve "Mesih" in Yahudi inanışındaki gelişle norm-istisna bağına kuruşunu detaylandırır (Agamben,2001:77, Dellaloğlu,2005:31). Bu bahsi bir kenara koyarak devam edelim:

W. Benjamin'de istisna halinin bir yönetim tekniğine dönüşümünü vurgular. Schmitt'se istisna halinin kurala dönüşmesini kabul etmemekle birlikte **yaşanan yaşanmıştır**. Benjamin, Schmitt kuramının neyin istisnai olanın belirlenemeyeceğine dayalılığı nedeniyle bir yönetim tekniği addedilsin addedilmesin yıkım nedeni olduğunu vurgular.

Benjamin saf şiddetin ölçütünü adalet ve hukuka nazaran tanımlar. Hukuki şiddet amaca nazaran bir araç iken saf şiddet, asla bir amaca (haklı/ haksız) göre bir araç (meşru ya da aksi) değildir. Şiddetin eleştirisi bir araç olarak amaçlarına nazaran yapılamaz. Eğer hukukun öngördüğü ya da tanıdığı şiddet değilse, ortada saf şiddet söz konusudur, amacı ne olursa olsun. **Benjamin, şiddet ile egemen arasındaki bağı sergileyerek saf şiddetle egemenin bağına koparmaya çalışır**. Ancak Agamben yine de gücünü salt şekli hukuktan alabilen ve düzen-disiplin adına ya da egemenlikle kurulan ilişkiden mahrum bir hukuk olabileceğini belirtir. Öncesinde Benjamin, biçimci hukukun yaratıcısı olarak meşruiyet ve güç yitimine uğrayan parlamentoların bu sürece tabi oluşunda hukukun temelindeki şiddete dair bilinç yitiminin payının kritikliğini vurgular: "...Hukuk kurumunda, gizil şiddet bilinci kaybolduğu takdirde, kurum gerileme sürecine girer. Bugün için parlamentolar bu durumun en iyi örneklerini oluşturuyor..." (Dellaloğlu,2005:112-119).

Agamben, hukukla yaşam arasındaki bağı kuran unsura dayalı olarak "karizmatik iktidar"la hukuk arasındaki ilişkinin hukuka hayat veren yönü "iddia"sı üzerinde durur. Buna göre naklen "...norm, geçerlilik zeminini, kendine özgü niteliğini ve geçerliliğin anlamını yaşamdan ve yaşama yüklenen anlamdan alır; tıpkı, bunun tersine, yaşamın, yalnızca düzenlenmiş ve saptanmış yaşamsal anlamdan yola çıkılarak anlaşılabilmesi gibi..." Hukukun temeli olan topluluk halinde yaşam ve bunun düzenlenmişliğinin medeniyetin mihveri olması gibi. Hukukla yaşam iç içe geçmelidir. "...Norm, normal durumda uygulanabilir ve hukuki düzeni bütünüyle geçersiz kılmaksızın askıya alınabilir; çünkü... hükümler kararı biçiminde, doğrudan doğruya yaşama gönderme yapar, yaşamdan kaynaklanır." Bahiste Agamben, hukukun yaşamla bağına kuran kararlaştırma dinamiğini öne çıkartmakla birlikte "duruş"unu bozmaz.

Agamben batı hukuk sistemini değerlendirir. “...Batının hukuk sistemi, heterojen, gene de bağlantılı iki öğeden oluşmuş ikili bir yapı gibi sunar kendini:Biri dar anlamıyla normatif ve hukuki öğe..., biri yasadışı ve hukuk ötesi öğe...” Söz konusu norm ve istisnayı bir arada barındıran ikili hukuki yapının normun uygulanabilirliği adına elzem kılınmasına dikkat çeker. Ki bana göre bu belki de bir hukuk sisteminin gücünü değil bizzat zaafını sergiler (M. Foucault devletin güvenliği güvencelerken gündelik yaşamın yapısının tekil-istisnai bir olayla delindiği her durumda müdahale etmek zorunda kalışını hatırlatır, Foucault,2005:167). Eğer hukuk düzeni düzenleme tekniği ile biçimlendirilmişse istisna, düzenlemenin yetersizliğinin sergilenmesidir (Foucault, düzenlemenin dışlanana da içerdiğini belirtir. M.Foucault,1999:77-78). Hukuk sistemleri düzenlemeci olmayan, geleneğe dayalılıkla da şekillenebilir ki o halde istisna ile genel hukuk düzeninin ilişkisinin niteliği ciddi değişikliğe uğrar.

Her şeyin zıddı ile kaim olması gibi, istisna, norma etkinlik kazandıran ve onu uygulanabilir kılan ise yasanın gücü ve onun norm olma kabiliyetinin sınırı tartışılır hale gelir. Ancak Agamben norm ile istisnayı ayırmayanın tek kişi olması halinde siyasetin ölümcül bir makineye dönüşümünü irdeler. Buna eklenecek eleştiri, her halde Montesquieu’den bir adım bile ilerleyemez olduğumuzdur. Modern kuvvetler ayrımı, yargı ile yasama-yürütme arasında, asli bir tedbirdir. Buna verilecek cevap yine her şeyin hukukileşmesine dayalı tek düze cevaplılığın aşkınlaştırılması olacaktır. Çözüm yine ortada bırakılmıştır. Agamben, iktidar lahtinin merkezinde istisna halinin olduğunu belirtir ki buna katılmaktayım; istisna hali, iktidarın limitini tayin bakımından uzanımları görmemizi sağlayacaktır.

Agamben, istisna halinin bir yönetim tekniği/biçimi olarak yeryüzüne yayılımının dehşet görüntüsünü hatırlatmakta. “...dışarıda uluslararası hukuku göz ardı ederek, içeride ise kalıcı bir istisna hali yaratarak, gene de hukuku uyguladığını öne süren bir şiddet rejimi, ceza görmeksizin hukukun normatif yönünü yok sayabilir ve ona karşı çıkabilir.” Agamben’in haklı şikayetiyle yaşadığımız gerçek istisna halinden hukuk haline dönüşün güçlüğü de umutsuzca sergilemekte. Ona göre hal ile hukukun kendisi tartışılır olmuştur. Agamben bir yandan şiddete meyyal ya da buna uygun ölümcül makinenin istisnayı öne çıkaran tavrını diğer yandan kültürel bakımdan normun üstünlüğüne ve şiddete karşı duruşu öne çıkartan tavrı karşı karşıya getiren ve bir gerginlik oluşturan eksenlenmeye dikkat çeker. Agamben’in gözünde siyasi hayat bu gerginliktir. İstisna hali kuramı bu gerginliğin merkezinde ve siyasi karar da bu bakımdan kritik önemdedir. Agamben bir zamanlar siyaset adına talep edilen o marjın, insan eylemine yer açmak için arzulanan o alanın şimdi bir kirletici olduğunu vurgular. Oysa siyaset, saf şiddet ile egemenliğin bağını kesmektir yalnızca. Ancak bundan sonra istisna halinin doğru bir zemine oturtulması mümkündür. Foucault konunun sergilemesine girişmeden etrafından dolanır: (Foucault,2005:168) “Tehlikeyi tanımlayanın iktidar olması totaliter tipte bir iktidardan söz

etmeye izin vermez. Bu yeni bir tip iktidardır. Sorun, güncel fenomenleri eski tarihsel kavramlarla yeniden kodlamak değildir. Güncel olarak meydana gelen şeyde spesifik olanı belirlemek, bu spesifikliği analiz etmeye ve ona uygun düşen kelimeleri ve tanımları bulmaya çalışarak, bu spesifikliğe cevap vermek ve ona karşı mücadele etmek gerekir.”

Müzakereci teze geçmeden önce liberal düşüncenin ana mihverlerinden K. R. Popper’ ın durumların mantığı yaklaşımıyla siyasi karar üzerindeki ulus muhtevassından gelen etkileri ve siyasal kararın kendine has mantığını değersizleştirme/belirsizleştirme girişimini görelim:(Popper,1985:194-195)“... Siyasi tarihi sadece büyük müstebit hükümdarların ve büyük generallerin hikayesi olarak yorumlayan safdil metoda karşı bir reaksiyondur, o. Tarihselciler, haklı olarak, bu metoddan daha iyi bir metod olabileceği duygusunu taşırlar. İşte bu duygudur ki, onların - bir çağın, bir milletin, bir ordunun-“ruhlar”ına ilişkin düşüncelerini bu kadar baştan çıkarıcı hale getiriyor... Benim bu “ruhlar”a en küçük bir sempatim yoktur... ,onların en azından, bir gelenek içinde baş gösteren problemlerin analiz edilmesi gibi bir boşluğun, daha makul bir şeyle doldurulması sosyolojinin görevi olan bir yerin varlığını gösterdiklerini düşünüyorum. Durumlar mantığı (Logic of Stutations)’ nın daha ayrıntılı bir analizine mahal vardır. En iyi tarihçiler, az veya çok bilinçli bir şekilde bu kavramı kullanmışlardır: Mesela Rus ordusunun, Moskova’ yı hiç savaşmadan teslim edip erzak bulabileceği yerlere, çekilmesini gerektiren şey karar değil, fakat "zorunluluk" olduğunu anlatırken Tolstoy böyledir. Bu durum mantığının ötesinde veya onun bir parçası olarak, sosyal hareketlerin analizi gibi bir şeye ihtiyacımız vardır. Aracılıklarıyla fikirlerin yayılıp fertleri tutsak edebildiği sosyal kurumların, yani geleneklerin yaratabileceği yolların ve geleneklerin işleme ve yıkılma yollarının, metodolojik bireyselliğe dayalı incelemelerine ihtiyacımız vardır...”

Yukarıda değinilen siyasi kararların bireysel (self) kararların ötesinde bir değer taşıması hususunu Popper hazmedemekte. Yanı sıra Popper kadar siyasi meselelerin etrafından dolanmak kadar usta az bulunur: Kararın Schmitt’ teki mutlak anı bir yana kararın siyasi alanda mutlak alınma gereğini bile bir kenara koyarak durumların mantığının etkinlik kazanmasını, siyasi akıl yürütme biçimini bir şüphe metodolojik halesiyle kaplayarak öylece ortada bırakır. Popper kararcılık ya da müzakereciliğin ötesinde ya da normlaştırmanın çok uzağında, geleneğe de müracaat etmez. Popper için siyasi karar düzeneğinin mimari olarak yapısız olması temel tercihtir. Popper, Hayek’ten derece farklı olarak, geleneğe dayalılığa sıkı sıkıya sarılmak bir yana ona dayalı olmaktan uzak durmaya itina göstermiştir. Bireysel karar anlayışına sadık kalmayı her şeyin üstünde tuttuğundan bunu yapmamış ve kolektivitinin değer yaratabilmesi ve rasyonalitesini bütüncüllüğe giden yolları açık bırakmamak adına(25)analiz etmemiştir. Yaşama dair durumların özellikle spesifik, normlaşmadan uzak kılınmak istendiği açıktır. **Yaşama dair durumlar daima geçididir.** Geçici olan

şeylere dair kalıcılık içeren mimari abestir. Karara dayalı mimari yanında kurucu irade ve ulus kategorisinin değersizleştirilmesi çabası Hayek' te, Popper kadar olmasa da sürer (26).

C. Schmitt, Popper' dan uzak başka bir ekseninde, hala kararın başlı başına değerinin peşindedir: "...Donoso' ya göre, burjuva liberalizminin ayırt edici özelliği, bu savaşta karar vermek yerine bir müzakereye girişmeyi denemektir. Burjuvaziye, tabir caizse, "tartışan bir sınıf" olarak tanımlar: *una clase discutidora*. Burjuvazi böylece mahkum edilmiştir, çünkü bu tanımda onun karardan kaçınmak istediği anlamı yatar. Her tür siyasi faaliyeti, gerek basında gerek parlamentoda, konuşma düzlemine aktaran bir sınıf, sosyal çatışmalar çağıyla başa çıkamaz..." (C. Schmitt, 2002:62,63,66) "...Soy aristokrasisini ortadan kaldırır ama aristokrasinin en aptal ve bayağı şekli olan para aristokrasisinin küstah hakimiyetine izin verir; ne kralın egemenliğini arzu eder ne de halkını. O halde liberal burjuvazi aslında ne ister? " Cevabı izleyen satırlarda verir. "...Liberalizmin özü pazarlıktır, beklenti halinde bir "yarım kalmışlık"tır. Ümidi, kesin hesaplaşmanın, kanlı karar muharebesinin, bir parlamento tartışmasına dönüştürebilmesi ve sonsuza dek sürecek bir tartışma ile sonsuza dek ertelenebilmesidir ". Ara bir uğrak olarak parlamentoların değinilen hukuka içkin gizil şiddet bilincinden uzaklaşması bir yana "konuşma" bakımından yitirdiği kurumsal yeteneklerine de değinilmelidir. Benjamin de bunu alaycı bir üslupla ele almaktadır: "...Onda yalnızca şiddet dışı uzlaşının olanağı değil, ilkesel olarak şiddetin dışarıda bırakılmasının açıkça beyan edilmesinin olanağı da, şu önemli etken sayesinde, kapsanmaktadır: burada yalana ilişkin bir yaptırım yoktur. Büyük olasılıkla dünya üzerinde hiçbir yasama, kökeninde böylesi bir yaptırımı şart koşmamıştır..." (Dellaloğlu, : 2005:114). Burada Benjamin'in yaptığı gibi siyasetin salt barışçıl araçlara karşılıklandırıldığına değinelim. Schmitt yaklaşımının ise kökenlerini Hobbes'a kadar götürmek mümkün (27).

Schmitt, liberalizmin özünde en iyi hükümet en az hükümettir düsturunu göz ardı etmemekte. Liberal devlet kurgusunun odağında karar üretmek bakımından yapısızlaştırma vardır. Bilinçli bir liberal bakımından siyasetin özü, siyasi alanı mümkün olduğunca dar tutmaktır. Siyasi alanın olağan/olağanüstü ayrımı liberal düşüncede doğal görülmez, sadece mecbur kalındığında ya da yeri geldiğinde mecburi bir kabullenmedir. Hele olağanüstüyü tanımlama, siyasi kurumlar mimarilendirmesine girebilecek derecede konu edinme, liberal düşünceye aykırıdır. Olağanüstüyü tanımak, pandoranın kutusunu açmaktır. Kriz anında karar vericinin kim olduğunu belirlemek bile, yapılabirse de bu, liberal tutumun uzağındadır.

Siyasi alanın bizatihi kendisinin, karar anı ve kararlaştırma süreçleriyle açık bağlantılara dayalı olarak mekanizmalandırılması gereği açıktır. Kararı siyasi sistemin merkezine oturttuğunuzda ve egemenliğin müzakere ile olan

bağını değil karar ile olan bağını ağırlıklandırdığınızda, saikiniz ne olursa olsun, salt karara dayalı siyasi mimari de peşi sıra gelecektir. Bunun rasyonalite ve deneyim ağırlıklı olarak siyasi tasarımlara olan etkilerinin irdelenişini şimdilik bir kenara bırakalım. Nitekim C. Schmitt' in yaklaşımı, siyasi kararlaştırmaların siyasi meselenin özü olduğunu ortaya koyduğundan ve bunun aksinin yani karar mekanizmasının felce uğratılmasının yıkıcı olarak nitelendirilmesinden dolayı temel eğilim, ne olursa olsun kararı alabilmenin kolaylaştırılması olmuştur. Kıta Avrupa'sında bu tercihin paralelleştiği teknik eğilim rasyonelleştirilmiş parlamenter rejimdir. Daha geniş veya belki de farklı bir yaklaşım militan demokrasinin doğmasına neden olmuştur. Ancak bu son anlayışın arzulanıp arzulanmadığı net olmayan bir sonucu belli “ideolojik yaklaşımların” anayasal alan ya da siyasi kararlaştırma alanı (siyasi mevcudiyet kazanma hakkı v.b. değil) dışına taşınması, belli siyasi ideolojilerin hukuk dışı oluşunun ilanıdır. Mesela ile başlamak istemem ama bahis bakımından kritik olduğundan değineceğim: Siyasi kararı kolaylaştırma tekniği olarak seçim barajı aynı zamanda “merkezden uzaklaşma” eğilimlerini doğal olarak sınırlamakta ve merkeze yönelimi teşvik etmekte. Bu ve benzeri değerlendirmeleri siyasi analizde ayrıntılandıracağım. C. Schmitt yaklaşımının benzer sonuçlara neden oluşu ve Türkiye'deki anayasa yazımlarına etkileri söz konusudur(28). Neler dışlanacak, neler kararlaştırılacak, hangi şartlarda ve son olarak kim tarafından? Modern anayasacılığın geldiği aşamada tüm bu problemler büyük ölçüde giderilmiştir. Schmitt' in endişeleri mahiyeti gereği giderilemez ya da tüketilemezse de problem çözüm niyetiyle tanımlanmış, analiz edilmiş ve ele alınmışlardır (29).

Schmitt karar anına odaklanmış ve olağanüstü halin ayırt edici özelliği sayesinde **devletten beklentinin liberal versiyonunda kararın üretilmemesi ya da en azından ertelenmesi olduğunu** yakalamıştır. Liberal yaklaşımın büyük ölçekli-kökten-ani ya da karakteri bilinmeyen karşısında cihazsız-donanımsız bir devlet anlayışına dayandığını vurgulamıştır. Alman siyasi tarihinden gelen faktörler ile endüstriyel geriliği ya da emperyal paylaşımındaki düşük profli ve Alman siyasi düşüncesinde demokrasinin “batı mahreçli ve ithal yönelimli” olması Schmitt sistematüğının tarihe bağlanması bakımından önemlidir. Schmitt, ithal edilen mekanizmalarda bulunmayan geleneğe dayalılık ve bunun temellendirdiği siyasi sistemlerin krizle başetme düzeneklerinin Almanya'da olmamasının rahatsızlığı içindedir. **Evrime dayalı olanla kurguya dayalı olan arasındaki fark, Schmitt'i kararçı düzeneğe itmiştir.** Bu itişler 82 anayasasının ruhuna ve siyasi kurumlar mimari tasarımına sinmiştir. Schmitt'in karşılaştığı temel gerginlik şudur: Ya geleneğiniz vardır ya da tedbiriniz olacaktır.

Siyasi kararlaştırmalarla ilgili değinilmesi gereken bir diğer husus kararlaştırılması gerektiği halde dile bile getirilmeyen siyasi mahiyet kazansın kazanmasın birtakım unsurların varlığıdır. İstikrarlı bir siyasi

sistem performans sahibi olma arayışında ise söz konusu eksikliğini gidermelidir. C. W. Millls, "...ABD' nin, kararların ademi merkeziyetçi biçimde alındığı kuvvetler ayrılığına dayanan, demokratik çoğulcu bir toplum olarak tasvir edilmesinin yanlış olduğunu ileri sürmüştü..."(30) "...Anayasallık örtüsü altında, gerçekte, her zaman önemli kararları kendi istediği gibi alabilen birleşik bir sınıf veya iktidar seçkinleri vardı..." Burada etken, iktidar seçkinlerinin karar çemberini daraltması ve toplumsal konularına göre kararları manüpile edebilmeleridir. Kıstas, siyasi mücadelenin toplumsal dengelenmelere göre cereyan etmeyen bir güç dengesine dayalı olması ya da toplumsal konum ve siyasi "ederlerine göre" siyasi alandan hak etiklerini alamayanların varlığıdır. Bu kıstasın detaylarını bir kenara koyalım. Bahsimiz bakımından önem taşıyan, belli problemlerin siyasi kararlaştırma havuzlarına hiç girmemesi-dile getirilmemesi ya da dile getirilse bile kararı etkileyecek derecede etkinlik kazanamamasıdır. Bu gedik, adalet ve toplumsal ihtiyaç bakımından siyasi alandan beklentilerde kopukluk yaratır. Kararlaşmaların, "hakkında karar alınmamışlara" dayalılığı, ciddi bir eksikliklerdir. Siyasi kararların nedenlerinin de adil olmaları gerekir. Başarım iddiasındaki siyasi sistem, nedenler bakımından havuzunu temiz ve geniş tutmalıdır. J. Rawls, siyasi istikrarın doğru nedenlere dayalı olması gerektiğini belirtir (31).

5. Siyasi Karar ve Müzakere

Siyasi kararın özelliklerine değinirken tarihi gelişime de eşlik edecek biçimde onun tahakküm-emretme-kudret unsurunu barındırmasına ve teknik-yönetime dair olma ile stratejik olmaya yönelimini nakletmiştik. Tarihi gelişime söz konusu eşlik ediş kabaca siyasi kararın müzakereye nazaran konulanmaya başlamasıyla da paralellik arz eder. Ancak bu bir evrim değil adeta sıçrama biçimindedir. Önceki bahislerde siyasi karar olarak ifadelendirmelerimiz bundan böyle siyasi karar ve siyasi kararlaştırma olarak bütünlenmek durumundadır. Müzakereci teze göre her ikisini birleştiren usulü yapı bunu mecburi kılmakta, iç içe geçen usulcülüğün etkinleşmeleri söz konusu bütünlenmeye neden olmakta. Müzakere ile siyasi karar ve kararlaştırmada; kısmi manada çıkarıcılık genele dayanmak manasına çıkarıcılıktan uzaklıkla, şahsi esaslı karar ve kararlaştırmalar genele dayalı gayri şahsile, hakikat-akla uygunluk bakımdan da şahsi-kısmi manasına dar bir temellenmeye dayalılıktan genele dayalılıkla ikame edilecektir. Siyasi ve toplumsal düzlemde meşruiyet, akılcılık, ahlakilik bakımından boşluklar kısmen bu şekilde doldurulacaktır. Burada sınırı tayin edilmesi gereken unsur, müzakerenin başlı başına bir iktidar-tahakküm kuramı değil bir boşluk doldurma ve meşruiyet giderimi yönelimi olduğudur: Bu husus Schmitt'te 'sözleşmecilik-müzakerecilikle-tarafllıkla iktidarın mahiyeti anlaşılmaz' olarak ifade edilirken Foucault'ta ' iktidar ilişkileri önceden var olan ya da durmadan yinelenen bir rızanın ürünü olabilirler ama kendi doğası gereği bir konsensüsün dışavurumu değildir' şeklinde ifade edilir. Yukarıda değinilen bütünlenme bu bakımdan müzakereci tezin aksine siyasi iktidara nazaran "ayrımlanabilir" özelliktedir.

Müzakereci tezde siyasi kararlaştırma açıklık ve müzakereye dayalılığa dayanır. Siyasi kararın alınma usulüne dair şarta bağlanma aslileştirilmiştir. Siyasi karar bakımından biçim olarak temel form manasına kanun, usul olarak temel kurum manasına parlamento bu bahiste merkezi kavramlardır. "... Parlamentonun 'ratio'su ...'dinamik bir diyalektik'te, yani doğrudan siyasi iradenin ortaya çıkmasını sağlayan zıtlıkların ve fikirlerin mücadelesi... parlamentonun özü, argüman ve karşı-argümanın kamusal alanda görüşülmesi, kamusal münakaşa ve hükümet etmektir..." (Schmitt,2006: 53) . Önceden de muhakkak siyasi kararın içerik ve biçimine dair yerleşmiş esas ve kurallar söz konusuydu ancak bu yine de müzakereci tezin iddiasına nazaran müphem bir yapı intibasını uyandırmaktaydı. Önceden kurucu-asli olmayan açıklık ve müzakereye dayalılık bundan böyle siyasi kararın ayrılmazları olmaya meyyaldır.

Siyasi karar ve kararlaştırmanın görünümüne ve etkinliğine etki eden aydınlanmaya dair temel bir kaç hususa değinelim:

Pür hakikat tam olarak ulaşılabılır olmadığı, ona ancak az farkla da olsa yaklaşılabileceğinden ve onun değişken karakterinden ötürü hiç bir kimse ya da hiç bir makam (tekil olarak) hakikati ne tek başına bulabilir ne de onu temsil edebilir ya da onun adına konuşarak hüküm tesis edebilir. Yargıçlıkla ilgili teorik tartışmayı bir kenara koyalım ki bu tahlilin dışında değildir, hakikat artık ne bir şahıs ya da aristokrasi gibi bir sınıf ya da grupta ya da onun tekelinde ve nakledilemez nitelikte değildir. Hakikat geçmiş ya da gelecek bağlamında değil bugünkü nesilde (Lukacs buna temkinli yaklaşır, "kitlelerin toplu yaşam üzerindeki etkisi ne kadar büyükse insanoğlunun kültürel evriminin ürünlerine yönelik tehdit o kadar büyüktür" Lukacs,2006:35) ve aşkın olmayan, dünyevi yapıdadır. Dolayısıyla hakikatin yakınına herkesin katılımıyla ancak bir arada ve birlikte müzakere ederek, buna, açık-seçik, önceden müphemlik karakterinde olandan öte tayin ve tespit edilmiş usullere dayalı olarak varılabilir. "Sözcelerin üretimi, düzenlenmesi, dağılımı, dolaşımı ve işleyişi için düzenlenmiş bir prosedürler bütünü" olarak hakikat, artık 'prosedürel'dir (Foucault,2005:21). Bu varılmış hakikat düzeyi en iyiyi değil sadece iyiyi temsil eder, zaten mümkün olsa bile en iyi, daima iyinin düşmanıdır.

Neyin doğru/yanlış olduğunu tayin-tespit eden ve bunun ihlalini tepkiyen normun, hakikat anlayışını sergilemesi ve buna dayanması gerekir. Hakikate dair görüş normda mündemiç olmalı, norm, hakikati evrensel ölçekte ve genel biçimde temsil etmeli. Akla uygunluk içerik olarak normun sınırlandır, hakikati ancak akla dayalı olarak ve bunu sağlayacak olan açıklık ve müzakereyle elde edebiliriz. Akla uygun yapılandırılan norm, hakikate uygun ya da onu hedefleyen eylemlerin ölçütüdür. Bundan böyle toplum, Aristocu 'makul' değil akla uygun olanın peşindedir (farklı ancak kritik bir yaklaşım için Hünler,1997:251-252), zamanla salt rasyonel olan uğruna

makul riske edilir ya da bir kenara konulur. Dünya-yaşam söz konusu normlarla aklileşecek, akıl hayata hakim kılınacak ve tanrının yeryüzündeki yürüyüşü bu normları tesis eden devlette gerçekleşecektir. Gerçeklik akla akıl gerçekliğe dönüşecektir. Hakikate yönelmiş normu ortaya çıkaran kararlaştırmalarda, yer alan tek tek bireyler manasına yerelden-ferdiden sıyrılma gerekir. Aksi, akli olmayanları barındırır ve evrensel hakikate yönelimi engeller. Bu şekilde hırs-çıkarlarından arınmış, ahlaki düsturlar bakımından akla uygun bir zemin kurulmuş olacaktır ki Schopenhaur Kant'ın bu hedefine "ahlakın aşılması" demektedir.

Hegel'in geleneğe saygılı oluşunun **yanında** taviz vermeyeceği hususlardan biri evrensellik unsurudur ki aynı zamanda onun "geri kalmış düzenleme **teknîği**" ve topluca negatif manada hurafeyi barındırma potansiyeli taşıyan geleneğe dayalılıktan da sıyrılmasını sağlayacaktır. Bu bakımdan müzakereye dayalı "kanun" temel formdur: "...Hukuk olan şey, yalnızca evrensellik formunu değil, fakat hakiki determinasyonunu almak için de kanun haline gelmek zorundadır...kanun yapma fikri, yalnızca, bir şeyin herkes için geçerli bir davranış kuralı halinde ifade edilmesi anlamına gelmez...asıl önemli olan..., meselenin derin özü, kanun muhtevasının evrensel determinasyonu içinde bilinmesidir..."(Hegel,1991:174-175). Hakikate yönelmiş siyasi karar/kararlaştırma, aynı zamanda doğru (hatta bir manada aşkın) siyasi iradenin, gelenekten-dinden-alışkanlıktan-duygusal olandan sıyrılmış-müzakereye dayalı görüngüsüdür. Din-gelenek gibi kurumlaşmış otoritelere teslimiyet tam da aydınlanmanın tersidir(Erdoğan, 2004:17).Bu çaba "fikirlerin tartışmasından-çatışmasından elde edilecek hakikati" hedefleyecektir. Fikirler arası rekabet, en kestirme yoldan hakikate ulaşılmasını hatta 'üretilmesini' sağlayacaktır. Siyasi kararın/kararlaştırmanın konusu hakikate yönelim olduğundan herkes için geçerli adalet idesi ve doğruya dair ölçüt siyasi kararın hedefi ve sınırır.

Siyasi karar/kararlaştırma üzerinde aydınlanma bakımından etkili ikinci husus kendi kendine zarar vermeme ilkesi ve akılcı kategorilerin birleşiminden oluşan soyut bireye dayalılıktır. Müzakereci teze nazaran hem keyfilik karşıtı olarak hem de tekil vakıyadan emir çıkmaz düsturu gereği birey her daim soyut düzeydedir. Temel düstur söz konusu soyut bireyin yapısına uygun siyasi kararlaştırmadır. Akla uygun hakikate dair çaba ile soyut bireye dair gerçekler birbiri ile yan yana yapılandırılmışlardır. Hakikat anlayışıyla birey, bireye dair gerçeklikte hakikate dair akli kategoriler dışlayıcı olmadan bütünleşmelidir. Siyasi kararda buna uygun olmalıdır. "Öyle davran ki kendinde ve başkasında insanlığı her zaman bir erek olarak gör hiç bir zaman bir araç olarak görme"(Kant,2005:9,45). Bireye dair gerçeklikler insana dair düsturlar olacağı ve insanlarda kendi kendilerine zarar veremeyeceklerinden buna uygun siyasi kararlaştırmalarda ancak kendilerince yapılabilir ya da alınan kararların üzerlerinde uygulanacakları manasına insanlar kendilerine uygulanacakları kendileri belirlemelidir. Somut değil soyut insanın kendisi bizzat siyasi kararlaştırmanın ölçütü

haline getirilir: Kant'ın deyimiyle "Yalnızca aynı zamanda evrensel bir yasa haline gelmesini isteyebileceğin maksime göre eyle".

Siyasi karar, Kant'tan mülhem, öncelikle üzerinde uygulanacakları topluluk üyelerine zarar vermeyecek yapıda olmalıdır. Siyasi karar ve kararlaştırma bu bakımdan ihtiyatlı, tedbirli, titiz olma ile başlayan ve eşit olma ile neticelenen ya da bunu hedefleyen yapıda olmalı(Okandan, 1968:598). Hayatın temeli olan akıl kendine zarar vermemenin tayin ve tespitinde etkinleşecektir. Hayatı tanzim eden akıl ve bunun toplumsal düzeni oluşturan normların tayininde etkin kılınması gereği akla uygun olmayan hiç bir unsur açıklık (bilahare kamusal alan olarak şekillenecektir) ve müzakerenin sahasına sokulmamalı. Bu düsturun uzanımı ancak akla uygun olan hususlar müzakere edilebilir ve açıklığa çıkabilir. Açıklığa çıkamayan, H. Arendt'in deyimiyle kamusal alana giremeyen-aydınlatılamayacak olan da bunlar, müzakere de edilemeyendir. Gücü ve meşruiyeti neye dayanırsa dayansın akla uygun olmayan unsur müzakere edilemez. Bu nedenle inanç-kültür-dini ve ahlaki sübjektivite/ler, parlamentonun çalışma sahasında karşılık bulamaz, normlaşma ölçütlerinin dışındadır. Bunlar açıklığa da kavuşturulamaz; zira ortak bir dilsel ifadelendirmenin konusunu teşkil etmek bakımından güçlük içerir. Bunlar akılcı formlara dönüştürülen mutabakat normları bakımından siyasi kararın ve siyasi kararlaştırmanın "dışında" tutulmalı. Bu dışlama aynı zamanda siyasi kararın kendi içinde akla uygunluğunu ve aklın kendi kendine sınırlılığını teminen bir özdenetim unsurudur. Siyasi kararın içeriği ve siyasi kararlaştırmanın sağlamlığı bakımından sahanın temizliğini sağlayan bu sınırlamadır. Bu 'tavrın', siyasetin temel kurgularından biri olan 'dahili pasifleştirmelerle', aklın ve devletin kendi kendini sınırlamalarıyla ve belli siyasi duruşların paralel siyasi mimari tercihleriyle yakın duruşunu şimdilik iyi niyetli bir siyasi karar/kararlaştırma anlayışıyla kenara koyalım. Tartışma çetrefilleşmeye başlar: "Yaşam" akla uygun sahalarda ve akla uygun oluşmamış sahalarda bakımından "ayrılmış" ve aynı zamanda siyasi karar/kararlaştırmaların dışında bırakılmışlardır. Dışarıda bırakmalar –tabii bu siyasi alanın ve siyasi kararlaştırmanın nispi güçlülüğüne bağlıdır, rağmen değil– ancak siyasi kararlaştırma düzeneğinin ve onların ürünü olan normlar düzeninin hedef-yönelimine uygunlukları ölçüsünde varlık ve etkinliklerini sürdürür. Burada karşımıza çıkan dikotomik yapıdaki bireysel bilinç(Habermas,2001:89), siyasi kurumlar düzeyinde açık çekişme ve siyasi kararlaştırmanın baskı altında kalması, "aklın öznel ve nesnel yönleri" nin ayrışmasıdır(Horkheimer,2002:57,Agamben,2001:38). Siyasi kararın bizzat kendisi akla uygunluğa bağlı kılınıp onunla kayıtlığında neyin akli olup olmadığı ve neyin nerede bireysel-toplumsal olduğuna dair siyasi kararlaştırmanın tutumu kritikleşir. Siyasi kararlaştırma söz konusu aklileşmenin koruyucusu ve etkinleştiricisi konumuna düşerek dışarıda bırakmaların müdahili ya da en azından müzahiri olur. Habermas'ın, M. Weber analizlerinde sergilediği gibi söz konusu rasyonel olana dayalılık ve kurumlaşma beceri/pratikleriyle rasyonel olmayana dayalı kurumlaşma

becerileri arasında açık bir gerginlik doğacaktır(Habermas,2001:241, Horkheimer,2002:67, Balibar,2004:36).

Jurgen Habermas'ın müzakereci siyasi kararlaştırma tezleri bakımından yer ve önemi büyüktür. Nasıl karar-norm-istisna bahsinde Schmitt'in yer ve önemi merkezi ise Habermas'ınki de bu cemahta öyledir. Klasik dönem aydınlanmadan siyasi karar ve kararlaştırmaya yansıyan hususlar Kant ve Hegel üzerinden temellendirilebilirken, modern dönemde Habermas'ın temellendirme ya da argümantasyon kuramı etkinlik kazanır. Müzakereci tezin siyasi kararlaştırmaya yansımaları açık-etraflı biçimde ve eleştirel tarzda Habermas başarmıştır.

Norm, ancak bir topluluk durumu söz konusu olduğunda ihdas edilip etkinleştirilebilir(32). Yalnız başına biri, ne bir norm tasarlayabilir ne de bunu uygulayarak denetleyebilir. “Nerede topluluk orada hukuk” düsturu da bu hususa işaret eder ve farklı ifadelenmeyle siyasi kararın norma dönüşmek bakımından müzakereye dayalılığını temellendirir. İnsan topluluklarının iletişimi jestlerden sembolik iletişime dayalılık şeklinde ilerlemiştir. İnsan eylemleri de buna uygun olarak kod normlarla düzenlenen eylemler şeklinde düzenlenmiş/dönüşmüşlerdir. Bu hal topluluk halinde yaşamının doğal ve mecburi sonucudur. Topluluk halinde yaşamda norma ihtiyaç olduğundan normlar da ancak topluluk halinde yaşamın gerekleriyle bağlıdır. Normlar salt inanç ya da geleneklerin müphemlik yüklü otoritesiyle yüklenmiş olarak kesinlik arz eden bir görünüm kazanmazlar. Normlara kesinlikle (mutlak manada değil) uyulmasını sağlayan ya da en elverişli biçimde garantileyecek olan “akla uygun”luk yüklenmiş bir eleştiriye açıklık halidir(33). Normun geçerliliği onun özneye değil özneler arasılığına dayandığından ya da bundan kaynaklandığından norm ihdası, izlenmesi, denetlenmesi ve ihlalinin akılcı bir eleştiri ve prosedüre (Giddens müzakerecinin ‘metinler arasılığı’ üzerinde durarak matbuatın ucuzluk ve yaygınlığının devreye girmesine ve bunun müzakereciliği mümkün ve etkin kılmasına dikkat çeker,Giddens,2005:237)bağlanması gerekmekte. Karşılıklı eleştiri, öğretme, öğrenme, mutabakat ve tüm bunların akla uygun dizayn ve cereyanı olmadan normların etkinlik ve yetkinliği söz konusu olmaz. Açıklık ve müzakereler bu hususu temellendirmek ve sağlamak zorundadır.

Siyasi karar ve kararlaştırma böylelikle özneye (ve tabii o'nun kararına dayalı olarak temellendirilemez artık) değil özneler arasılığına dayalıdır(34).“Genelleştirilmiş ötekinin tutumu” etraflandırmalar bir yana Habermas bakımından cihazlanmış, bilgilenmiş, bilinçlenmiş(35), irade sahibi ve en kritiği başkalarının talep ve hak ve hassasiyetlerini de az çok gözeten nitelikte birey anlayışı merkezi önemdedir. Bu birey her şey “hayır” demenin ya da genel olarak hayır demenin bedelinin bilincindedir. Reddettiklerinin karşısında kendisi bakımından da redler söz konusu olacaktır(Habermas,2001:502). Bu nedenle birey “düşünsemeli” (refleksiv) davranmak durumundadır. Müzakerecinin de cereyanı bu bahse uygun (36)

olacaktır. Habermas'ın reddedip imtina ettiği akıl, araçsal akıldır ki salt hesapçı kitapçılığa-çıkarıcılığa dayalıdır. Oysa aydınlanmanın ortaya çıkardığı ve özellikle “faydacı”ların üzerinde fikirlerini temellendirdikleri birey, araçsal akıla dayalıdır. Habermas olması ya da etkinleşmesi gereken aklın araçsal değil iletişimsel olması gereğini vurgular. Bu akıl etkinleştikçe biri birini destekleyen süreçlerle normların koordine ettiği akılcı içeriklendirilmiş mutabakat normları hem meşruiyet hem de “etkinliği” temin edecektir(Habermas,2001:33).

Bu bahiste normlar kısmi değil evrensel niteliklerini muhafaza eden ve rasyonalitenin parçalanamazlığı ilkesine riayet eden yapıdadır. Ver-al sürecinin devreye girmesi biraz “çıkarcı” odaklı bir görünüm taşımakla birlikte kastedilen tam aksine müzakerenin hedeflediği çıkarcı dayalılık değil aydınlanmanın klasik dönemindeki gibi hakikati ıskalamamış, bilimin etkin kılındığı bir neticedir. Aksi takdirde akla uygunluğun temini sağlanmamış olacak, Giddens'tan mülhem “tema-ufuk” bağlantısı ya da Humboldt'tan mülhem “nesnelere gerçek duruma dair olma hali” kopmuş olacaktır.

Klasik dönem aydınlanmanın temellendirmeleri ikili yapıda olduğundan normlar, “uylaşım topluluk eylemleri” yaratırlarken gelenekten de destek almaktaydı(Habermas,2001:274). Bu hal siyasi kararlaştırmada “erki ele geçirme” ve “meşruluk sorunsalının empirist bir yeniden yorumlanması ve politik dizgenin kavramsal olarak ahlaksal-pratik rasyonellik biçimlerinden koparılması pahasına...” bozulmalara neden olur. Habermas bu bozulmanın normların gelenek ya da “dışardan” gelen etkilere açıklığından kaynaklandığını belirtir. Horkheimer bunu ‘merhametin ve politikanın akıl emrine girmemesi’ olarak ifade eder. Daha ileri aşamada Habermas'ın aşağıda kısaca değineceğimiz dizgelerin bozucu etkisi ağırlıklandırılarak dikkate alınır. Burada her ne kadar siyasi karar/ kararlaştırma “başarıya yönelmiş” gibi görünse de temellendiği kısmilikleri belirginleştiren ve evrenselden uzaklaştıran araçsal rasyonalitenin bozucu etkilerine maruz kalmıştır. Bunlar “yaşama ve başarıya yönelmiş eylem tipleriyle toplumsal bütünleşme ilkeleri arasında gerginlik doğururlar” . Ve bu tip siyasi kararlar akla uygunluk ve meşruiyet bakımından sakattır. Hatta bunlar geleneğe dayalılıktan bile daha düşük tercih edilebilirliktedirler: “...yalnızca amaçsal rasyonaliteye dayalı yaşam, geleneklere dayalı olandan bile daha kararsızdır...” (Habermas,2001:214).

Klasik dönemin akla uygunluk ölçütünün çetrefilleşmesi gibi burada da benzer bir eğilim söz konusudur. Olgusal olarak Habermas genel “yapı”lanmanın aksine iki ayrı “dizge”nin sahteliklerinin söz konusu hakikate ulaşmak bakımından engel teşkil ettiklerine değinir. Bu iki dizge para ile ekonomi, nüfuz ile siyasettir. “...modern toplumlar, özerkleşmiş örgütlenmelerin, dilden arındırılmış iletişim araçları üzerinden birbirleriyle bağlantı içinde oldukları bir dizge farklılaşması düzlemine erişirler...” Habermas için siyasi kararın netleştirilmesindeki sıkıntıda burada başlar:

Nüfuzun sahicilikten uzaklaştırdığı siyaset nasıl aklileştirilecektir? Yine birey bakımından müzakerenin mantığı eşitliğe ya da eşitleştiriciliklere dayalı iken gerçek hayatta eşitsizliklerin esas oluşu bazen en azından öteleme-erteleme marjları yaratarak müzakerenin olumsuz neticelenmesine ya da Habermas ölçütleri bakımından bozulmasına yol açabilir. "... Elbette aktörler her zaman anlaşmaya yönlenmeden sapabilirler, stratejik bir tutum alabilirler ve normatif bağlamları nesnel dünyadaki bir şey olarak nesneleştirebilirler; ama modern toplumlarda normlarla uyumlu tutumlara ve kimlik oluşturan toplumsal aidiyetlere artık izin vermeyen, bunları daha çok çevreye iten, örgütlenme biçimli ve araçlarla yönetilen toplumsal ilişkiler alanları oluşur." (Habermas,2001:587) Yanı sıra birey düzeyinde (A. Giddens, Sosyolojik Yöntemin Kuralları, s.95) ya da birey düzeyinden grup düzeyine geçişte de benzer problemler varittir. A. Giddens, Habermas'ı eleştirirken "... sadece karşılıklı anlama ve konsensüse değil, birbirini nadiren dışlamayan hedeflerin gerçekleştirilmesine de yöneliktir. Eşitlikçi bir ideal diyalog çerçevesinde inşa edilen ve rasyonel tartışma yoluyla ulaşılan bir konsensüsün gerçekleştirilmesini ana tema olarak alıyorduz izlenimini veren eleştirel teorisine de yansımış ... ancak onun teorisinde bu diyalogun kıt kaynakların bölüşümünden kaynaklanan mücadeleler veya sömürüye dayalı egemenlik koşullarıyla ilişkisi açıklanamaz. Gerçekte müzakerenin kutsanması ancak çok ciddi bir soyutlamaya dayalıdır: Eşitlik. Her bakımdan eşitlik. Oysa her alanda her anlamda sosyal alanda mutlak bir eşitsizlik vardır. Bu eşitsizliğin eşitliğiyle güçlendirilmiş müzakere anlayışı ile hakikat arasındaki bağ açık değildir..."

Yaşam, yukarıdaki özelliklerde mutabakat normlarına göre dizayn edilip düzenlenerek eylem koordinatlarına dönüştürüldüklerinde (Habermas,2001:95) Weber'yan manada demir kafeslerin ağlarının daha da sıklaşması meselesi bir yana artık etkinleşen karar değil normlardır. Foucault, bireyin kendi yaşamını yöürmesine müdahale etmeyen klasik erdem anlayışının yerini "kod"lara dayalılığın almasını, bunun biçimini ve ahlak anlayışını etkilemesini eleştirir (Foucault,2005:264, Agamben, 2001:159). Yine Foucault, "düzenlemelerin" nasıl ardışık bağlayıcı ifade serileri haline dönüştüklerini ve normların tartışılmış redleri de içerdiğini betimler (Foucault,2005:76-78). Batı medeniyetinde Antik Yunan'dan bu yana doğal olan cemaat üyeliği-yurttaşlıkta bundan böyle "aynı hukuk düzenine iradi olarak iştirak edilmiş şekilde tabi olma" anlamına dönüşmüştür. Böyle bir yapıda kararlar Gresham yasasındaki kötü paranın iyi parayı kovması gibi normlar lehine ortadan çekilir. Ortada gezinen olsa 'kopyalama'dır, 'çevirme'dir, 'dönüştürme'dir, 'yaklaştırma' ya da aksidir, 'kesinleştirme' ya da 'muğlaklaştırma'dır, müdahale prosedürleri dahil 'sistemleştirme'dir v.b. Hayatın her pratiği ya da her alanı düzenlenmiş olduklarından, her yenilik normlar düzeni bakımından bir doğrulama, tekrar, bir meşruyet tasdiki, bir işlemselleştirme anlamı taşımaya ve döngü oluşturmaya başlar (Habermas,2001:490). Habermas'gil müzakereci evrende düşünelebilen, tasarlanabilen ve düzenlenebilen kategorilere ağırlık verilir.

Bu nedenle Popper'ın aksine durumların mantığına yönelinmez, "durumların yaratacağı düşünceler değil düşüncelerin yaratacağı düşünceler" (durumlardan) bahsedilmeli ve hedeflenmelidir (Habermas,2001:89). Başka deyişle bundan böyle "pratik doğruyu izler, doğru pratiği değil", (M. Horkheimer,2002:48, Sartori, Demokrasî Kuramı,147).

Normlardan oluşan düzen ve parçaları biri birini destekler hale geldiklerinden bir "düzenek" oluşturur.(Habermas,2001:483,484,489) Klasik dönemin gerginlik içeren düalist yapısı kendini belli kayıtlamalarla sürdürür. Ancak olması gerekene açıklık kazandırılarak siyasi topluluğun üyelerinin akla uygun anlaşmalar tesis etmeleriyle temellendirilen siyasi kararlaşırma, kendiliğindenlik içeren ve normlarda pay sahibi olan birey anlayışını besler. Burada siyasi kararlaşırma'nın nesiller arası geçişkenlik içeren bahisler bakımından dışlayıcılığı ve buna dayalı bir rasyonellik içerdiği açıktır. Zira nesiller arası transfer edilebilirliklerin akla uygun argümantasyonlara dönüştürülmeleri gayri kabil addedilir. Halbuki bu akıl, inanç-cemaat duygusunun kaynak noktasıdır. Ancak akla uygun müzakereci kuram bakımından söz konusu alan kör noktadır (bahse uzak durduğumuz örnek vermek şart olursa borçlanma-enerji-sosyal güvenlik harcama ve finansman-tarımın desteklenmesi sayılabilir, Rawls işlenirken meseleye temas edilecektir). Bu alandaki siyasi kararlaşırma'lar akla uygun addedilmeyen yapıdadır. Oysa bunları sayısallaştırılmak, sigortalamak ya da güncel değer bakımından işlemselleştirilmek mümkündür. Asıl olan Habermas'ın mutabakatının nesiller arasıyla değil nesil içine dayalı olmasıdır. Ortada etkinlik kazanan norm esaslılık ya da norma dayalılık doğal olarak yitip giden yaşam unsurlarını hatırlatacaktır. Habermas birey düzeyindeki yitip giden inisiyatifleri kimlik üzerinden temellendirir. Ancak tarihi-ahlaki formlarla birlikte bu bahis bir kenara koyulacak ve Rawls-MacIntyre-Habermas eksenlenmesi tartışmadan dışlanacaktır.

Müzakereci teze nazaran siyasi karar/kararlaşırma bir çabayı ifade eder(M. Horkheimer,2005:133, Habermas,2001:100). Normlar düzeninin değinilen baskıcı yapısı, klasiklerin vazgeçemediği ve Habermas'ın bilimseli devreye sokan mekanizmalarla yapılandırdığı sahalar, hakikatin değışkenliği de göz önüne alındığında siyasi karar/kararlaşırma bakımından kısıt yaratması beklenen düzeneklere yönelimi hatırlatır. Habermas bunu usulü olan esaslarla gidermeye çalışır ve argümantasyon-gerekçelendirme kuramıyla destekler. Müzakere edenlerin siyasi kararlardan soyutlanması meselesine Habermas değinmiş ancak diğer meseleler kadar ayrıntılandırmaz (Habermas,2001:439). Habermas'ın sisteminde normlar geçici nitelikte mutabakatlardır ve değışime her an her durumda açıktır. Yeni bir hal ya da yeni bir üye ve onun talepleri değışimin kapısını açık tutar ve normlar düzeninin sahiciliğini ve değışken karakterli hakikate yakınlığını garantiler (38). Yaşam artık kararlaşırma'lara konu olmak ve norma dönüşmek bakımından daha aktifleştirilmiştir: Horkheimer'ın ifadesiyle "sınırsız sonsuzluğa gözlerini çevirmiş derin düşünce, bir sonraki aşamayla ilgilenir

pratik zekalara dönüştürülmüştür”. Belki bu durumda siyasi kararlaştırmanın kurduğu platformun sabitesi tartışılır hale gelmiş olur. Klasikler bakımından elde edilmesi gereken bir değer olarak normlar düzeninin oluşturduğu sabite yerine, burada, aynı kuvvette(39) olmayan ve “modus vivendi” olarak ifadelendirilen geçici uzlaşma tercih edilmiştir. Foucault çaresizlikle hem “hayat bizi yaşamaya yönlendiriyor” hem de ‘siyasi kararlar genel ufkun derinliğiyle güncel pratiğin iyiliği arasında bir yerde olmalı’ der.

Müzakereci teze nazaran siyasi karar/kararlaştırma; bir yandan klasik dönemim hakikat anlayışı ve bunun gereği değişkenlik karakterine uygun hakikatin “yakınına düşmek”, diğer yandan da meşruiyet-katılma-değişen ihtiyaçların gideriminde adeta bir geri besleme süreci gibi çalışan ve yeni durum-üye-irade-tercih bakımından “güncelleme” manasına bir çabadır. Bu bakımdan Schmitt’in öteleme diye nitelediği tavır ve alınan kararların zeminlerinin hep kaygan olması salt post-modern yapının bir gereği gibi addedilemez. “Kırılğan buz üzerinde hızla kayıp giderken emniyeti tek sağlayan sürattir” misali değişme hızının hızı arttığında tek güvence söz konusu siyasi kararların güncellenmesi olarak görülmüştür. Parlamentolar sürekli karar üreten platformlara dönüşmüş ve aksi gibi bu husus demokratik güvence alanı yaratan bir dinamik gibi görülmüştür: Sürekli ve ötelenmiş siyasi kararlaştırma, siyaseti sıfır toplamlı bir savaş oyunu olmaktan artı- toplamlı hale getirecektir(Sartori,1993:249). Tercihleri bakımından “yoğunlaşmış azınlıkların” “yoğun çoğunlukların geçici yığılmalarıyla” mücadeleleri siyasi sahnenin ana aktörleridir. Buna Deleuze’den mülhem “taştanlaşma” karşıtı geçici nitelikte konar-göçer felsefelerin ya da “bekle gör yerine dene gör”ün etkinleşmeleri diyebiliriz.

Devlet-cevaplama ya da Amerikan davranışçı ekolünün deyimiyle siyasi talep ve siyasi sistemin cevaplama yeteneği tek biçimli olduğunda ve temel form norm olduğunda norm-zaman dizgeleri karmakarışık bir hal alır. Belki klasik dönemde gerçekleştirilen daha esaslı-kapsamlı düzenlemeler bu bakımdan ayrıca stratejik bir konum yarattıklarından irdelenmelidir. Klasik dönemde büyük ölçüde esasları ittihaz edilen Medeni-Borçlar-Ticaret-Ceza-Usul kanunlarının konumları kritiktir. Bu türden asli konular düzenlenmiş ve bu alanlarda yapılan değişiklikler genelde ayrıntılara dair ve dar kapsamlı olduklarından, bunların güvencelenmelerinin “karar”lara dayalılığı meseleyi çetrefilleştirir. Aynı kapsamda normlar bakımından Habermas’ın düzenekleri etkinlik kazanmak bakımından sınırlı kabiliyette addedilebilir. Kurulmuş irade pozisyonu kazanan(40) bu düzenlemeler güncellenmek bakımından elverişlilik taşıy ve araçsallaştırılmamış akla dayalı mutabakat normlarının penatire edişlerine karşı esnektir. Keza idari-bürokratik alandaki kurumlaşma düzeyleri de benzer bir etki-tepki manzarasına tabidir. Kısaca klasik dönem modus vivendi’lerin nispi daha uzun zamana dayalı kapsam-etkisi ile günümüzdekilerin aynı düzeyde olduklarını iddia etmek güçtür.

F.A. Hayek'in bir ikazını burada hatırlatmakta yarar var: Ona göre sonsuz sayıda farklı ölçek ve sınırsız derecede değişik türden karar üreten piyasa mekanizmasının üyelerinin karar kapsamlarıyla devletin tek ölçekli ve tek biçimli karar düzeneğinin arasındaki nitelik ve nicelik farkları göz ardı edilmemeli. "...piyasadaki etkinlikler tek bir amaçlar ölçeği ve hiyerarşisi tarafından yönetilmez... Doğru anlamda bir ekonomi, teknik anlamda bir örgüttür; yani, tek bir kuruluşun bildiği araçların kullanımının bilinçli olarak tasarlanmasıdır. Oysa piyasanın kozmosu böyle tek bir amaçlar ölçeğiyle ne yöneltilir ne de yönetilebilir; aksine, ayrı ayrı bütün üyelerinin değişken ve karşılaştırılabilir-olmayan çok sayıda amacına hizmet eder..."(Hayek,1995:149-150). Hayek'in piyasa mekanizmasının kararlarının daha güvenceli oluşu iddiası burada giderilemez nitelik alabilmekte. Klasik dönemin zaman bakımından norm sabitesinin yarattığı güvenceli alanın aranılır bir değer olmasına ve nispeten geleneğe dayalılıkla desteklenmiş olmasına mukabil(41),Habermas'gil düzenekte bunun yitirilmesi ayrı bir problem alanıdır(42). Habermas ölçekten arı "bütüncül" olan rasyonalitenin peşindedir: Bu yönelimi hakikat anlayışın evrensel yapıda olması ve kuramını dayandırdığı ahlaki şartlanmalar belli ölçüde belirlemekle birlikte aslen kısmi-sektörel rasyonaliteler kendi sistematiğinde (Habermas,2001:57) rahatsız edicidir. Habermas, Toulmin'den naklinde bunun mahzurunu gösterir ama tercihi aynıdır: "alt sektörlerin uzmanlık sahalarının kavranması gerekmektedir"(Habermas,2001:56-57). Hayek'in commonlaw'la (geleneğe dayalı hukuk) temellendirilen alan ve statute law (parlamentonun ihdas ettiği teknik düzenlemeleri içeren hukuk) ile temellendirilen alan ayrımının eksikliği-yokluğu bu bakımdan ayrıca kritikleşir.

Müzakereci tezin olumlu/olumsuz yanları bakımından topluca bir değerlendirme Manfred Schmidt'in "Demokrasi Kuramlarına Giriş" adlı eserinde (s, 163 v.d.) bulunabilir: M. Schmidt, Habermas başta olmak üzere müzakereci tezin temelini siyasi sürecin dışsal değil içsel büyüklükleriyle ve bu bağlamda kamusal fikir alışverişi, irade oluşturma ve bu süreçlerde yer alan aydınlanmayla ilgilendiklerini, esas olanın "akıllı örgütlenme" ve "genelleşme yeteneklerine sahip çıkarların temsil edilebilirleşmesi" olduğunu belirtir(s.164). Schmidt, R. Dahl gibi yazarların müzakereci demokrasi anlayışını "...siyasetin ve ekonominin uluslar arasılaşması ve küreselleşmesiyle ortaya çıkan demokratik olmayan düzene karşı bir denge unsuru..." olarak gördüğüne değinir. Schmidt, müzakereci tezin "normatif kuram" olarak ifadelendirilebileceğini, "toptan siyasallaşma" eğilimi içerdiğini ve bunu Habermas'ın biraz yumuşattığına temas eder(s. 166) . Schmidt, B. Barber'ın "Siyasetin Fethi" adlı eserinde müzakereci tez bakımından "ben" değil "biz" esaslılığı vurguladığını nakleder. Müzakereci tezin birey bakımından kendini gerçekleştirmeye dayalılığı, demokratik bakımdan asli bir değer niteliği kazandığı buna mukabil normatifliğin önceliği,(Carl Schmitt, tam aksini savunur:"... normatif olanın oluşabilmesi için öncelikle politik olanın sağlanmış normal halin varolması gerekmektedir..." Bezci,2006:54-55)gerçekçi olmayan insan görüşü,

kitlelerin kamusal alana dahil olmasında taşınan problemler, yüksek hareketlilik nedeniyle istikrarsızlık, tek boyutluluk ve vatandaş yetkinliğinin abartılmasından bahseder(s.167 v.d.). Müzakereci tezin Habermas'ın kendisi tarafından da ideal modele meyyalliğine değinilmiştir. Schmidt'te aynı hususa işaret eder müzakereci tezin özünde; bilgi ve gerekçelendirmelerin değış tokuşu, müzakere; eşitlik, baskı olmaması, kesintisizlik, herkesin çıkarına olan düzenlemelerin bütün maddeleri kapsamı, müzakerelerin ihtiyaçların yorumu ve siyaset öncesi tutum ve öncelikleri kapsamı, toplumdaki diğer müzakere düzeneklerinin biri birini etkilemesi v.b. dayandığını belirtir(s.170-171).Müzakereci tezin yüksek kaynaklara dayalılığı manasına “zengin “toplumlarda geçerliliği tartışılır(s.173). C. Offe'nin katkıları serimlenerek; süzgeçlerden geçişler, filtrelemeler, ihtiyaçların devşirilmeleri, v.b. hususlara değinilir(s.186-187). Keza Offe'nin siyasi kararlaştırmaya yansıyan “devlet ve hükümet düzeyinde farklılaşan tercihlere” temas edilerek bunların hassasiyetlerinin farklı yönelimli olduğuna değinilir (s.188-189).

Will Kymlicka, değerlendirmesinde yukarıda aktardığımız müzakereci tezin klasik ya da modern çeşitlemeleriyle dışlanmış olduklarını kamusal alana ithal etmek bakımından (şimdi) elverişliliği üzerinde durur: “Yurttaşların dini inançlarının ya da kültürel geleneklerinin hangilerinin kamusal olarak savunulabilir olduğunu değerlendirmelerini ve kamusal gerekçeler tükendiğinde onurlu uzlaşmalara gitmelerini öngören kamusal akıl kavramı tümüyle çağdaş bir kavramdır. Son dönemde yurttaşlıkla ilgili literatürde öne çıkması bir bakıma çağdaş toplumlarda etnik ve dini çeşitliliğin tanınmasıyla ilgilidir... **'oy-merkezli' demokrasi kuramlarından ' konuşma-merkezli' demokrasi kuramlarına geçişi** de yansıtır. Savaş sonrası dönemde... demokrasi yalnızca oy verme terimleri içinde anlaşıldı... siyasi süreçten önce gelen ve siyasi süreçten bağımsız bir dizi tercihe sahip olduğu, ... 'toplama' ya da 'oy-merkezli' demokrasi kavrayışının, demokratik meşruluğun gereklerini karşılamadığı...” (Kymlicka,2004:404). Kymlicka, müzakereci tez ve Habermas 'ın özellikle stratejik eylem ve amaçsal rasyonaliteyle karşıtı ve ahlaki temelli daha ağır basan iletişimsel eylem eksenlenmesinin ABD' de derin etkisini vurgular (Kymlicka,2004: 409).

Schmitt, Kıta Avrupası liberalizminin özelliklerinden biri olarak tartışmayı yaparak kararın ötelenmesi maksadıyla medyanın payanda olduğunu/olabileceğini değerlendirir. Mefhumu muhalife nazaran, Anglo Sakson demokrasisinin müzakereye dayalılığından ziyade belirgin karakteri –Barber'ın yerel düzeydeki ısrarlarına binaen belki buna genel kararlaştırma düzeneği bakımından kesin olarak diye eklemek gerekir- “karar”cılıktır. Oysa J. Habermas konuyu farklı–konjonktür ve mahalden bağımsız-ele alır (Vergin, 2003:240,241,296). **Habermas' ın temel endişesi bilimsel olanla siyaseten kararlaştırılanların ahenkli olmasıdır.** Bunun için sağlıklı bir iletişim gereklidir. Kapitalist sistem ya da onun başat nitelikleri bu iletişimi tıkamaktadır. Aydınlanma ile başlayan modernitenin tamamlanması için salt

kişisel tatmine yönelik araçsal akıldan ziyade moral değerler ve ahlaki normlar üzerine kurulu iletişimsel aklın yaygınlık/etkinlik kazanması gerekmekte. İletişimsel aklın ahlaki normlar üzerinde temellenmesi onun evrensellik boyutunu yakalamasına elverişli olmasını sağlamakta. Evrenselci niteliğin dayanışma ve çoğulculukla bağdaşık olması ve bunun kültürel bağları aşan yapısı dolayısıyla Habermas, iletişimsel aklın adalet gibi problematikler bakımından yatkınlığının altını çizer.İletişimsel akıl dayanışma ve ilerlemenin de mekanizmasıdır; eylemlerin meşruluğu bakımından da elverişlilik sağlar. Oysa ilkesel manada Schmitt son derece esaslı itirazlar ve ikazlarda bulunur: (Schmitt,2003:21, 22, 34, 40,“...Herkes bilir ki, iyi geçinmek çoğu kez kavga etmekten daha avantajlıdır ve zayıf bir uzlaşma, sıkı bir davaya şüphesiz yeğdir. **Ancak özgün niteliğe sahip bir devlet ve hükümet rejiminin dayandığı prensip bu olamaz...** Günümüzün sorunu, rakibi neyin gerçek veya adil olduğu konusunda ikna etmek değil, hükmedebilmek için çoğunluğu elde etmektir... Dikatatörce ve Sezar’ca yöntemler, salt teknik değil, hayati bir anlamda da doğrudan demokrasi karşısında, yalnızca halkın acclamatio’sunu* (* sessiz kalarak kitlesel onama manasına kullanır, hristiyanlıkta papazın cemaatçe onanması manasına)arkasına almakla kalmayıp, demokratik özün ve kudretin doğrudan ifadesi de olabiliyorken, liberal muhakemenin ürünü olan parlamento suni bir mekanizma gibi görünür...otorite,kamusallık ve temsil kavramlarının form ve içeriği, birbirinden esaslı bir şekilde farklıdır...”). Schmitt itirazlarından özellikle; kamusal olanın müzakere ile değil irade-karar ile temellendirilebileceği ve sözleşmede olduğu gibi müzakerede de dayanılan - ve dolaylı yoldan özneler arasındakiliği temellendiren- çok taraflılık, siyasi olanı ne izah eder ne de temellendirebilir iddiaları dikkat çeker. Schmitt’i yorumlarsak; elzem olan siyasi karar her manada siyasetin temeli olduğuna göre, müzakere öteleyici-tüketici-soğurucu-risklidir.

Habermas, Schmitt'in aksine tartışmayı-müzakereyi, üretici olarak değerlendirmekte:“... Demokrasinin(bu)müzakere/tartışma kavramı, siyasi hareketliliğe ve bir üretici güç olan iletişimin kullanımına güvenir.” “... Ama o zaman çatışmaya yol açmaya meyyal toplumsal konuların rasyonel biçimde, yani ilgililerin müşterek çıkarı doğrultusunda düzenlenebileceğini göstermek gerekir. İkincisi, kamusal bir zeminde savlar ileri sürmenin ve müzakere etmenin neden bu akılcı irade oluşumuna uygun araçlar olduğu açıklanmalıdır (ispat edilmelidir). Aksi takdirde, uzlaşmaz biçimde karşı karşıya gelen çıkarlar arasındaki "dengenin" stratejik bir mücadelenin neticesinden başka bir şey olmadığını varsayan liberalist model haklı çıkacaktır.” Habermas, J. Rawls - B. Ackerman - K.O. Apel' in pratik siyasi sorunların ahlaki bir mahiyet taşıdıkları ölçüde rasyonel bir çözüme kavuşturulabileceğine ilişkin savlar ileri sürdüklerini belirtir. Habermas bu yazarların duruma göre neyin genel çıkara uygun olduğunu ahlaki bakış açısıyla ortaya koymalarını değerlendirmekte(Habermas,2003:44-46). Habermas, temel siyasi sorunların ahlaki veçhesi yanında ampirik, olgusal izah ve teşhislerle ilgili olabileceğini belirtmekte. Belli bir kolektivitinin

mensubu olarak nasıl yaşamak istediğimiz hakkında kendimize ait etik-bireysel siyasi anlayışımız(43), ahlaki normlarla da en azından uyumlu olmalı. Müzakereler ise salt sav/kanıt alışverişine dayanmalı. Müzakerenin dürüst bir uzlaşmayla sonuçlanması esasen yönetsel koşullarına bağlıdır; bu da ahlaki bir değerlendirmenin konusudur. Habermas, B. Manin'den alıntılıyarak kararları "...Meşru bir karar genelin iradesini temsil etmez, ancak genelin müzakeresinden ortaya çıkan bir karardır... Müzakere ilkesi hem bireyci hem demokratiktir... Uzun bir geleneğe ters düşme riskini alarak, meşru yasanın genel iradenin ifadesi değil, genel müzakerenin bir sonucu olduğunu kabul etmeliyiz ” demekte. "...Böylelikle ispat yükü, vatandaşların ahlakından, makul neticelerin mümkün olduğu beklentisine dayanak sağlamaya müsait demokratik kanaat ve irade oluşumu yöntemlerinin sırtına kayar ” (Habermas,2003:43).

Mirkine Guetzevitch tarih olarak Habermas'dan önce müzakere ve buna dayalı olarak kutsanan kanunun yetersizliğini rasyonelleştirme bahsinde öne çıkarır(44)ve çözümü yargısal denetimde bulur. Rawls müzakerelerin adil olmasının adil sonuçlara ulaşmak için şart olduğunu belirtirken Sartori halk katında müzakere ve kamuoyunun siyasi kararlaştırmadaki yer ve öneminin sınırlılığına, yönlendirilebilirliğine ve bilgilendirilme bakımından eksikliklerine değinerek “yeterli bir demokrasi ” anlayışının müzakere/kamuoyundan türetilmeyeceğini vurgular(45). Kararların neler olması gerektiğine ulaşımın önünde tartışmanın dinamikleri vardır. Sonuç bellidir: Net olmayan, hele pür hiç olmayan, başkalaşmış, etkilenmiş, ötekinin etkisini ya da talebini dikkate almış bir karışım söz konusudur. Kararlaştırma tam da hiyerarşik karşıtı, teklikten uzaklaşmış ve yatay - çoğulluk esaslı hale getirilmiştir. Adil olan müzakereye açıktır. Mantıklı olmanın şartı müzakereye uygunluk, makul olan müzakereden geçendir. Hayek, siyasi kararın, müzakereden geçmiş ya da çoğunluğa dayanmış olsa da meşruiyet ve rasyonalite bakımından eksik-hatalı olabileceğine dair iddiasını saklı tutar. Hakikat arayışına dayalı siyasi faaliyet, yerini, uzlaşmaya, hakiki adalet ve hakiki ihtiyaç sadece müzakere edilebilen fikir ve müzakereye uygun ihtiyaçlara terk etmiştir. Bu dönüşümün siyasi uzanımları ve etkileri mevcut ve irdelenmelidir(46).

Siyasi kararlaştırmada müzakereciliğin yararının ya da gerekliliğinin sorgulanması abestir. Müzakere, insan biraradallığının doğallığının ve yaradılış özelliklerinin adeta doğal bir uzanımdır. Belki de müzakereye “halk tarzı” gözüyle bakmak gerekir(47). K.R. Popper' a göre ancak açık toplumda bilimsel hakikate dayalılık temin edilebilir. Kapalı toplumlarda her alana yansıyan siyasi yapıdan kaynaklanan tek düşüncelilik ve tartışmaya kapalılık söz konusudur. Popper' ın müzakereyi nereye yerleştirdiği açıktır. Müzakere ciddi bir düzeltici ve gerekliliktir. Popper' ın savı “deneyimlerimize göre müzakereye açık olmayan bilimselliğe de kapalıdır”. Tarihselciliğin Sefaletindeki meşhur düsturu akıldadır: “ Gelişme veya ilerlemenin ana mekanizması ayıklamaya tabi olabilecek malzemenin

çeşitliliğidir ”. Müzakerenin söz konusu özelliklerinin yadsınması hem akla hem de siyasi alanın dinamiklerine dair kavrayışa uygun değildir. Müzakere, siyasi olgunun mahiyetindedir. Buna karşın siyasi kararlaştırmanın nihai aşamada bir karara gereksinim duyduğu açıktır. Nihai aşama ya da Schmitt' e göre olağanüstü halde kararın gerekliliğinin müzakere ile telifinde siyasi alandaki kararlaştırmaların düzey farklılaştırılmışlığı, bizlere yedek bir rezerv temin edebilir. Ancak aslolan bu yedek rezervin yapılandırılmasının mümkün olup olmadığı bir yana gerekliliğidir. Düzenlemeci teknikle temellendirilmiş bir siyasi kararlaştırma düzeneği baskınlaştıkça Schmitt'in öne çıkışı da elzemleşmekte. Düzenlemeciliğin aksine deneyim ağırlıklılığa dayanan siyasi kararlaştırma düzenekleri bu bakımdan **direnç** kazanır.

Nihai aşamada ortaklaştırma süreçlerini tamamlamış ve genellik karakteri kazanacak olan düzenlemeler bakımından kararlaştırma gerekliliğinin yadsınmazlığı daha belirgindir. Buna karşın alt düzey konularda müzakerenin etkinlik ve geçerliliği daha kuvvetli görünümündedir. Gerçekten de nihai aşamada müzakerenin çare/çıkış olma özelliği söz konusu alt düzeyde kolay yitirilmemekte: Öteleme, müzakerenin tam olarak tüketilmesi gereği, mümkün ve gerekli görülebilir. Bu bakımdan yurttaşlık kavrayışı/yaklaşımına hakkını teslim etmek gerekli. Yurttaşların kamusal alanda müzakerelere dayalı olarak siyasi kararlaştırmaları gerçekleştirmeleri ve bunun karar gereksiniminden ayrı olarak ele alınmaları, bu hususun siyasi kararlaştırma ilkelerini zedelememesi mümkündür. Ancak iş daha oraya gelmeden tüketilmesi gereken düzeyler söz konusu.

Siyasi sistemlerin ana siyasi kararlaştırma mekanizması seçimler olarak ele alındıklarında bu husus daha da geçerli ve önem kazanır. Alt ya da yerel düzeyde, farklılaştırılabilir karar gereksinimlerinin müzakerelere dayalılığı yadsınmamakla birlikte oy vermeye dayalı genel düzeydeki kararlaştırmaların ifade etmeye dayalılık gerekliliğini içermediği açıktır. Seçimlerin, müzakerenin bizzat ve karşılıklı tartışmadan kaynaklanan konuşma ve özellikle dinleme becerilerini ya da ikna olmak ve derinlikli bilgilenecek bakımlarından yeterli güçlülükleri/tahkimatı içerdiği iddia edilemez. Seçimler ve oy vermeye dayalı mekanizmalar ve genel karakterli siyasi kararlaştırma, neticede, kazananı ve kaybedeni tespit gerekliliğiyle de ilgilidir. Oysa kaybedenin de söz ve farklılaştırılmış uygulama talep hakkının olduğu ve bunun etkinlik kazandığı bir siyasi yapılanmanın aktüalitede geçerlilik kazandığı malumdur. Bu bakımdan müzakerenin hem buna uygun mahiyetiyle; hem de nihai ve genel olmayan düzeyde yurttaşlık hakları, sivil örgütlenmenin kendiliğindenliğinin yarattığı üstünlük savı gereği etkinleştirilmesi bir gerekliliktir. Bu halin adil siyasi kararlaştırma kurgusunu rahatlatığı da unutulmamalı. Alt düzey düzenlemenin hem kendiliğindenliğini hem de farklılaştırılabilirliğini temin bakımından da bu husus elverişli. Çünkü genel–nihai düzenlemenin içinde barındırılması gerekli alt düzey düzenlemenin farklılaştırılabilirliğinin yaşayabilirliği salt uygulama/uyarlama/yorumlama düzeneklerine bırakılamayabilir, bu konuda

inisyatif ya da dinamiğin siyasi kararlaştırılma alanında tutulması bir gereklilik hali de olabilir. Bu yapılmadığında meşruiyet, adalet, v.d. süreçler ve değerler zayıflayabilecektir.

Genel olarak Anglo Saksonlar ya da özel olarak ABD siyasi sistemi, genel düzeyde, siyasi kararlaştırma mekanizmasını tek bir eyaletin otuz-kırk bin oyuna dayansa bile müzakereyi değil kazananı/kaybedeni tespite yönelik ya da bu çalışma kapsamında siyasi kararı öne çıkaran bir tercihte bulunmuştur. İngiliz sistemi de benzer bir netice meydana getirir. Kıta Avrupa'sında da siyasi hukuk ve idare hukuku ya da genel manada idari ve siyasi yapılandırma her düzeyde müzakereci teknik ana platform kabul edilmişken konu genel düzeyde değerlendirildiğinde tercih hemen tamamen siyasi kararın üretilebilmesine yönelik olarak realize edilmiştir. Rasyonelleştirilmiş parlamenter rejim tekniklerinin teknik ve tarihi bakımdan da çok ilerisinde yapılandırma unsurları siyasi kararlaştırmaların tıkanıklığını giderime yöneliktir. Salt siyasi kararın kendisi kutsal değil ama gerekli addedilmiştir.

Alt düzeyde kutsanan müzakereciliğin yine siyasi dinamiklerce delinmesi mümkün. Siyaseten marjinal kabul edilebilecek unsurlarının (çevreciler-feministler-eşcinseller v.b.)bu çerçevede genel içinde kalanlara nazaran bu düzeyde etkinlik kazanacakları ve hakimiyet sağlayacakları iddia edilebilir. Müzakereciliğin söz konusu alt düzeyde etkinleşmesine rağmen sessiz çoğunlukların tutumlarını koruduğu göz ardı edilmemeli. Müzakereye dayalılık başlı başına büyük-toptan-radikal türden siyasi kararlaştırmaya yatkın olmamaktır ki bu da doğrudur: Sıradan olan hangi parlamento bu türden bir misyon yüklenmeli? Parlamentolar salt söz konusu sınırlılıkları ve değinilen üst limite uygun yapılanmalarıyla "egemenlikle olan rabitalarını güçlü kılan güvenli el"lerdir. Mesele biraz da katılma hızları ve taleplerin (49) zaman bakımından yoğunluk ve dağılımlarıyla ilgili. Yanı sıra her daim yetkin düzeyde tartışacak ya da en kritik anda (50) kararı üretecek " aktör " bulmanın güçlükleri ortada.

Ara bir uğrakta John Rawls ve ardılarının Habermas'gil ya da genel olarak müzakereci teze getirdikleri ek katkıların değerlendirilmesi gerekir: Manfred Schmidt uğrağında olduğu gibi bazı eleştirilere temas edilmişti. Ancak J. Rawls Bir Adalet Kuramı ve Siyasi Liberalizm (51) eserleriyle konuya ciddi katkıda bulunmuştur. Rawls temel olarak müzakereci tezin hakkaniyet olarak adalet ve siyasi istikrar bakımından yetersizliklerini düzeltmeye ve bir manada Kıta Avrupa'sı rasyonalizmi ile ABD ampirizmini telif etmeye(Hünler,1997:91)çalışır. Adil ve istikrarlı bir siyasi düzen bakımından siyasi kararın konumlanması diğerkamlik ve önyargılardan arınmışlık manasına bilgisizlik peçesi varsayımları altında yapılandırılmıştır. Aranılan ya da hedeflenen müzakerelerin rasyonel olması ya da iyinin önceliğine dayalılığı değil hakkaniyete uygunluğudur. Aristogil makul Rawls'a hemen tamamen egemendir(Hünler,1997:.88,Rawls,2003:144). Habermas'ta bulunmayan

nesiller arası geçişlilik(Hünler,1997:53), karşılıklılık ve mutlak tasarruf edilerek devralınan ve devredilen toplumsal yapı-miras anlayışı ve nesil içinde durumu en kötü olanın gözetilmesi (Hünler,1997:64) ilkeleri müphemliklere rağmen eklenmeli. Habermas'ın aksine rasyonalite derecesi ne olursa olsun müzakere ile erişilen mutabakat normları olarak siyasi kararlaştırmalar dominant anlamda bağlayıcılık atfedilir nitelikte değildir (Hünler,1997:96, Rawls,2003:145). Neticede bunlar geçici birer uzlaşmadırlar. "...Liberal norm, her biri diğerinden bağımsız, farklı değerlendirme türlerinin, ... farklı toplumsal çevre tiplerinin kullanıldığı bir normdur...yaşama kuşatıcı bir birlik veren hakim bir iyi değerdir...." (Hünler,1997:220).

Siyasi kararlaştırmalar, yön gösterici ve bağlayıcılık profili düşük olan, bireyin ve onun kendiliğinden bir araya gelerek oluşturduğu iyi hayat konsepsiyonlarını ikame edici değil tamamlayıcı niteliktedirler. Rawls bakımından asıl olan sıradan çoğulculuk değil makulün etkin kılındığı bir çoğulculuktur (Rawls,2003:33). Bağlayıcılık bakımından düşük profile sahip olan siyasi kararlar, Habermas ya da klasik aydınlanmacı müzakereci tezlere nazaran akıl dışı addedilen dini-kültürel-geleneksel-inanca dair unsurları barındırmak ya da onlara en azından saygılı olmak bakımından çok daha geniş bir marj içerir. Bu husus temas edilen itirazlara (Ş. Hanioglu referansları) rağmen belirgindir. Bu belirginlik Schmitt'in "inançlar arasında hakim rolü oynayan siyasi iktidar anlayışı" derecesinde olmasa da inançlar arasında tekleştirmeyen – hiyerarşilendirmeyen nötr (52) bir "hakem" siyasi iktidar yapılandırmasıyla temellendirilir.

6. Sonuç Yerine

Çalışmada ilk aşamada siyasi kararın dıştan özelliklerine değinilmiştir: Tahakküm-yönetime dair ve stratejik olma gibi. Siyasi kararın ana karakterinin kendini nispeten bağımsızlaştırma yeteneği oluşuna temas edilmiştir. Siyasi karar ve kararlaştırmanın içerden özelliklerine gelince onun egemenlikle rabitası bakımından ana pozisyonunun belirleyiciliği göze çarpar. Siyasi karar ve onun temel formu olan norm, siyasi karar/kararlaştırmayla egemenlik rabitasının temel görüngüsü olduğuna göre normların konumu irdelenmiş ve Schmitt ile Benjamin-Agamben eksenlenmesi tartışılmıştır: Schmitt için etkin ve devrede olan karar ve istisnayı belirleme iken aksi tez bakımından asıl olanın norm ve bizzat istisnayı devlet hayatından dışlama olduğu görülmüştür. "Egemenin kararı, kararlaştırılmayanın konumlandırılması"(Agamben,2001:41). Siyasi kararın egemenlikle olan rabitasının temel görüngüsü olan normların oluşumu bakımından kararı değil müzakereyi esas alan aydınlanma ve sonrası teze geçilerek norm oluşumunun "karar veren iradeci tez aksine" özneler arası oluşu işlenmiştir. Habermas merkez alınarak yapılan eksenlenmede normların iletişimsel manada akla uygunluğu ve araçsal akıl ve akılcılığın dışına çıkan ve müzakere edilebilme yeteneğinden yoksun olan hususların dışlandığına değinilmiştir. Bilahare J. Rawls ve diğer müelliflerce

getirilen ek ve düzeltmelerin, esasen müzakereci tezi ve dolayısıyla siyasi karar ve kararlaşrtırmayı nötr görünümlü kılarak dışlanmış olanların müzakereye hakimiyet kurmayarak-tekleşrtirmeyerek eklememesi -başarısız biçimde- girişimini içerdiğine değinilmiştir. Keza müzakereci tez ile kararçı diyebileceğimiz Schmitt tezi arasında akla uygun olmayanın dışlanması manasına da sert bir farklılaşma görülür: Müzakereci tezin tüm aşamalarında dışlanabilen halk tarzına dair hususlar inançlar v.d. Carl Schmitt bakımından somut hukuki düzenin ya da normların tam da merkezindedir. Bunların dışlanması ya da normlaşmamasına Schmitt negatif yaklaşırken Rawls tarafından getirilen eklemelere nazaran bunlar müzakereci teze ancak şartlı-kayıtlı olarak dahil edilebilir: (Ki Schmitt, örtük olarak zemininde sözleşmecilik yatan Rawls tezlerini reddederdi: Çünkü onun sisteminde sözleşmecilikle ya da tarafsızlık içeren yaklaşımlarla kamusal alan ya da siyasi olan temellendirilemez. Bezci,2006:124,159,161). Habermas'ta akla uygun hale getirilmeleri, Rawls'ta ise ancak ahlaki,-siyasi bakımdan hiyerarşi/tekelleşme yaratmamaları ve nötr devlet anlayışını bozmamaları kaydıyla söz konusu dışlananlar kısmi etkinlik kazanabilirler.

Siyasi karar özet olarak egemenlikle aşırı yüklenmiş olmaktan yani egemenliğin sınırı manasına şiddete meyyal olmaktan kaçınmalı. Tahakküm ilişkilerini barındırma bakımından temkinli siyasi kararın tamamen stratejik olmaktan da uzak kalması gerek. İkisi arasında bir yer makuldür denilebilir. Siyasi kararların norm-istisna bakımından kesin olarak norma meyletmesi, istisnai olanı tespit ya da onu oluşturmaktan kaçınması gerekmekte: Norma yakın durmak esas itihaz edilmeli. Yakın durmanın kırıldığı yerde istisnailiğe yaslanmak değil ihtiyatlılık esas alınmalı. Ancak her şeyin siyasileştirildiği bir ortamda (Sartori,1993:266-268)siyasi kararın nispi bağımsızlığını koruması güçtür. Temel üretim formu norm olan bir faaliyet, bu durumda belirli alandan her alana hitap eden normlarla bezenmiş bir dönüşüme uğrar. Başka bir açıdan toplumsal olanın mahiyetine saygısını yitirmiş ya da salt normlar ve bunların seri haline getirilmiş kodlarıyla her şeyi cevaplayan bir düzenek olarak siyasi kararlaşrtırma başarısını kalıcı kılamaz. Öte yandan müzakereci tezde normlaşrtırılmaması gereken hususları dışarıda bırakmak bakımından ölçünün iyi tayin-tespiti gerekmekte. Burada salt akla uygun olanın normlaşrtırılması kıstası yerine siyasi olanın ya da ortaklaşrtırmaya tabiliğin sağlıklı tespiti ideal olandır.

Klasik aydınlanma dönemine nazaran siyasi karar dışlayıcı olmakla birlikte yukarıda değinilen bir gerginlik hali vardır: Gerginlikte üstün addedilen rasyonaliteye uygunluk olduğu halde geleneğe-inanca dayalı olan norm etkin ve devrededir: siyasi karar ve kararlaşrtırma hem dışlayıcılığı hem de kendi dışındakine saygıyı barındırır: Oysa aydınlanma sonrası rasyonalizm anlayışı ve bunun şekillendirdiği siyasi kararlaşrtırma tam da aksine; içinde barındırdığı rasyonel olmayanın dışlanmasının ötesinde kendisi dışındakine saygıyı barındırmaz. Rasyonel olmayan hakkında, siyasi alandan hatta mümkünse müzakerecinin kapsadığı ve normlaşrtırmaya yansıyan her alan

bakımından dışlama ve zorlamacılık etkin kılınacaktır. Kaçış kapısı olarak sadece bireysel kimliklendirme ve orjinal-tek tek yaşam öykülerine bir alan bırakılmıştır. Müzakereci tezin dayandığı mutabakat nesiller arası değil nesil içidir ve bunun dışındaki yönelimleri akıl dışı kabul eder.

Kısaca siyasi karar ya üst limit bakımından egemenlikle olan rabitasına nazaran neyin norm olup/olmadığı ya da istisnai olanı belirlemeyle; iç limit bakımından neyin normlaşabileceği ya da neyin bundan dışlanacağı ve ne kadar normlaşabileceği ile görünüm kazanmakta.

DİPNOTLAR

- 1) Elinizdeki çalışma hazırladığım **Kısa Siyasi Analiz** adlı kitabımın Siyasetin Doğası ve Siyasi Karar Alma başlığının altında yer alan ek bahislerin makale formuna dönüştürülmesinden meydana gelmekte. Hedeflerden biri siyasi kararın etraflandırılarak yeniden değerlendirilmesi olduğu gibi günümüz siyasi gelişmelerini analiz edecek bir perspektif elde etmek ve bilhassa anayasal mimarimizin zihni çizim cetvellerine temastır. Salt siyasi kararın niteliğini teknik manada ele alan bir yaklaşım için bknz: G. Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, s.232 v.d.
- 2) Bünyamin Bezci, **Carl Schmitt'in Politik Felsefesi**, s.33 v.d. Siyasi alan tabiriyle siyasi olan tabirinin bu bahis bakımından önemine ayrıca değinmek gerekir. C. Schmitt, hayatın diğer alanlarını belirleyen, diğer alanlar tarafından sınırlanıp belirlenmeye (etkilenmeye değil) "politik" demekte. Ona göre politik olan her şeydedir ya da hiç yoktur. Bu bahiste Schmitt, politik olanı politik alana tercih etmekte, "politik"i niteleyeni alan değil ölçüt olarak kabul etmektedir. Bezci' ye göre C. Schmitt için politik olan, her şeyi özgün anlamı dahilinde politik savaşa kadar geri götürebilen ve kendi belirleyici ayrımları bağlamında ölçütleri oluşturan bir kavramdır. Söz konusu olan, politik olanı diğer alanlar yanında kendine özgü bir alan olarak konumlandırmak değil ölçüt kavramı üzerinedir. Bezci'nin altını çizdiği gibi özgün bir ölçüt olarak politik olanın diğer alanlara üstün kılınması söz konusudur. Siyasetin bağımsızlığı meselesi hakkında düşünür herhalde Montesquieu'dur: L. Althusser, **Politika ve Tarih**, s. 10 v.d.
- 3) A. Giddens'da siyasi yapıların toplumsal yapılara nazaran nisbi güçlülüklerini mesela küreselleşme karşısında teslim etmekte. A. Giddens, **Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları**, s.12 v.d. Vergin, Aron'un siyasetin bağımsızlığını en iyi yakalayanlardan olduğunu belirtir: N. Vergin, **Siyasetin Sosyolojisi**, s. 128 v.d. "... Siyasetin özerkliğini ve belirleyiciliğini savunan Aron'a göre, siyasal olgular ekonomik olgulara oranla belirli bir önceliğe sahiptirler...siyasal dinamiği belirleyen faktörün mülkiyet faktörü olmadığını, siyasal dinamiği bizatihi iktidarın belirlediğini,...siyasetin özerk bir olgu olduğunu, ekonomik alt-yapı tarafından belirlenmeksizin özgül bir dinamiğe sahip olduğunu,... toplumsal dinamiği, ister siyasal olsun, ister ekonomik ya da kültürel, tek faktöre indirgemek yanlıştır. Ama yine de analizlerini siyasal düzeyin incelenmesinde yoğunlaştıran Aron'un siyasete öncelik tanıdığı da apaçiktır..." Ancak Aron'un çizgisi Vergin'in de eklediği gibi tek desenli değildir. Bknz. Ghita Ionescu; **Raymond Aron-Çağdaş Bir Klasikçi, Çağdaş Siyaset Felsefecileri İçinde** s. 193,194,198, "... Düşünceler tarihinde, toplumbilim, toplum kavramının, siyaset kavramı üzerindeki önceliğiyle tanımlanabilir... Sanayi toplumlarının özgünlüğü, bir siyasal

alt-dizgenin sürekliliğinde değil, yönetici aşamaların (hiyerarşilerin) farklılaşmasında yatar bilimsel olarak, toplumsal bütünlüğün incelenmesinin, siyasal yönetim biçiminin incelenmesinden önce geldiğini, siyasal yönetim biçiminin özerk bir belirleyici etken değil, ekonomik-toplumsal yapının bir yansıması veya anlatımı olarak görüldüğünü... Bütün sanayi toplumları, üretim güçleri bakımından apaçık benzerlikler gösterirler... Siyasal yönetim biçimi, ortaklaşa topluluğun biçimini (üslubunu) büyük ölçüde koşullandırmaktadır. Sanayi toplumu çağında, aynı türden ortaklaşa topluluklar arasındaki özgül ayrımı ortaya çıkaran, siyasal yönetim biçimidir....“ T. Skocpol siyasetin sosyal ve diğer alanlar bakımından öne çıkmasını en iyi temellendirenlerden biri olarak M. Weber’i gösterir: T. Skocpol, Devletler ve Toplumsal Devrimler, s.105. Ayrıca bkz. **Devlet kuramı içinde**, A. P. d’Entreves, **Devlet Kavramı**, s.193-211, (s. 200 ve 204) ile G. Mairet, **Padovalı Marsilus’dan Louis XIV’ e Laik Devletin Doğuşu**, s.215-242, (s.221).

- 4) Alfred F. Conard, **Anglo - Amerikan Hukukuna Giriş**, s.1, Andreas B. Schwarz, **Roma Hukuku Dersleri**, s.21, "...Roma Hukuku tarihinin iki merkezi vardır: Roma ve Bizans... Roma Hukukunun Bizans’taki inkişafı, daha evvelki asırlarda Roma’da kurulmuş esaslara istinat etmekle beraber, muhtelif safhalarda bazı esaslı değişiklikleri ve yeni zihniyetin kültürünü de icap ettirmekten geri kalmadı...Roma hukuku, Bizans’ta tabii olduğu yeni ve değişik şartlara tamamıyla uydu; Roma hukukunun, tarihin bilhassa Yunan ve doğu tesirlerinin kendilerini tamamıyla gösterdikleri bu son safhasında, onun modern zamanların hukuki hayatında da tesirini temin eden umumilik karakterini kazandığı görüldü..."
- 5) H. İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu**, s. 326. "Osmanlı hukukunun inkişafında Fatih devrinin bir dönüm noktası teşkil ettiği, ..." iktibas (reception) bakımından görüş olarak bkz. Kitapta dipnot 182. H. İnalçık, Osmanlı imparatorluğu, s. 320. "...Tursun Beğ’e göre "nizam-ı alem" için akla dayanarak hükümdarın koyduğu nizama "siyaset-i sultanî ve yasag-ı padişahi derler ki, urefamızca ona örf derler... Burada örf tabiri aşikar surette siyasi otorite ve icra fikrini içerir..."
- 6) J. Rawls, **Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması**, s. 153–161. "... Kamusal aklın içeriği tek değil, bir çok siyasi adalet anlayışlarını kapsar... Makul siyasi anlayışlar kümesi içinde bir çok kamusal akıl biçimi vardır..." . "...Önemli olan, kamusal aklın bir dizi siyasi anlayışları içermesi ve bu içeriğin bizim ihtiyaç duyabileceğimiz yorumlara olanak tanınmasıdır. Değişmez, sabit bir anlayışa mahkum olmadığımız gibi, bu anlayışın tek bir yorumu ile de sınırlı değiliz... " Özellikle s. 158’deki dip not. Kamusal aklın bu nitelikleriyle siyasetin nitelikleri arasındaki örtüşmenin liberal okuması birbirleriyle çakışmaktadır.
- 7) G. Sartori, **Demokrasi Kuramı**, s. 21,22. Ulus Baker, **Siyasi Alanın Oluşumu Üzerine Bir Deneme**, s. 15-16’da, Durkheim sosyolojisini eleştirirken onun toplumsal olguyu dıştan – cezbedici - baskı oluşturucu görmesinin bireysel - kişisel eylem türünü psikolojinin alanına hapsedtiğini ve böylece bireysel - kolektif içice geçen ara alanların yok edildiğini belirtir. Baker, Durkheim yönteminin siyaset sosyolojisini dışlayıcı özelliğine dikkat çekmekte. Bu "alan"sızlık yaratan tutumun siyasi alanda etkinlik kazanmanın ölçütünü tayin bakımından uzanımları olması hususuna değinmek gerekir. Baker, siyasi alandaki eylem-karar-tasarruf zemininin ayrımlanmasında müesesevi - müesesevi olmayan ayrımına dayanmakta. Mesela "...Daralmış siyasi alana yeni bir tanımlama ve üslup getirilmesi, ancak tartışmaların “ bireysel ” ve “ kolektif eylemlerin faaliyet alanına genişletilmesiyle mümkündür. ” Bize göreyse somut gerçekliğin kavranmasında müesesevi olmayan eylem tarzlarının -ki buna biçimsel olmayan v.b. ayrımların eklenmesi bir şey

değiştirmez-analize dahil edilmesinin pratik yararı karşısında "etkinlik kazanma " ölçütünün daha verimli olacağı.

- 8) Şükrü Hanioglu, **Tarihsizlik Bir Çözüm mü?** Zaman Gazetesi, 21.06.2005. Benzer bir hususa dikkat çekerek gerek Türk siyasetinin yapılanmasında gerekse Türk devlet zihniyetinin biçim ve içeriğinin yapılandırılmasında "tarih" anlayışının önemine ve tarihin bayağı araçsallaştırılmasına değinen Ali Bayramoğlu, **Algular ve Zihniyet Yapıları**, s.44 v.d.
- 9) Anthony de Crespigny - Kenneth R. Minogue, **Çağdaş Siyaset Felsefecileri içinde**, Kenneth R. Minogue: M. Oakeshott-Siyasetin Uçsuz Bucaksız Denizi, s. 131.
- 10) Horkheimer, "Ebedi bir değerler imparatorluğu yoktur. İnsanların gereksinimleri ve arzuları, ilgileri ve tutkuları toplumsal süreçle bağıntılı olarak değişir..."Burada yaklaşım değerlerin toplumsal bağlamın türevi oluşu, değerlerin başlı başına etkinliğinin olmamasıdır. Max Horkheimer, **Geleneksel ve Eleştirel Kuram**, s.69 v.d. J. Rawls değerler bakımından nötr olmayı esas ittihaz eder ve siyasi kararlaşırma buna göredir. Rawls hem rejimlerin kendi bürokratik değerlerinin olamayacağını (s.24) hem de kamusal akıl düşüncesinin tek bir adalet anlayışına indirgenemeyeceğini belirtir, **Halkların Yasası**, s.154 v.d.
- 11) O. M. Çağl, **Hukuk Başlangıcı Dersleri**, s. 345.
- 12) Leslie Lipson, **Politika Biliminin Temel Sorunları**, AÜHF Yay., No: 429, Sevinç Matbaası, Ankara, 1978. Çeşitli bahisler. Siyasetin bağımlılığı bakımından spesifik bir gönderme yapmak güç. Ancak Montesquieu' nun siyasal oluşumu toplumsal oluşumu sağlayan faktörlere bağlı addetmesi temel alınabilir. K. Marx siyasal oluşumu üretim ilişkilerine bağımlı addederken L. Althusser bunun ideolojik boyutuna ağırlık verir. V. Pareto - G. Mosca siyasal elitin yapı ve karakterine K.W. Deutch ve takipçileri de modernleşme süreçlerine bağılı olarak siyasal alanın oluşumu analiz etmişlerdir. Hemen hepsinin ortak paydası siyasal alanı toplumsal alanın ya da onun belli boyutunun bir türevi gibi görmeleridir.
- 13) B. Daver, **Siyasi Bilime Giriş**, s. 29. R. Aron siyaseti hedef – program - politika, siyaseti de faaliyet-politika olarak tanımlar.
- 14) İlhan Akın, **Kamu Hukuku**, s.97."... Bölündüğü anda egemenlik de sona ermiş demektir... Yasalama yetkisi kimdeyse onun sözü geçer..."
- 15) Bknz. G. Sabine, **Siyasi Düşünceler Tarihi**, C. II, s. 84, 85, 86. Bodin'in toprak mülkiyetine dair sınırlayıcı yaklaşımına bir ek yapmak isterim: Fransız devrimi esnasında köylülerin toprak mülkiyetine dair talepleri salt "devrimci" bir gelişmenin ürünü olmayıp bilakis tarihi-geleneksel hakların tahakkuk ettirilmesine de dairdir. B. Moore, Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, s. 145-146.
- 16) A. Giddens, **Ulus Devlet Şiddet** , s. 285. "Ulusçuluk, gündelik rutine uzaktır". S. 287, "...Ulusçuluk, sınırlara sahip ulus-devlet içerisindeki idari gücün koordinasyonunun yardımcı olan egemenliğin kültürel duyarlılığıdır..." (font ve italik benim) Vurgulayıcı bir başka metin için C. Bali Akal, **Devlet Kuramı** içinde, L. Dumont, Bireycilik Üzerine Denemeler, s.141-174 içinde s. 164. Alıntılar E. Durkheim'dan. "...genel iradeyi, kolektif bilincin karar verme anında içinde bulunduğu durum oluşturmaz. Bu, olgunun en

yüzeysel kısımdan başka bir şey değildir. Bu olguyu iyice anlamak için, daha aşağıya, bilincin daha az etkili olduğu alanlara inmek ve alışkanlıklara, eğilimlere, göreneklere ulaşmak gerekir. Devletlerin gerçek anayasası “törelerdir....Dolayısıyla, genel irade, tinlerin ve etkinliklerin, belirli bir yöne, genel çıkara doğru sabit ve değişmez bir yönelimdir. Bireyler zaten kronik olarak buna eğilimlidir...” (Font benim)

- 17) Siyasi sistemlerin siyasi kararlaştırmadan daha öncesinde genel olarak yapı ve işleyişinde etkinleşen “ siyasi sistemlerin belli siyasi amaçları gerçekleştirmeye yönelik oluşuna ”önceki çalışmalarımızda temas etmiştik. Bknz. Serdar Sement, **Siyasi Sistemler Bizatihi Gayesiz Olabilir mi?** , Türkiye Günlüğü, sayı 81. s.64-72. Nesillerin ya da “çağların mutabakatı” için bknz. B. B. Özipek, **Muhafazakarlık** Akıl Toplum Siyaset, Kadim Yay., Ankara, 2005.
- 18) D.Germino; **Eric Voegelin-İnsan Yaşamının Arasında, Çağdaş Siyaset Felsefecileri İçinde**, s. 117. "...bir toplumun sadece (devlet memurlarının seçilmesiyle) ilksel anlamda temsil edilmekle kalmayıp, aynı zamanda, tanımın varoluşsal ve aşkın anlamlarında da temsil edildiğini anlayabiliriz. Düzenli bir toplum, varoluşsal düzeyde, temsilcinin ve temsil edilenin kararlarını yönlendiren tekil ilkelerin içinden çıktığı bir sivil teoloji tarafından canlandırılır..."
- 19) Aksi görüş için F. A. Hayek, **Hukuk Yasama Faaliyeti ve Özgürlük**, s.51, “ Bütün iktidar önceden mevcut görüşlere dayandığı ve ancak bu görüşler hüküm sürdüğü sürece devam edeceği için, bu gücün gerçek bir şahsi kaynağı ve onu yaratan maksatlı bir irade yoktur...”
- 20) K.R. Popper, Açık Toplum ve Düşmanlarına Yeniden Bakış, **Sosyal & Siyasi Teori içinde**, s. 25. Bölüm başlığı ilginç, “Daha Gerçekçi Bir Teori”, ““ Açık Toplum ve Düşmanları ” nda, rasyonel bir siyasi teorinin neyi temel problem olarak alması gerektiğine ilişkin tamamıyla yeni bir görüş önermiştim. Bu, “ Kim yönetmeli? ” sorusundan farklı olarak, şöyle ifade edilebilir. Bir devlet nasıl örgütlenmeli ki yöneticiler, kan dökülmeden yahut şiddet kullanmaksızın, yönetimden uzaklaştırılabilsin?”
- 21) N. Vergin, **Siyasetin Sosyolojisi**, s. 96. Mukayese etmek için alınan metin Popper’ın. **Tarihselciliğin Sefaleti**, s.194 -195.
- 22) G. Agamben, **İstisna Hali**, s.18, B. Çağlar, **Anayasa Bilimi**, s.90, özellikle dip not 3 v.d. Ayrıca bknz: B.Daver, **Fevkalade Hal Rejimleri**, 27 v.d.
- 23) Nesiller arası transfere dair alanlarda yapılan düzenlemelerin hem adalet hem düzenlemeci organın yetki düzeyi bakımından irdelenmeleri gerekir. Egemenlik teorisi bu hususlarda sınırsız bir yetkiyi millettten devlete aktarmış kabul edildiğinde nesiller arası devasa bir takım transferler söz konusu olabilecektir. Hatta kur rejimi ya da genel yatırım–endüstrileşme v.b. politikalarda nesiller arası transferde bu bakımından kapsama alanındadır.
- 24) Burada kullanılan bölge tabirinin taşıdığı müphemliklerin üzerinden yapılan analizlerin sağlıklılığı tartışılabilir. Schmitt’in kavramların kullanımında öz’ü ile sınırı arasında yaptığı ayrım ve hangi kavramı sınırında hangisini özünde kullandığını açıkça serilmemesine karşın Agamben’in bölge tabiri burada pek kullanışlı görünmekle birlikte bir ölçüt oluşturmak bakımından yetersiz görünmekte.

- 25) **Lehimci** tarzıyla büyük kararlaştırmalardan kaçınmayı esas itiraz eden Popper tam da işaret edilen yapıdadır. K. R. Popper, **Tarihselciliğin Sefaleti**, s.95. ve özellikle 97 v.d. Horkheimer, liberal yaklaşımın içeriğinde büyük olanın değersizleştirilmesi birey için bir koruma alanı olarak görülür demektir. M. Horkheimer, **Geleneksel ve Eleştirel Kuram**, s. 96. "...Kavramsal düşünmenin, kendini salt yaşamaya adama uğruna değersizleştirilmesi, elbette bilgi düşmanı ve bu yüzden de sadece gerici bir görüş açısidir...", s. 107. "...Kavramlar kendilerini her gerçekleştirdiklerinde, artık yalıtılmış bir simge değil, **bütünselliği olan** kuramsal düşünce tarzının uğraklarıdır..." Horkheimer buna mukabil bütüncül düşüncenin sınırlarını da tayine çalışır: M. Horkheimer, **Akıl Tutulması**, s. 29, O. Koçak'ın yazdığı önsözde, "...Horkheimer...rasyonelleşmenin vardığı noktanın aklın tersine dönüşlü olduğunu da söyler: çağdaş dünyanın akıl-dışı vahşetinde, her şeyi kucaklayan sistemler kurma arzusunun izi vardır...". "Bütünsellikle otoriteyi biri birine bağlamak ve fakat Horkheimer ekolünün aksine müzakereyi alt-sektörel olarak yönlendiren/değerlendiren bir ele alış için bkz. Norman P. Barry, Modern Siyaset Teorisi, s. 108 v.d. "... Otorite, özellikle mensuplarının her şeyi değil de, sadece anlık şartları bilebildikleri büyük ölçekli, az çok anonim toplulukların ihtiyaçlarından doğar ve geçerliliğini ondan alır... Şu halde **otorite geçerliliğini, nihai hakikatleri meşrulaştıran akıldan çok pratik akıldan alır. Esasen, yerleşik adet ve uygulamalarda sağlam kökleri bulunduğu zaman, otorite sadece "soyut" bir akılla donatılmış bireylerin sahip olduğundan (zımnen) daha fazla bilgiyi içerecektir...**"(font benim) G.Sartori, Santayana'dan naklen "...Çoğunluğun varması mümkün olan her karar, tam istedikleri gibi olmasa da, yine de, azınlığa yaşama ve gelişme olanağı tanınmalıdır...Candan ve sağlam bir demokraside, ele alınan sorunlar küçük olmalıdır, temel sorunlara gelince, daha demokrasi kurulurken onlar üstünde sessizce anlaşılmalı ve çözülmüş olmalıdır." Demokrasi Kuramı, s. 157.
- 26) Hayek için normların yapısı, insan davranışlarını tayin ve tespit etmek bakımından common law, geleneğe dayalı yasalar ile vergi ve diğer teknik yönelimli hususlar bakımından statute law yani parlamentonun çıkaracağı yasalar biçiminde kurgulanır. Yani Popper'a nazaran Hayek'te bir siyasi karar mimarisi vardır. Ona göre rasyonalitenin ve siyasetin kararlaştıramayacağı ve doğanın dağılımlarına dair alana ait olan alanlar mevcuttur. Bu alanlara insan eliyle müdahale etmek beyhudedir. Ayrıca bkz. Çağdaş Siyaset Felsefecileri, (Mete tunçay nezdinde çeviri) Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981. s. 68-69, "...insanların neye sahip olmaları gerektiğini saptayacak nesnel ölçütler bulunmadığına göre, kaynakların "doğru" dağılımlarına ilişkin her karar zorunlu biçimde hükümetin keyfi niteliğine bağlı olacaktır. Bu da yasa üstünlüğünün getirdiği sınırlamalarla bağdaşmaz..." Bu bahiste yapılan analizin örneğe (Moskova) dayalılığını bir dolgu malzemesi olarak değil konunun karar ya da durumların mantığını yansıtmak bakımından özgül anlamıyla sınırlanarak ele alınmasını yanı sıra bu örneklemenin Schmitt'in analiz mantığına tam karşı durmakla birlikte finalde onu haklı kılmaya yöneldiğini belirtmek gerek.
- 27) T. Hobbes, **Leviathan**, s. 141. "... monark, istediği kimselerin tavsiyelerini, istediği zaman ve istediği yerde alır; ve dolayısıyla, hangi sınıf ve nitelikten olursa olsun, düşündüğü konu hakkında bilgili kimselerin düşüncelerini, eylem zamanından istediği kadar önce ve istediği kadar gizlilikle, dinleyebilir. Ancak, egemen bir meclis bu şeye ihtiyaç duyduğunda, sadece, en başından itibaren orada bulunma hakkı olanlardan başka hiç kimse kabul edilmez;ki bunlar, çoğunlukla, bilgiden çok servet birikiminde ileri gitmiş insanlar olup, düşüncelerini, insanları eyleme iten fakat eylemde yönlendirmeyip yalnız bırakan konuşmalarla bildirirler. Çünkü, tutkuların ateşi anlamayı asla kolaylaştırılmaz, tersine işleri karıştırıp anlaşılmasız kılar. Ayrıca, kalabalık olması nedeniyle hiç bir meclis gizlilik içinde görüş aşamaz... bir monarkın kararları, insan doğasının çelişkileri dışında, hiç bir çelişkiye tabi değildir; meclislerde ise,

insanın doğası yanında, bir de kalabalıktan meydana gelen çelişkiler ortaya çıkar... Dün karar verilmiş olan her şeyi bugün bozar...”.

- 28) B. Çağlar, **Anayasa Bilimi**, s. 224 v.d.
- 29) Bakır Çağlar, **Anayasa Bilimi**, s. 90, “ Basit bir tiplleme ile siyasi-kurumsal krizler üç kategoriye ayrılabilir....Rejim-içi kriz, rejim krizi ve Devlet krizi. ” “ Krizin Anayasal teorisi, Krizi sadece bozulma aracı değil ama düzenleme aracı olarak da düşünmek zorundadır. 1958 Modeli (Fransa) Anayasalar ... kurumsal krizi, sistemi düzenleme aracı olarak getirmişlerdir...” Aynı yerde dipnotta “ Birleşik Devletler Anayasası ve bu Anayasanın etkisinde kalan Anayasalar, bu arada Japon Anayasası ve XIX. Yüzyıl Anayasa metinlerini muhafaza eden kuzey monarşileri, Anayasa - içi olağanüstü hal sistemlerinden ayrılır.” s.100, “...siyasi problemleri hukuki problemler haline sokarak çözme mekanizmaları da kriz normları içinde yer alır; sistemleri rasyonelleştirici tekniklerin anlamı budur ...”
- 30) Norman P. Barry, **Modern Siyaset Teorisi**, s. 117-119.“ Çoğulcular iktidarın sadece gözlenebilir çatışma halindeki yüzünü görmektedir. Oysa çoğulcuların ihmal ettikleri “iktidar hakkında karar alınmamış” olan, hesaba katılmayan taleplerde söz konusudur. Sorunlar ortaya çıkmamaktadır çünkü ortaya atılmasının yararı olmayacaktır. Davranışçuların sadece gözle görünen ve ortaya atılanlarla sınırlı çözüm / analizleri yetersizlikler içermektedir. “ B.Çağlar, **Anayasa Bilimi** ”, s. 296, “ Bir siyasi sistemin kimliğini tayin eden kurumlarının hukuki ekonomisi değildir. Sosyo - politik çevre, partizan sistem, siyasi kültür, belli tarihi şartlardan kaynaklanan pratikler gibi, başka faktörlerin de hesaba katılması gerekir. Ve hatta, Anayasa bilimi için hesaba katmada çekingenlik gösterdiği ferdi siyasi aktörler, Anayasal sistemlerin gelişmesinde önemli rol oynar. “Na mevcut Pericles ” (Pericles, la figure absente), anayasal sistem analizlerinin en önemli eksikliklerinden biridir. ”
- 31) John Rawls, **Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması**, s. 13 ve 16. “...Doğru nedenlere dayalı istikrar, adil kurumların yönetimi altında ve bu kurumlarda yer alarak yetişmiş olan ve sahip oldukları doğru adalet ilkeleri gereğince doğru biçimde davranan vatandaşların yarattığı istikrardır. “
- 32) Habermas, mutabakat normlarının etkinleştiği ve bunların rasyonel iletişimsel eylemlemeye dayalı toplumsal-siyasi yapıya dayalılığını izaha girmeden önce G. H. Mead’ in iletişimin jeste dayalı olduğu aşamadan sembolik olduğu aşamaya ve bunların temellendirdiği eylemlemeden bahseder ve normlarla düzenlenen eylem aşamasını sergiler (Habermas, **İletişimsel Eylem Kuramı (İEK)**, s. 425 v.d.) . Ancak Habermas Mead’ in yaklaşımının elverişliliğini teminen eksikliğini vurgular: “...Mead, simgeler aracılığıyla kurulan bir etkileşimin tarafları arasındaki öznelarası ilişkilerin dilsel olarak yüceltilmiş ortaklığını, bizzat tarafların perspektifinden yeniden yapılandırmaya önem vermek durumundadır...”
- 33) Max Weber, **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, s. 67-68. “ Genellikle bir kurala uyulmasını sağlayan şey, eğer yepyeni bir kural söz konusu değilse, çok değişik çıkarlar dışında, bir de geleneğe bağlılık ve yasalık anlayışının bir karışımıdır. Pek çok durumda, kurallara uyan birey kuşkusuz onların niteliğini bilincinde olmayıp, bir gelenek mi, sözleşme mi, yoksa hukuk mu söz konusu olduğunu bilmez. Bu gibi durumlarda geçerliliğin tipik biçimlerini ortaya koymak toplumbilimcinin görevidir. “

- 34) Wittgenstein'a dayanarak Habermas, normun salt inanç ya da norma uyulacağına dair olan inançla temellendirilemeyeceğini, aslolanın norma **uymama halindeki akla yatkın bir eleştiriye açıklık hali** olduğunu vurgulamakta. Normun geçerliliği muhakkak özneler arasıyla temellenir ve buna göre konumlanır. Kısaca normun, izleme, değerlendirme ve bunlara açıklık olmadan düzeneği kurgulanamaz. İhlal eden eğer diğer özneler tarafından eleştiriye tabi tutulacağını bilir ve buna açıksa ortada norma dair bir durum vardır. Karşılıklı eleştiri, öğretme, anlaşma olmadan normların "etkin-yetkin" olma yeteneği söz konusu değildir. "...Bir öznenin bir kuralı, yani aynı kuralı izleyebilmesi gerekiyorsa, bir kuralın en az iki özne için öznelerarası geçerliliği olmalıdır." Habermas, (İEK), s. 441 v.d. Genelleştirilmiş öteki yaklaşımının otoritenin buyrumsal oluşunu içselleştirilmiş bir normatif yapıya dönüştürmesi söz konusu (s.464). Yani sıra bireyin kendini genelleştirmiş ötekiye dönüştürerek normlara uygun hayatın gelişimi sergilenmekte. Normlar ağırlıklı iletişimsel akılla temellendirilmiş ahlaki otoriteye dayalıdır (s.470).
- 35) J. Habermas, (İEK), s. 502, "...İletişimsel eylem, geçerlilik iddialarına yönelmeyi gerektirdiği için, daha baştan, etkileşim taraflarının *birbirleri üzerinde* etkide bulunma ile, *birbirleriyle* anlaşma arasında az ya da çok net bir ayırım yapma olanağına göndermede bulunur. Bu yüzden genelleştirilmiş, kabul etmeye hazır olma durumları, ileride göreceğimiz gibi iki doğrultuda: Bir yanda empirik, uyarı ya da korkutma yoluyla güdülenmiş bağlama doğrultusunda, diğer yanda da *rasyonel*, yani temellendirilmiş bir anlaşma yoluyla güdülenmiş güven doğrultusunda gelişebilir." Kısaca bir yanda irrasyonel güdülenme diğer yanda güven-akıl bazlı güdülenme ile müzakereye girilir(!)
- 36) Müzakereleri cereyan ettiren bireylerin niteliklerine dair bir hususu başka bir başlıkta / bağlam da ifade edilmekle birlikte çarpıcı olması nedeniyle aktardım: Will Kymlicka, **Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş**, çev.: E. Kılıç, İstanbul Bilgi Üni. Yay., İstanbul, 2004, s. 23. "...Gerçeği benden saklayan kişi, birtakım rahatsız edici deneyimleri benden uzak tutmuş olabilir, ama bunun bedeli eylemlerinin bütün amacının baltalanması olabilir..."
- 37) Bu bahislere girişte değindiğimiz tasnife nazaran adalet ve diğer siyasi-ahlaki ilkelerin tahakkunu analiz eden çalışmalarda yer verilecektir. Kritik bulduğum bir hususu ekleyeyim: Bahsi Türkiye-ABD ekseninde ve örtük olarak Fransız laisizmdeki dinamiklere nazaran tahlil eden Prof. Ş. Hanioglu, müzakereci tezin klasik dönem aydınlanma ya da olsun modern düzey bakımından olsun Rawls tarafından "dışlamacılığını" kırma girişiminin tam terine hizmet ettiği belirtilmektedir. Ş. Hanioglu, **Amerika'da ve Türkiye'de Laiklik, Kamusal Akıl ve Hukuk Yorumları**, Zaman Gazetesi, 16.03.2006. "Amerikan liberalizmine Rawls ve Dworkin gibi önde gelen entelektüeller tarafından getirilen ve şüphesiz muhafazakar çevrelerce "liberal" kelimesinin olumsuz anlamda kullanılmasına en ciddi katkıda bulunan yorumları bir anlamda on sekiz ve on dokuzuncu asır Avrupa laik köktencilikine gri dönüş olarak yorumlamak mümkündür. Liberal düşüncenin içine düştüğü açmazları demokratik vatandaşlık ve kamusal akıl kavramlarının yeniden yorumlanmasıyla aşılabileceğini varsayan Rawls ve takipçileri neticede çoğulculuğu ve demokrasiyi ikinci plana iten, ahlaki bir kamusal akıl merkezine yerleştirilmiş bir liberalizm yaratmışlardır. Böylesi bir kamusal akıl aynen Aydınlanma'nın ürünü olan laik ya da buna karşı çıkan dini köktencilik gibi mutlak gerçekliğe karşı çıkararak göreceliği (relativizm) reddetmekte, buna dayanan siyasi liberalizm ise neticede Amerikan toplumunda ciddi bir çatışmaya zemin hazırlamaktadır...Günümüzde liberal demokrasinin, demokrasi, çoğulculuk ve hürriyetlerden önce "laiklik ve din" benzeri bir ikilem çerçevesinde ele alınabilmesi ancak "kamusal akıl" kavramına ahlaki bir muhteva ve anlam yüklenmesiyle mümkün olabilir. Nitekim John Rawls'un...."akıl" ve "mantıklı" benzeri kavramları kutsal kelimeler

haline getirmekten ve kamusal aklı ahlakileştirmekten başka bir şey yapmamaktadır...Dolayısıyla aslında tam tersini gerçekleştirme iddiasına karşın bu anlamda bir siyasi liberalizm metafizik bir karakter kazanmaktadır. Bu karaktere sahip kılınan kavramın yorumu, onun doğrularının dışına çıkılmamasını sağlama vazifesi ise kutsallaştırılmış bir hukuk sistemine bırakılmaktadır...” Ş. Hanioglu devamen hukukun ahlakileşmesi ve devletin zorlayıcı gücüyle birlike aydınlanmanın köktenci laik görüşüne geri dönüşe neden oluşuna değinmekte. Yine devamen konunun anayasal yargı ve korunma alanı teşkil etmesine değinmekte. Rawls’un siyasi karara nazaran, egemenlik, adalet, dışlama, nötrlük v.b. hususlardaki konumunu girişte değindiğimiz çalışmada ele alacağız. Eklenmesi gereken bir diğer husus Habermas’la aynı ekolden olan Adorno’nun daha esnek bir yaklaşıma sahip olduğu ve mesela rasyonalite dışına itilen unsurları sisteme akla uygun dahil etmek bakımından açılımlara sahip olduğudur. M. Horkheimer, AT, s. 42 v.d. (önsözde) Adorno, içkin ve aşkın eleştiri açılımlarıyla adeta Montesquieu’yu hatırlatır biçimde kültürel formları akılcı sistemine dahil etmeye çalışır. Adorno katkıları müzakereci tezde etkinleşmek bakımından sınırlı kabiliyet kazanmıştır, ana tercih bütüncül-evrensel olandan ve salt akılcı olandan yanadır.

- 38) Habermas, (İEK), s. 498) Durkheim’dan naklen , “...Yalnızca insan, ideal olanı tasarlama ve onu gerçek olana ekleme yeteneğine sahiptir... Durkheim’a göre toplumsal bir grup kendi toplumunun *idealize edilmiş bir simgesini* tasarlamadan kolektif kimliğini ve birlikteliğini kararlaştıramaz.” İdeal toplum, gerçek toplumun dışında yer almaz, onun bir parçasıdır, birbirini iten iki kutuptan birinde yer aldığı gibi, bu toplumlardan sadece birinde yer almak söz konusu değildir, birine ait olmadan diğerine de ait olunamaz”...
- 39) **“Hayek yasaların kesinliğinin önemini ısrarla vurgular: “Batının gelişmişliğine, hukukun görelî kesinliğinden daha fazla katkıda bulunmuş başka bir etken herhalde yoktur...” ...”** (font benim) Nakleden A. Crespigny, F.A.Hayek: İlerleme İçin Özgürlük, **Çağdaş Siyaset Felsefecileri** içinde, s. 71. Ancak bu çalışma kapsamında modus vivendi ile ifadelendirilmiş geçici mutabakat normların “norm” oluşturma yeteneklerinin olup olmadığı ya da bunların Hayek bağlamında teknik yönelimli olabilecekleri ve gelenekten beslenmiş normların boşluklarını dolduracaklarını değil daha ileri bir mevzide sağlıklı olup olmadığıyla ilgili problematiğin giderimi gerekir: Çoğunluk ilkesiyle azınlığın korunmasının telifi ve çoğunluk mensubiyetinden derhal ve istenildiği anda azınlığa geçiş ve yeni çoğunluk oluşturabilecek kapasitede görüş değiştirme imkanlarının açıklığının elzem oluşu v.b. hususlar bakımından yürütülen tartışmanın bu konuda yardımı açıktır. Bknz. G. Sartori, **Demokrasi Kuramı**, s.155 v.d. Buna mukabil aynı sözleşme-tarafılılıkla kamusal alanın izahının “tam” yapılamayacağı tezi gibi modus vivendi’ye dayalılıkla normların sabitesi izah bakımından güçlükler taşır ve bu kapsamda normların sabitesinin nispi güçlülük taşıdığı kritik alanların varlığı (medeni-ticaret-ceza v.b.) bu bakımdan müzakereci tez bakımından ciddi bir konumlanma elde eder. Kısaca **normun özü modus vivendi ile yapılandırılmaz.**
- 40) Habermas normun Durkheim’gil çerçevede serimlemesini ve yorumunu nakleder. Ancak Habermas bakımından dikkat çeken, normdan kastın siyasi kararın ve onun temel formu olan normlar bakımından değil genel sosyolojik manada normlar olduğunu unutmamalıdır. Bu manada siyasi karar Habermasgil sistemde istihraç edilen ya da yeni deyişle çıkarılan bir siyasi karar olacaktır. Yanı sıra siyasi karar genel kararlar içinde normlaşma bakımından bir alt grup olduğu gibi normların kendisi de türev manada bir konumlanmaya sahiptir. Oysa Habermas, marxist düşünceye nazaran siyasi alanın nisbi bağımsızlığını serimlemeye yönelmiş gibi görünür ya da böyle konumlandırılır. Bunları bir kenara koyalım. Habermas, Durkheim’ın devlet tarafından üretilen normların türetilmiş olduklarına dair görüşünü tekararlar / vurgular ve kendisinin devletten önceki özgün norm durumlarıyla ilgilenmeye

yöneldiğine değinir. Bu husus önemli: Normların kaynağı? Devletten önce de normlar olduğu açık olduğuna göre devletle normun birarada tutulabilirliğinin yukarıda yaptığımız analize paralelleştirilerek söz konusu devletten öncede normların varoluşunu dışlamaması gerekmekte. Buradaki totoloji dikkat çeker; devletten önce de norm vardır, normdan önce de karar. Açık görüşümüz her ikisini de kabullenmekle birlikte devlete eşlik eden formun norm olduğu düsturunu değıştirmez. Konunun kökenleri hem felsefi hem sosyolojiktir. Durkheim normların devlet öncesi kutsal olanla bağıını irdelerken kutsalın dokunulmaz ayrılmış olmasını serimler. "...Yüksek kültür toplumlarında dünya imgeleri iktidarı meşrulaştırma işlevi görürler.... Böylelikle temel normların ahlaki ve geçerlilik otoritesini desteklerler..." Normların birer transmisyon kayışı gibi toplumsal birliktelik enerjisine pozitif etkisine ve kurumlara ahlaki otorite kazandıran yönelimlerine değinilir. Bu husus Weber'de rasyonel onayla temellenirken başkaları da "işlemselleştirme"yle meşrulaştırmayı vurgular. "...Normatif görüş birliği, dünya imgesi ve kurumlar dizgesi arasındaki ilişki, biri birini besleyen ve dile dayalı kanallarla çalışan gündelik pratik ve youmlara da yansıyan ve bunlarla da beslenen anlaşma süreçlerinde yeniden üretilirler. ..." (s.483) Durkheim'dan nakledilenlere nazaran müzakereci görüş açısından normun değer ve merkezi öneminin ne konumda olduğunu gösterir.

- 41) Habermas, Parsons'un Durkheim eleştirisini nakleder: (İEK), s. 484. "...kültürel değerler düzlemleri kurumsallaştırılmış değerler, yani toplumsal roller üzerinden bir durum bağlantısını oluşturan normlar düzlemi arasında net bir farklılaştırmanın eksikliği görülmektedir. (s. 490) " İletişimsel edimler dilbilgisel konuşma biçimine büründüğü anda, simgesel yapı etkileşiminin tüm bileşenlerine girmiştir: Hem gerçekliğin bilişsel/araçsal bir biçimde kavranışı, hem değışik etkileşim taraflarının birbirlerini davranışlarını ayarlayan kumanda mekanizması, hem de davranış eğilimleriyle aktörler dilsel iletişime dahil olurlar ve simgesel olarak yeniden yapılanmışlardır. Bilişilerin, sorumlulukların ve anlatımların dilsel bir zemine aktarılışı, aynı zamanda iletişimsel araçların yeni işlevler üstlenmesini olanaklaştırır: bu araçlar anlaşma işlevinin yanı sıra şimdi eylemlerin koordine edilmesi ve aktörlerin toplumsallaştırılması işlevlerini de üstlenir. İletişimsel edimler, anlaşma açısından bakıldığında, kültürel olarak biriktirilmiş bilginin iletilmesine yararlar: Görüldüğü üzere kültürel gelenek, anlaşmaya yönelmiş eylem aracılığıyla kendini yeniden üretir. Aynı iletişimsel araçlar, eylemlerin koordinasyonu açısından, normların bağlamların her birine uygun biçimde gerçekleşmesine hizmet ederler: Sosyal bütünlenme bu araç sayesinde gerçekleşir...toplumsallaşma açısından, iletişimsel edimler içsel davranış denetimlerinin yapısına, genel olarak kişilik yapısının biçimlenmesine yararlar:.."
- 42) Habermas tam aksine iyiye gidişe ağırlık vererek sabiteden ziyade değışime açıklığa ve toplumsal ilerlemenin getireceği avantajlara meyleder. Mesela Durkheim'dan nakletmekte: (İEK), s.510-v.d., "...Devlet Kolektif için geçerli olan tasarımları geliştirip uygulayacağından başka bunların daha yüksek bilinç ve düşünme karakteri kazanmaları söz konusudur. Düşünme, düşünseme ve akılcı eleştirel tutumlar demokratikleşmeye ve fakat aksi yönde karanlık duygular, bilinçsizlik ve alışkanlıklar ise kötüye gidişe yol açar.... Demokratik ilkenin ahlaksal üstünlüğü tartışımsal bir istenç oluşturma düzenlemesinde yatar. Kolektif birlik bir iletişim topluluğunun birliği olarak yani siyasal kamu oyununda iletişimsel olarak ulaşılmış bir görüş birliği olarak kurulup korunabilir. Dünya imgelerinin rasyonelleşmesi, ahlak ve hukuk normlarının genelleşmesi ve bireylerin artan bireyselleşmesiyle paralelleşirler." (Durkheim' dan devamı s.512.) Rasyonelleşmiş dünya imgeleri, tamamen dünyevileşmiş bir bilimin otoritesiyle rekabet eder hale gelir ve bu sırada da geleneğe karşı düşünsemeli bir tutum oluşur, ilkesel olarak sorunsallaşmış gelenek ancak süreklileştirilmiş bir eleştiri aracılığıyla sürdürülebilir. Aynı zamanda geleneksel zaman bilincinde geleceğe yönelimler biçiminde değışir..."

- 43) Orhan Münir Çağal, **Hukuk Başlangıcı Dersleri**, s. 347. "... Spinoza' da insanda, kendi tabiatına uygun yaşama, o yolda hareket etme ve yine kendi tabiatına uygun şekilde kuvvet ve kudretini, son haddine kadar, geliştirme ve artırma içgüdüleri mevcut olduğunu..."
- 44) " Amme idaresini inkar ettiği için (Guetzvitch' e göre dönemin önemli kamu hukukçularından G. Jeze) kanun milletin değil, muayyen şahısların iradesidir) ferdi hürriyetin teminatı, kanunun amme iradesi olması keyfiyetinde değil, kanun yapma usulünde yani: karşılıklı münakaşa ve geniş aleniyettir. Şu hale göre modern Devlet' de ferdi hürriyetlerin yegane teminatını teşkil eden şey bu hürriyetin teşrii yolu ile takdiri surette tahdidini için müracaat olunan *usulden* ibarettir. Fakat ferdi hürriyeti yalnız usul teminata alamaz; hürriyetleri ihlal edilmiş olan vatandaşları mahkeme himaye etmelidir. Habeas Corpus artık kafi gelemez. Hakiki teminat, kazai yola gidebilmektedir..." M. Guetzvitch, **Hukuku Esaslı Yeni Temayüller**, s.y.
- 45) John Rawls, Halkların Yasası ve... s. 150. " Kamusal akla uygun olan, siyasi adalet uygun sonuçlar yaratmaktadır..." N. Barry, Modern Siyaset Teorisi, s.108, C.Friedrich' ten naklen "... Bu toplumlar zaman zaman soyut adalet anlayışına uygun olmayan yargılar üretseler bile bunlarda otoriteye dayanan usullerin adilliği önemli hale gelir. Mamafih, bir dereceye kadar sosyal uyum zaruridir. " Sartori, **Demokrasi Kuramı**, s.47 v.d. Sartori, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, s. 96, v.d.
- 46) C. Schmitt, s.68, "...Bugün hiçbir şey, siyasi olana karşı mücadele kadar modern değildir. Amerikalı finans adamları, endüstriyel teknikerler, marksist sosyalistler ve anarko sendikalist devrimciler, siyasetin, ticari hayatın tarafsızlığı üzerindeki tarafgir hükümlerinin bertaraf edilmek zorunda olduğu talebinde birleşirler. Artık siyasi sorunlar değil, yalnızca örgüt-teknik ve ekonomik - sosyolojik ödevler var olmalıdır. Bugün hüküm süren ekonomik -teknik zihniyet artık siyasi bir düşünceyi, kavrayamamaktadır. Modern devlet, gerçekten Max Weber' in onda gördüğü şeye dönüşmüş gibidir: Büyük bir fabrika. Bir siyasi fikir genel olarak, ancak bu fikri kendi yararına kullanmak için makul bir ekonomik ilgisi olan toplumsal grup saptandığında anlaşılabilir. Siyasi olan, bir yandan ekonomik veya teknik - örgütsel olanın içinde yok olurken, öte yandan, estetik nitelendirmelerle bir çağı klasik, romantik veya barok olarak ayıran kültür ve tarih felsefesine ilişkin sıradanlıkların ebedi sohbeti içinde eriyip gider. Her ikisinde de siyasi düşüncenin çekirdeği olan titiz ahlaki karardan sakınılır. Ancak bu karşı - devrimci devlet felsefecilerinin güncel önemi, kararlarının verişlerindeki tutarlılıkta yatar. Karar anı öylesine yüceltirler ki sonunda bu an, hareketlerinin başlangıç noktasını oluşturan meşruluk düşüncesini ortadan kaldırır... Maistre' nin ...ifadelerinde bile devletin bir karar unsuruna indirgenmesi yatıyordu; tutarlı bir şekilde saf, akla ve tartışmaya dayanmayan, kendini haklı çıkarmayan, yani hiçlikten yaratılmış mutlak bir karara..."
- 47) Halk tarzı kavramı için bkz. Hamide Topçuoğlu, **Hukuk Sosyolojisi Dersleri**, s.608 v.d. " Bir zümrenin bütün fertlerinde benzer olan düşünce ve davranış kalıpları. Bunlar modellerdir (pattern). Ferd üzerinde şu veya bu şekilde baskı yaparlar, zorlayıcıdır. Bunlara uymamak zor iştir. Halk tarzı, aynı temel ihtiyacı duydukları zaman birçok insanın birbirine uygun veya birbirine benzer şekilde yaptığı basit, alelade hareketlerin sık sık tekrarlanmasına meydana gelir." İslami literatürde siyasi kurumların ekonomi politisinin adalet – meşveret - ehliyet'e dayalılığını bu bahis bakımından hatırlamak gerekir. H.Arendt ise, **İnsanlık Durumu**, s. 62 v.d. , Yunanlılar'da sözü ve istişareyi, politik toplumun merkezi bir değeri ve işlevi olarak görmüşlerdir hatırlatmasını yapar.

- 48) Dikey manada siyasi kararlaştırma esnekliği olarak ya / yada biçiminde kademelenmeyi kastetmekteyim. Schmitt yaklaşımı daha çok net siyasi karar bakımından yapılandırılmışken müzakereci teknikte modern toplumun gereği olarak ya şöyle ya böyle türünden kararlar yerine ya şöyle ya da böyle türünden kararlara (ve normlara) uygunluk açıktır. Bu husus müzakereci tekniğin aldığı biçim bakımından klasik döneme nazaran yitirdiği sabiteyi başka açıdan da doğrudur. Ancak bu tekniğiyle müzakereci teknik özellikle alt düzey siyasi kararlaştırmalar bakımından da açık avantaj elde eder.
- 49) B. Moore, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri**, s.492 v.d. Moore, demokrasinin karşısındaki en ciddi problemlerden birinin 'köylü'lük olduğunu ve en kritik hususlardan biri olarak toprak sahibi soylularla kentli burjuvazinin (tarihi) bir araya gelme biçimlerini serimler. Mesele parlamento ve bürokrasi düzeneklerine geldiğinde de Moore, piyasa düzeneğinin kırsal kesime açıklığı ve karşılıklı hassasiyeti, ticari ve endüstriyel gelişimin bürokrasiyi örselemesi, tarihi toplumsal şartlar gereği iş görme yeteneklerinin / organizasyonlarının gelişmişliği unsurları üzerinde durur. Fransız parlamentosun ve dolayısıyla demokratik istikrarının köylü talepleri nedeniyle sıkıntıya düştüğünü ifade eder. Köylülerin ucuz sınavı ürün pahalı yiyecek, kentlerin ise tam aksini talep ettiklerine işaret eder. Moore analizleri tarihi sosyolojinin yetkin örnekleri olarak müzakereci ve kararcı teknik ve yönelimlerin konjonktür ve yerellik bakımından tarihe bağlanmalarını sağlar. Burada dolaylı yoldan üzerinde durmak istediğim husus "müzakereye giriş" şartlarının siyasi şartları arasında yer alan "seçim çevreleri"nin parlamentolar bakımından kritik önemidir. Benzer görüşler için bknz. T. Skocpol, **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, s. 219-221.
- 50) Liberal okumanın pratik - teorik gerginliği ve özellikle geçicilik vasfı kriz dönemlerinde kendini belirginleştirir. Krizin ötesinde özellikle savaş döneminde kararcılık, müzakereciliğin yerine merkeze oturduğunda siyasi kararlaştırmanın merkezileşmesi salt siyasi kararlara yansımaz ve ağır toplumsal sonuçlar da doğurur. Toplumun tüm hizmetlerinin ortaklaşmak bakımından merkezileşmesi hız kazanır. Paralellik, iki gelişmenin (savaşın yarattığı yıkım ve onarımı) hem fiziksel hem de manevi anlamda merkezileşmeyi gerekli kılması ile sonuçlanır. Ardından yaşanan refah devleti deneyimlerinde söz konusu merkezileşmenin teknik ve manevi yönelimlerinin etkisi göz ardı edilmiştir. Refah devleti bu anlamda krizin de (ekonomik değil savaş anlamında) bir gereği ve sonucudur. Kararın merkezileşmesi sonucu, müzakereciliğin devre dışı bırakılması ertesi ortaya çıkmaktadır. Ardından yaşanan refah devletinin bu konjonktürel yapısına değinilmelidir. Oysa savaşın aksine uzun süreli barış ve nispi refah dönemlerinde merkezileşmeden uzaklaşma, ortaklaşma taleplerindeki azalma, dikkat çekicidir. Dolayısıyla uzun dönem analizlerde tercih / pratik ve temel yönelimleri tayin bakımından karar - müzakere ikilemi değil birlikteliği söz konusudur. Burada ek bahiste vurgulanan kararın genel - nihai, müzakerenin alt - düzey siyaset bakımından ağırlık kazandığının eş- zamanlı kavranmasının ötesinde, eş zamanlı olmayan ancak işlevsel bir birliktelik söz konusudur. Ancak refah devletinin müzakereciliği dışlamak bakımından öne çıkışının söz konusu olmadığı, hatta geniş kitleler bakımından müşevvik olduğu nedense pek işlenmemiştir. Hatta çıkar temin eden kitleler müzakere etmez miskinleşir hem de " pasifize kişilikler haline dönüşürler " liberal yaklaşımı bilhassa etkinlik kazanmıştır.
- 51) John Rawls, **Theory of Justice** (1971) ve **Political Liberalism** (1993), her ikisi de Bilgi Üniversitesi tarafından Türkçeye çevrilmek üzere hazırlanmaktadır. Yabancı dildeki kaynaklara çalışmada yer verilmemeye çalışıldığından kaynakçada gösterilmeyeceklerdir.

- 52) Nötr devlet tipleri hakkında ilginç bir döküm için bkz. B. Bezci, Carl Schmitt'in Politik Felsefesi, s. 159 v.d. Konuyu sınırlamak bakımından MacIntyre'nin esaslı eleştirilerini çalışmaya dahil etmedik. Komüniteryan yapıdaki eleştirileri siyasi akıl yürütmeye dair çalışmamızda karar ile akıl yürütmenin köprülemesi olarak detaylandırmaya gayret edeceğiz.

KISA KAYNAKÇA

- Agamben, G. **İstisna Hali**, (çev: K. Atakay), Otonom, İst., 2006.
- Agamben, G. **Kutsal İnsan**, (çev: İ. Türkmen), Ayrıntı, İst., 2001.
- Akal, C. B. (der.) **Devlet Kuramı**, Dost Yay., Ankara, 2005.
- Althusser, L. **Politika ve Tarih**, (çev: A. Şenel-Ö. Sezgin), Verso, Ankara, 1987.
- Arendt, H. **İnsanlık Durumu**, (çev: B. S. Şener), İletişim, İst., 1994.
- Balibar, E. **Spinoza ve Siyaset**, (çev: S. Soyarslan), Otonom, İst., 2004.
- Barber, B. **Güçlü Demokrasi**, (çev: M. Beşikçi), Ayrıntı, İst., 1995.
- Barry, P. N. **Modern Siyaset Teorisi**, (çev: M. Erdoğan-Y. Şahin), Liberte, Ankara, 2004.
- Bayramoğlu, Ali, **Algılar ve Zihniyet Yapıları: Dindarlık –Laiklik Eksenini**, Tesev, İst., 2006.
- Bezci, B. **Carl Schmitt'in Politik Felsefesi Modern Devletin Müdafaası**, Paradigma, İst., 2006.
- Conard, F. A. **Anglo - Amerikan Hukukuna Giriş**, İÜHF, Baha Matb., İst., 1959.
- Crespigny, de Anthony.-Minogue, K.R. (der.) **Çağdaş Siyaset Felsefecileri**, Remzi, İst., 1981.
- Çağıl, M. O. **Hukuk Başlangıcı Dersleri** Hukukun Temelleri ve Hukuk İlminin Tarihi Tekamülü, İÜHF, İst., 1963.
- Çağıl, M. O. **Hukuk Metodolojisi Dersleri**, İÜHF, İst., 1962.
- Çağlar, B. **Anayasa Bilimi**, BFS, İst., 1989.
- Daver, B. **Fevkalade Hal Rejimleri**, AÜSBF, Sevinç Matb., Ankara, 1961.
- Daver, B. **Siyasal Bilime Giriş**, AÜSBF, Sevinç Matb., Ankara, 1968.
- Dellaloğlu, B. (der.) **Benjamin**, Say, İst., 2005.
- Erdoğan, M. **Aydınlanma, Modernlik ve Liberalizm**, Orion, Ankara, 2006.
- Foucault, M. **Bilginin Arkeolojisi**, (çev: V. Urhan), Birey, İst., 1999.
- Foucault, M. **Entelektüelin İşlevi**, Seçme Yazılar, (çev: I. Ergüden-O. Akınhay-F. Keskin), Ayrıntı, İst., 2005.
- Foucault, M. **Özne ve İktidar**, Seçme Yazılar, (çev: I. Ergüden-O. Akınhay), Ayrıntı, İst., 2005.
- Giddens, A. **Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları**, (çev: Ü. Tatlıcan-B. Balkız), Paradigma, İst., 2003.
- Giddens, A. **Ulus Devlet ve Şiddet**, (çev: C. Atay), Devin, İst., 2005.
- Habermas, J. **İletişimsel Eylem Kuramı**, (çev: M. Tüzel), Kabcacı, İst., 2001.
- Habermas, J. **Kamusal Akıl ve Hukuk Yorumları**, (çev: T. Bora-M. Sancar), İletişim, İst., 2003.
- Hanioglu, Ş. **Kamusal Akıl ve Hukuk Yorumları**, Zaman Gazetesi, 16.03.2006.
- Hanioglu, Ş. **Tarihsizlik Bir Çözüm mü?** Zaman Gazetesi, 21.06.2005.

- Hayek, A. F. **Kanun Yasama Faaliyeti ve Özgürlük**, (çev. M. Erdoğan), T.İş Bankası, yy. yok, 1995.
- Hayek, A.F. **Hukuk Yasama Faaliyeti ve Özgürlük**, (çev: M. Öz) , yy yok, 1995.
- Hegel, W. F.H. **Bütün Yapıtları (Seçmeler 1)**, (çev: H. Demirhan), Onur, Ankara, 1976.
- Hegel, W. F.H. **Hukuk Felsefesinin Temel Prensipleri**, (çev: C. Karakaya), Sosyal, İst.,1991.
- Hobbes, T. **Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği Biçimi ve Kudreti**, (çev: S. Lim), Yapı Kredi, İst., 1992.
- Horkheimer, M. **Geleneksel ve Eleştirel Kuram**, (çev: M. Tüzel) Yapı Kredi, İst., 2005.
- Horkheimer, M. **Akıl Tutulması**, (çev: O. Koçak), Metis, İst., 2002.
- Horkheimer, M. **Geleneksel ve Eleştirel Kuram**, (çev: M. Tüzel), Yapı Kredi, İst. , 2005.
- Humboldt, W.V. **Devlet Faaliyetinin Sınırı**, (çev: B.Seçilmişoğlu), Liberte, Ankara, 2004.
- Hünler,Z.H. Rawls ve MacIntyre **İki Adalet Arasında**, Vadi, Ankara, 1997.
- Intyre, M. A. **Erdem Peşinde**,(çev: M.Özcan), Ayrıntı, İst.,2001.
- Intyre, M.A. **Ethik'in Kısa Tarihi**, (çev: H.Hünler - S.Z.Hünler) Paradigma, İst., 2001.
- İnalçık, H. **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, Eren, İst., 1993.
- Kant, **Seçilmiş Yazılar**, (çev: N. Bozkurt) , Say, İst., 2005.
- Kylvmlicka, W. **Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş**, (çev: E. Kılıç) Bilgi Üni., İst., 2004.
- Lipson, L. **Politika Biliminin Temel Sorunları**, (çev. T. Karamustafaoğlu), AÜHF, Sevinç Matb., Ankara, 1978.
- Lukacs, G. **Akılın Yıkımı**, Birinci Kitap, (çev: A.T.Kapkın) , Payel, İst., 2006.
- Magee. B. **Karl Popper'ın Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı**, (çev: M. Tunçay), Remzi, İst., 1982.
- Montesquieu, L. B., **Kanunların Ruhu Üzerine**, (çev: F. Baldaş) , c I, II, MEB, İst. 1963 ve 1965.
- Moore, B. **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri**, (çev: Ş. Tekeli-A. Şenel), İmge, Ankara, 2003.
- Okandan, G.R. **Umumi Amme Hukuku Dersleri (Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmesi, Unsurları)**, Fakülteler Matb., İst., 1968.
- Onar, S. S. , **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, İst., 1952.
- Özipek, B. B. **Muhafazakarlık Akıl Toplum Siyaset**, Kadim, Ankara, 2005.
- Popper, R. K. **Tarihselciliğin Sefaleti**, (çev: S. Orman), İnsan, İst., 1985.
- Rawls, J. **Halkların Yasası ve Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması**, (çev: G. Erin), Bilgi Üni., İst., 2003.
- Sabine, G. **Siyasi Düşünceler Tarihi**, II.Cilt, (çev: A. Öktem), Siyasi İlimler Derneği, Ankara, 1969.
- Sartori, G. **Demokrasi Kuramı**, (çev: D. Baykal), Siyasi İlimler Türk Derneği , Ankara, t.y.
- Sartori, G. **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, (çev: T.Karamustafaoğlu-M.Turhan),TDV.,Yetkin Bas., Ankara, 1993.
- Schmidt, G. M. **Demokrasi Kuramlarına Giriş**, (çev: E. Köktaş), Vadi, Ankara, 2001.

- Schmitt, C. **Parlamentar Demokrasinin Krizi**, (çev: E. Zeybekođlu), Dost, Ankara, 2006.
- Schmitt, C. **Siyasi İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm**, (çev: E. Zeybekođlu), Dost, Ankara, 2002.
- Schwarz, B. A. **Roma Hukuku Derleri**, (çev: T. Rado), I. Cilt, İÜHF, İst., 1958.
- Sement, S. **Siyasi Sistemler Bizatihi Gayesiz Olabilir mi?** s. 64-72, Türkiye Günlüğü, sayı 81, Yaz 2005,
- Skocpol, T. **Devletler ve Toplumsal Devrimler**, (çev: E. Tüközü), İmge, Ankara, 2004.
- Vergin, N. **Siyasetin Sosyolojisi**, Bağlam, İst., 2003.
- Weber, M. **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, (çev: Ö. Ozankaya), İmge, Ankara, 1995.
- West, D. **Kıta Avrupası Felsefesine Giriş**, (çev: A. Cevizci) Paradigma, İst., 2005.